

Архимандрит Лазар (Абашидзе)

О тајним болестима душе

ШТА ЈЕ НАРОЧИТО ВАЖНО НА ПОЧЕТКУ ДУХОВНОГ ЖИВОТА

Онај ко је пажљиво читао поуке светих отаца Цркве, сигурно је приметио да се у овим учењима највише говори о покајању, смирењу и плачу пред Богом због својих грехова. Оци су о томе тако много писали да се готово на свакој страници у књигама светих отаца може наћи слична поука. Међутим, ма како чудно то било у наше доба хришћани највише занемарују, изврћу и нарушавају управо ово учење, овај најважнији закон духовног живота. И то није случајно! Због тога што се овај век иде ка свом страшном крају и приближава се време свеопштег одступања од истине, време када ће ђаво и свеопшта прелест завладати светом, - људи се све више заглибљују у све своје страсти, падају у све грехове и заблуде. Прва, пак, болест века овог јесте гордост и баш она највише подиже своју главу. Апостол Павле је јасно предсказивао да ће у последња времена људи бити: “самољубиви, среброљубиви, хвалисави, гордељиви, хулници, непослушни родитељима, неблагодарни, непобожни, безосећајни, непомирљиви, клеветници, неузддржљиви, сурови, недоброљубиви, издајници, напрасити, надувени, више сластољубиви него богољубиви, који имају изглед побожности, а силе њезине су се одрекли” (2 Тим. 3, 2-5), и т.сл. И већ сад сваки духовник који се труди да помогне верницима, који долазе код њега да би исцелили своје душевне болести, зна како је то данас сложен посао, како су се ове болести увукле у људске душе, како су сви од најмањег до највећег обузети безумном гордошћу, сујетом и самољубљем, како су говорљиви, охоли, увредљиви, како су сви својевољни, непокорни, непослушни и неверљиви. А ово је најтеже у духовном животу. Сад већ ретко ко верује својим наставницима, свако више слуша свој разум, људи се духовницима обраћају само привидно, само зато што је то уобичајено, а у ствари се у свему ослањају на себе. Уопште, врло је жалосна слика садашњег духовног живота и ако би је видео неко од древних отаца својим очишћеним погледом вероватно не би издржао овакав приказ и горко би заридео због наших душа. Тако је Пахомију Великом, који је живео још у четвртном веку од Бога било дато виђење о томе како ће живети последњи монаси. После тога он је дуго плакао, патио и одбијао да једе (житије преп. Пахомија по ст. календару се слави 15. маја). Међутим, ми смо се толико навикли на ову ситуацију да уопште ни не видимо своју несрећу. Многе страсти се данас тако отворено шире у хришћанској средини, према њима се људи односе као према крајње невиним па чак и забавним цртама карактера, нико их се не ујасава, не спречава их, мада многи од ових “несташлука” директно убијају душу и сеју духовну смрт око оног ко испољава дату страст и њоме заражава друге.

Из тако јадног стања, због напуштања правилног учења отаца Цркве, због одсуства искусног и пажљивог пастирског надзора над верницима, дешава се погибелно одступање од спасоносног пута, и то се наравно, пре свега огледа у томе да хришћани губе (или не налазе) истински дух покајања, правилан поглед на своју греховност, на свој пад. Једноставније речено: не знамо ко смо ми заиста, у каквом смо односу према Богу, какви смо пред Њим, колика је Његова величина и каква је наша ругоба.

Ово знање даје Православље! Сама ова света реч већ много говори: право славити Бога, односно правилно и тачно схватати величину, славу Божију, достојно овој величини изражавати хвалу, славословити Сведржитеља, Творца неба и земље, свега видљивог и невидљивог. Међутим, ово знање је нераскидиво повезано с правилним и тачним схватањем

нашег сопственог пада, ништавила и недостојности и с тим да са страхом изговарамо Име Божије. Непрестано величање Бога и непрестано понижавање себе – то је Православље!

Наша гордост, наш горди разум, ако не почнемо одмах да га гушимо и газимо као што архангел Михајло на иконама гази змију-сатану (по речима светитеља Теофана Затворника) обавезно ће покушати да изврне овај правилан поглед на себе и да нам представи наш пад као ни издалека не тако дубок, а наше добре особине много лепшим и поузданијим него што стварно јесу. Отуда и проистиче одвратна извитопереност духовног вида, наше око постаје тамно, а у души настаје паклени бездан. Колико је несреће ово проузроковало! Ако се пажљиво анализира учење сваког јеретика и расколника може се видети да је код њих највише одступања у покајању и у томе како Бог гледа на наша срца, колико је према нама строг и колико снисходљив. Тако католици мисле да се спасу само спољашњим добрим делима без очишћења дубина срца. Протестанти насупрот томе сматрају да је довољна само вера, а да дела покајања нису важна, да је све наше грехе Исус Христос искупио на Крсту: само веруј и своју веру исповедај речју и то је довољно. У том смислу се све више и више шире одступања од правилног схватања тога ко смо ми, како треба да живимо да бисмо стекли милост Божију и шта је неопходно за спасење.

Пут духовног живота је необично сложен: као што, на пример, није једноставно научити се сликарству или музици: колико је труда потребно за то, знања, навика и разних вежби, при чему се многе навике у уметности развијају некако интуитивно, оне се чак не могу јасно изразити или схватити разумом. Притом још много тога зависи од учитеља, од школе. Али зар духовни живот није сложенији, није ли тајанственији? Овде је велика тајна, овде је готово све невидљиво. Па то је наука над наукама и уметност над уметностима! Како човек у духовном животу може да се прихвати посла нагло, уображено, да се по неком нејасном зову душе предаје власти неких непознатих осећања, да суди о својим покретима и расположењима само по укусу који они производе у нама. У духовном животу су и опасности много страшније, овде се не може изгубити име и имовина као у бављењу уметношћу, овде се губи вечност, живот. Овде се среће веома снажно супротстављање злих сила – и унутар нас и споља; овде онога ко иде, на путу срећу поквареност непријатеља, лукавство за лукавством, замка за замком. И ето болне слике: велико је мноштво обманутих хришћана. Многи од њих луде, чине страшне поступке, проповедају небулозе. Зато што је истинско учење светоотачко, православно и смирено, почело да се изобличава и заборавља, па се и ова обмана данас често прихвата као нормална појава, чак се и различите појаве заноса, ватрености, фанатизма, засноване на самообмани прихватају као деловање благодати, сматрају се за “препород вере”, за почетак “нове ере”.

ГДЕ И КАКО СЕ НАУЧИТИ СВЕТОМ ПОКАЈАЊУ

Човек може да се научи правилном покајничком расположењу душе такорећи с колена на колена, односно, може да нађе смиреног наставника који би сам у себи имао овај дух покајања и скрушености, и да директно од њега наследи овај дубоки спасоносни и животворни уздах због своје јадне и пале душе, а уједно с тим и радосну наду на неизрециву милост Божију или, ако пак не нађе таквог учитеља, човек овом духу може да се научи ако пажљиво чита свете оце Цркве, уз нарочит труд да од њих прими ову науку изузетно смиреног самопосматрања, крајњег неповерења према себи у свему, опрезног односа према свим расположењима своје душе, према свим својим осећањима, ову науку свагдашњег проклињања себе, унутрашњег плача због себе, осећања сопствене ништавности, сазнања своје удаљености од Бога, несталног живота на овој земљи. Због тога је корисно читати древне оце, а нарочито су поучни примери из живота монаха анахорета они су изузетно напредовали у стицању покајничког плача због себе и у смиреностудрију. У поукама

преподобног Јована Лествичника, синајског игумана много се говори о томе како се под маском врлина често скривају тајне страсти. Правилно усмеравање у покајању дају поуке аве Доротеја, светих Варсануфија Великог и Јована Пророка. Мноштво важних савета може се наћи и код отаца из каснијих времена, нарочито је корисна књига “Невидљива борба” Никодима Светогорца, врло су доступна прекрасна писма епископа Теофана Затворника, покајничким духом се одликују поуке, писма и живот отаца из најпознијег доба, монаха који су живели крајем прошлог и у првој половини нашег века, који су претрпели невиђене патње и прогоне. Али потребама нашег последњег времена по духу, по приступачности, лепоти и снази речи највише одговара подробно образложено учење о покајању, о лукавству злих духова у књигама епископа Игњатија (Брјанчанинова). Оно као да представља сажето учење свих отаца Цркве, разјашњено и примењљиво на проблеме последњег времена.

Навешћемо неке одломке из књига овог оца који се односе на нашу тему и говоре управо о следећем: како пронаћи спасоносни пут, како разликовати истинско осећање Бога од лажног, од прелести, како себе сачувати од саблажњивог ласкања непријатеља.

На ова питања код владике Игњатија налазимо јасан и одређен одговор.

“Чуј, вољени брате, чуј, по чему се разликује дејство прелести од Божанственог дејства! Када прелест приступа човеку било као мисао или маштање или као истанчано мњење, било као неко привиђење које се види телесним очима, или као глас из света који се чује телесним ушима - она никад не приступа као господар с неограниченом влашћу него као заводница која од човека тражи пристанак и која после његовог пристанка задобија власт над њим. Увек је њено дејство, било да је оно унутар човека или споља, спољашње дејство, човек може да га одбаци. Прелест се увек среће са неком сумњом срца, у њу не сумњају они којима је она коначно завладала. Прелест никад не сједињује човека расеченог грехом, не зауставља кретање крви, не учи подвижника покајању, не умањује га пред самим собом, напротив, она у њему буди машту, чини да му се покрене крв, доноси му неку безукусну, отровну насладу, ласка му препредено, наводи га на охолост, у души подиже идола “ја”.

Божанствено дејство је нематеријално: не види се, не чује се, не очекује се, незамисливо је, необјашњиво никаквим поређењем, позајмљеним из века овог, долази и делује тајанствено. Прво човеку показује његов грех, непрестано држи страшни грех пред његовим очима, изазива у души самоосуђивање, показује јој наш пад, ужасну, тамну и дубоку провалију у коју је пао наш род сагрешењем нашег праоца: то чини мало по мало” (9, т. 2, стр. 319)¹.

“Света истина се у срцу јавља као тишина, спокој, јасноћа, мир, покајничко расположење, удубљивање у себе, неуздање у себе, утешна нада на Бога. Лаж се, чак и кад је обучена у маску добра, препознаје по немиру, мраку неодређености, променљивости, забави, машти, или она само обмањује срце – доноси му лажно задовољство, опијеност собом, неку најасну мутну насладу. И ова наслада заведеног срца личи на привидну тишину којом је покривена површина дубоког тамног вира у којем живе чудовишта.

Људски ум није у стању да разликује добро и зло. Маскирано зло ће га готово увек лако преварити. И то је врло природно, јер је щудски ум млад, а они који се с њим боре злим помислима имају искуство у борби, лукавству и лову на щудске душе од више од седам хиљада година. Разликовање добра и зла припада срцу – то је његов посао. Али опет је потребно време, потребна је истрајност у јеванђељским заповестима да би срце стекло истанчаност укуса за разликовање правог вина од лажног... Док срце не стекне навику да разликује добро и зло, врло је користан искусан савет ближњег – васпитаника Источне Цркве, једине свете, једине истините, који тражи и налази у повиновању њој истинску слободу... Изван непоколебљиве послушности Цркви нема ни истинског смирења ни истинског

¹ Списак цитиране литературе се наводи на крају чланка.

духовног разума; тамо је велика власт тамног царства лажи и самообмане коју она производи...” (9, т. 4, писмо 11).

“...Ронилац се спушта у дубоко море да би нашао драгоцени бисер, и свети оци су се удаљавали у дубоке пустиње, тамо су се дубоко задубљивали у себе, налазили различите драгоцене духовне бисере: смирење које је било слично Христовом, дечју једноставност и незлобивост, бестрашће слично анђеоском, расуђивање и духовну мудрост, - једном речју, налазили су Јеванђеље... Неки монах је рекао Сисоју Великом: “Налазим се у стању сталног сећања на Бога.” Преподобни Сисоје му је одговорио: “То није велико, велико ће бити када себе будеш сматрао горим од сваке твари.”

Узвишено је занимање непрестано сећање на Бога! Али је ова висина веома опасна кад лествица према њему није утемељена на чврстом камену смирења.

Погледајте како се Свето Писмо подудара са оцима! Писмо каже: “Јер жртве нећеш. Жртва је Богу дух скрушен, срца скрушена и поништена не одбацујеш, Боже” (Пс. 51, 16-17). Жртве и саме људске жртве паљенице треба да се заснивају на осећању духовног сиромаштва, на осећању покајања. Ако овога нема Бог их одбацује.

...Нико, изгледа, није проникао у Јеванђеље као што су у њега проникли свети пустиножители. Они су Јеванђеље покушавали да остваре у самом животу, самим мислима и осећањима својим. Одликовали су се најдубљим смирењем; човеков пад је био стални предмет њиховог размишљања, њихово стално занимање је био плач због грехова.

У другом правцу су кренули подвижници Западне цркве и писци о њеном подвижништву после одвајања ове Цркве од Источне, и њеног опадања у погибелну таму јереси... Они одмах вуку себе и своје читаоце у висине недоступне почетницима, заносе и себе и њега. Распламсала, често помахнитала машовитост код њих замењује све духовно, о којем они немају никаквог појма. Ову фантазију они сматрају за благодат...

Свети оци Источне Цркве не воде свог читаоца у наручје љубави или на висину визија – они га наводе на разматрање његовог греха, његовог пада, воде га ка исповедању Искупителја, до плача због себе пред милосрђем Саздатеља. Они нас уче да прво обуздамо нечисте жеље нашег тела, чине га лаким, способним за духовну делатност. Затим се обраћају уму, исправљају његов начин размишљања, његов разум чистећи га од помисли које је он усвојио после нашег пада, замењујући их мислима обновљене човекове природе, живо приказане у Јеванђељу. Уз исправљање ума свети оци се брину о исправљању срца, промени његових навика и осећања. Теже је очистити срце него ум: ум, уверивши се у исправност нове мисли, лако одбацује стару, лако усваја нову, али заменити навику навиком, својство својством, осећање другим супротним осећањем, - то је труд, то је напет и дуготрајан рад, то је неописива борба. Љутину ове борбе оци изражавају на следећи начин: “Дај крв и прими дух.” Дакле, треба умртвити све греховне жеље тела и крви, све покрете ума и срца, који зависе од тела и крви. И тело и ум и срце треба подредити духу. Крв и нерве покрећу многе страсти: и гнев, и среброљубље, и сластољубље, и таштина. Ове две последње нарочито распламсавају крв подвижника, који се не подвизавају онако како треба, чине их помахниталим фанатичима. Таштина пре времена жели да задобије духовна стања за која човек није способан због своје нечистоте, а пошто не може да достигне истину он измишља и фантазира. А сладострашће присаједињујући своје деловање дејству таштине, производи у срцу заводничке, лажне радости, насладе и опијеност. Такво стање је стање самообмане. Сви они који се погрешно подвизавају налазе се у том стању...

Код отаца Источне Цркве ни из далека се не види узбуркасност крви. Они никада не падају у ентузијазам, који је пошто га је изазвала врела крв на Западу тражио крвопролиће. Њихова дела одишу самоодрицањем, миомирисом Светог Духа, Који умртвљава страсти...” (9, т. 4, писмо 44).

Владика Игњатије сведочи о томе да су из прелести и охолости проистекле погубне јереси, расколи, безбожништво и богохулство. Очигледно је да је најнесрећнија последица прелести неправилна и штетна делатност – и по самог човека и по ближње, то што се зло без обзира на његову очигледност и распрострањеност мало примећује и слабо схвата. Таквим обманутим људима се дешавају и несреће које су свима очигледне и веома трагичне.

“На Валаамском острву,” прича владика, “у удаљеној отшелничкој кућици живео је схимонах Порфирије. Он се подвизавао у молитви. Не знам тачно какав је подвиг то био. Може се претпоставити да је био неправилан по омиљеном штиву схимонаха. Веома је ценио књигу западног писца Томе Кемпијског “О подражавању Исусу Христу” и њоме се руководио. Ова књига је написана по “мњењу”. Порфирије је једне вечери ујесен посетио старце скита близу којег се налазила његова пустиња. Кад се опрашгао са старцима они су га упозоравали говорећи: “Немој случајно да идеш по леду, лед се тек ухватио и врло је танак.” Порфиријева пустиња је од скита била одвојена дубоким заливом Ладошког језера, које је требало заобићи. Схимонах је говорио тихим гласом и са привидном скромношћу: “Постао сам врло лаган.” Отишао је. После неког времена зачуо се очајнички крик. Старци из скита су се забринули и истрчали. Било је тамно, нису брзо нашли место на којем се несрећа догодила, нису брзо нашли начин да извуку утопљеника: извукли су тело, које је душа већ била напустила.” (9, т. 1, стр. 253-254).

“Блажена је душа која је увидела грех који се у њој угнездио! Блажена је душа која је у себи видела пад прародитеља, немоћ старог Адама! Такво виђење греха је духовно виђење, виђење ума, исцељење од заслепљености Божанственом благодаћу. Постећи и на коленима света источна Црква моли Бога за виђење овог греха.

Блажена је душа која је у потпуности спознала да је недостојна Бога, која је себе осудила као проклету и грешну! Она је на путу спасења, у њој нема самообмане.

И обрнуто, онај ко себе сматра спремним да прими благодат, ко себе сматра достојним Бога, очекује и моли Његов тајанствени долазак, говори да је спреман да прими, чује и види Господа, он обмањује себе, он је стигао на високи гробен гордости с којег се пада у мрачну провалију погибељи...

...Осећање плача и покајања је једино што је потребно души која је приступила Господу с намером да од Њега добије опроштај својих грехова. То је добар удео! Ако си га изабрао, нека ти га нико не одузме! Немој ово благо да размениш за пуста, лажна и насилна осећања лажне благодати, немој себе да упропастиш ласкањем себи.

“Ако су неки од отаца написали,” каже преподобни Исак Сиријски, “да постоји чистота душе, да постоји њено здравље, бестрашће, да постоји виђење Бога, они то нису написали да бисмо их ми тражили пре времена с ишчекивањем... Они у којима живи ишчекивање стекли су гордост и пад... Црква Божија је одбацила тражење уз очекивање високих Божјих дарова. То није знак љубави према Богу, то је болест душе.”

Сви свеци су себе сматрали недостојнима Бога: овиме су показали своје достојанство, које се састоји у смирењу.

Сви самообманути људи су себе сматрали достојнима Бога: овако су показали гордост која је завладала њиховом душом и демонску прелест. Неки други су примили зле духе који су се пред њима појављивали као анђели, и следили их, другима су се зли дуси јављали у свом правом обличју и показивали да су побеђени њиховом молитвом, чиме су их водили у надменост, неки су пушгали на вољу својој машти, узбуркавали своју крв, побуђивали у себи нервне покрете, ово прихватили као благодатну насладу и пали у самообману, у потпуни мрак, и по свом духу се уврстили у одбачене духове.

Ако имаш потребу да беседиш са самим собом немој себи ласкати него се прекоревај. Горки лекови су нам корисни у нашем стању пада. Они који себи ласкају већ су овде на

земљи добили своју награду – своју самообману, похвалу и љубав света противног Богу: у вечности немају шта да очекују осим осуде.

Свети оци Источне Цркве, нарочито пустиножитељи су достигали духовне висине и тада су се сва ова занимања у њима сливала само у покајање. Покајање је обухватало сав њихов живот, сву њихову делатност: оно је било последица виђења свог греха.

Једног великог оца су питали у чему треба да се састоји делање осамљеног монаха. Он је одговорио: твоја убијена душа стоји пред твојим очима и ти још питаш какво треба да буде твоје делање? Плач је суштинско делање истинског Христовог подвижника, плач је његово делање од ступања на подвиг до свршења подвига.

Виђење свог греха и покајање које оно рађа јесу делања која на земљи немају краја: виђење греха изазива покајање; покајањем се остварује очишћење, око ума које се постепено чисти почиње да примећује недостатке које раније у својој помрачености уопште није примећивало” (9, т. 2, стр. 122-127).

“Што се боље човек загледа у свој грех, што се више задубљује у плач због себе тиме је он пријатнији и доступнији за Духа Светог, Који као лекар приступа само онима који су свесни да су болесни и напротив, одвраћа се од оних који су богати својом испразном охолошћу. Гледај и загледај се у свој грех! Не скидај погледа с њега! Одречи се себе, немој имати своју душу часну пред собом! Сав се задуби у гледање свог греха, у плач због њега! тада ћеш у своје време видети да је твој препород под дејством Светог Духа несхватљив, и још мање објашњив. Он ће ти доћи онда кад Га не очекујеш, деловаће у теби кад признаш да си Га потпуно недостојан!

Али ако се у теби крије очекивање благодати, чувај се, у опасном си стању! Такво очекивање сведочи о притајеној таштини у којој се крије гордост. За гордошћу ће лако уследити и лако ће јој се прилепити прелест. Прелест је одступање од Истине и Духа Светог који садејствује Истини, одступање у правцу лажи и одбачених духова који лажи садејствују. Прелест постоји већ и у таштини, постоји у придавању великог значаја себи, у самом очекивању благодати.” (9, т. 2, стр. 320-321).

“У својим молитвама се скроз унеси у покајање. Постоји обновљено стање – ти то знаш, а налазиш се у стању старог човека, и зато непрестано буди у сети и спасенсој жалости. Одречи се себе! Немој имати своју душу часну пред собом по угледу на светог апостола. Оцењуј себе само уз осуду. Буди несебичан пред Богом. Никако себи не дозвољавај очекивање благодати, то је стање и учење оних који се налазе у самообмани и који су отпали од Истине. Труди се да видиш свој грех и да заплачеш због њега – то је твој посао. А Бог ће учинити Своје, зато што је Он веран, дао је обећање и испуниће га. Благодат је Његова! Да је да – то је Његово. Не сматрај да ти је риза чиста и достојна духовног брачног дворца, ма колико да је переш: твој судија је Бог.” (10, писмо 87).

“Задивите се и поклоните се Истини, Која човекову непрестану издају лечи заповешћу непрестаног покајања. Лежући у постељу кајте се, и устајући кајте се. Као што се у ланцу карика држи за карикку тако и у вашем животу нека следи уздах за уздахом. Тако проводите дане, месеце и године. Нека предмет вашег разматрања буду ваше немоћи. У осећању свог срца будите као да сте заточени у тамницу до краја живота, као окужени, прогнани ван насеља. Страдања ће се завршити кад се заврши живот: последњи уздах биће испуштен са последњим издисајем.” (10, писмо 12).

Овим изводима из књига епископа Игњатија (Брјанчанинова) биће уместо додати неколико речи узетих из дела његовог савременика, такође новопрослављеног светог оца епископа Теофана Затворника – баш о ономе због чега ми тако често и тако упорно не видимо своје грехове? Шта нас то тако заслепљује?

Описујући наше унутрашње страсти у виду греховног дрвета које доле има три изданка и даље се разгранавана на мноштво грана и гранчица које продиру у сву нашу

делатност, светитељ Теофан каже да сам грешник често не примећује ово дрво. “Који је разлог што ми често мислимо или говоримо без стида: па шта сам то тако страшно урадио? Или – по чему сам лош? – пита свети отац и одговара: “Разлог за ово је врло природан и он представља нови производ греха који живи у нама. Не примећујемо зато што не можемо. То нам не дозвољава грех: он је веома лукав и опрезан. Неприкривено дрво зла које смо описали, на први поглед би могло да се појави пред погледом ума и да одврати од себе свакога; зато он жури да га заодене лишћем, да сакрије своју ругобу и сакрива је тако да душа у којој ово дрво расте не може да разликује не само корен од стабла него чак ни гране. Овај покривач од лишћа јесте расејаност и многобрижност. Расејаност не воли да живи у себи, а онај ко се брине за много нема ни тренутка слободног времена. Један не може, а други нема времена да примећује оно што се у њему дешава. Тек што се пробудила из сна њихова душа истог тренутка излази из себе, - и код првог одлази у свет маште, а код другог се задубљује у море наводно неопходних послова. Садашњост за њих не постоји. Први радије живи у свету који је сам створио, а стварност дотиче само делимично, случајно и површно, други је и мишљу и срцем сав у будућности. Сваку ствар жури да заврши што пре како би приступио другој; започне другу – жури трећој, уопште, садашњошћу су код њега заузеле само руке, ноге језик и остало, а цела његова душа је устремљена у будућност. Како они при таквом току унутрашњих кретања могу да приметите шта се крије у срцу?”

Међутим, грех се не задовољава само овим покровом од лишћа, кроз њега се још некако и може продрети, могу се разгрнути његови листови ветром боли и унутрашњих потреса савести и открити ругоба греха која се под њим скрива; зато грех сам из себе ствара неки непробојан покров који личи на устајалу мутну воду у коју погружава своје дрво с лишћем. Овај покров се ствара од незнања, безосећајности и безбрижности. Не знамо за своју угроженост и зато је не осећамо, не осећамо је и због тога се препуштамо безбрижности. И ма шта да предузимате да бисте уразумили таквог грешника све је узалуд. Он је дубоко сакривен у греху, као у мору. Произведите колико је год могуће јаче звуке над водом, онај ко је у води неће ништа чути. Потресајте чиме хоћете лењог грешника – он се нимало неће збунити. Опишите пред њим његово сопствено стање, он ће рећи: то нисам ја. Покажите му крајњу опасност близу које се налази, он ће вас уверавати да се то њега не тиче: будите га из сна, он се неће постидети да каже: ја радим. – Тако је снажан покров којим грех скрива себе од погледа онога киме влада!” (Суботња проповед 1. недеље Великог поста).

У писмима светитеља Теофана налазимо овакве мисли:

“Треба да станемо поред срца и да се навикавамо да примећујемо мисли и осећања која се из њега рађају. Тада ћемо видети каква је смрадна твар ово наше наводно добро срце. И тада ће доћи непрестано покајање и исповест Богу Свеприсутном и Свевидећем...”

Ево шта нам је потребно: не да меримо себе, тј. колико смо се аршина подигли од земље, боље је да потпуно заборавимо ову меру. Нека буде само она: “ни за шта не ваљамо...”

Ево каква је наша мера: кад осећамо да смо потпуно нечисти и да је наше спасење само од велике милости Божије то је добро. Чим почнемо да присвајамо себи макар и делић праведности лоше је. Одмах треба да ступимо у жестоку борбу против себе...

То што не видите успехе није лоше, него добро. Несрећа је када угледате. Само, не видећи успехе, појачајте ревност и молитву за успех и не препуштајте се безбрижности.

Несрећа је када је човек у срцу сит и задовољан, а када је гладан и убог то је јако добро. Убоги ће и по јаком мразу да трчи од прозора до прозора и да проси... Исто тако је и са срцем! Када га дотакне осећање несреће, беде и глади, оно не да мира ни телу ни души... А глад и несрећу (односно свест о свом јадном стању Господ шаље ономе ко се моли и ко моли. То је знак здравља. Болесник нема апетит, он је сит... Треба распламсати несрећу унаоколо.

Питате шта значи запалити несрећу око себе? То је дубоко осећање опасности стања у којем се човек налази и из којег нема другог спаса осим у Господу Исусу Христу. Овај осећај

ће вас гонити према Господу и тераће вас да непрестано вапијете: помози, заштити! Њега су имали сви свеци и он их никад није напуштао. Супротан осећај је осећај задовољства својим стањем којечовека уљуљкује и гаси у њему сваку бригу за спасење. Сит сам и шта ми још треба? Не само да сам разумео сећање на грехове него и уопште осећање да немам куда да се денем осим Господа...

Вапај непокајаних наводи на себе суд Господа као Содом, а вапај грешника који се кају милост као Ниневија. Како ћемо ми међу праведнике? И тешко нама кад посмислимо да се оправдамо. Како је зла ова мисао! Како она убија душу? Исто као штетна роса нежни цвет или страшно хладан ветар који све заледи. Да ли је тако грешнику који се каје. За њега је раширен Очински загрљај. “Павши на груди целива га,” “Срце скуршено Бог неће презрети”. Хајде да тако радимо. Када окусимо сласти покајања друго нећемо ни пожелети.” (14, писма 14, 3, 4, 25).

Навешћемо овде још неколико поука из књиге “Невидљива борба” Никодима Светогорца, које јасно одређују правилно и за душу спасоносно унутрашње делање и циљ спољашњих врлина и подвига.

Овај отац књигу започиње објашњењем у чему се састоји хришћанско савршенство, јер ако то не сазнаш, говори он, “можеш да скренеш с правог пута и мислећи да идеш ка савршенству и да се крећеш у потпуно другом правцу... Најсавршенија и највећа ствар коју човек може да жели да достигне јесте зближавање с Богом и пребивање у заједници с Њим.” Даље старец каже да ово не схватају сви правилно, већ многи мисле да се у испуњењу самих врлина или нарочитих подвига као што су пост, бдења, клечање на коленима, разне телесне строгости, стајање на црквеним службама, умна молитва, осамљивање или тиховање и т.сл. представљају савршенство хришћанског живота. Ипак, ове врлине не чине тражено хришћанско савршенство већ су само средства и начини да се оно достигне. Тачно је да је за душу спасоносно да упражњава све врлине с циљем да човек кроз ово добије снагу и моћ против своје греховности и рђавости, да би се из њих црпела храброст за супротстављање искушењима и обманама наших трију главних непријатеља: тела, света и ђавола. Свака добродетел може да да свој духовни допринос који је веома походан слуги Божијем у његовој духовној борби.

“Међутим, с друге стране,” наставља старец Никодим, нове добродетели могу онима који сматрају да се у њима састоји сва основа њиховог живота и њихове наде да донесу већу штету неголи њихово очигледно нарушавање, то јест не оне саме по себи, зато што су оне добре и свете, него кривицом оних који их не користе онако како треба. Управо онда кад они обраћајући пажњу само на ова добра дела која обављају споља остављају своје срце да тече по сопственим жељама и жељама ђавола, који, видећи да су они скренули с правог пута не само да их не омета у њиховом радосном подвизавању у овим телесним подвизима, него их још подстиче да их шире и умножавају по својој таштој помисли. Осећајући притом нека духовна кретања и утехе ови делатељи почињу да мисле да су се већ узвисили до стања анђеоских чинова и осећају у себи присуство апстрактних, неземаљских ствари, фантазирају да су сасвим иступили из области овог света и да су се уздигли до трећег неба...

Они обично желе да их претпостављају другима у сваком случају; воле да живе по својој вољи и увек су упорни у својим одлукама. Они су слепи у свему што се тиче њих самих, али врло добро виде и врло су брижљиви у расуђивању дела и речи других, ако људи некога почну да поштују онако како они мисле да њих треба поштовати они то не могу да поднесу и постају очигледно непријатељски расположени према њему. Ако им неко засмета у њиховим благочестивим занимањима и подвижничком делању, нарочито у присуству других, - Боже сачувај! они одмах негодују, одмах кипте од срцбе и постају сасвим другачији, уопште не личе на себе... Без обзира на то каква туга да им се деси они не желе да повију врат под јармом воље Божије... Пошто им је унутрашње око, односно ум, помрачен, њиме они гледају

и саме себе и гледају погрешно. Размишљајући о својим спољашњим делима побожности и о томе како су добри у њима они мисле да су већ достигли савршенство и постајући горди због тога почињу да осуђују друге. После овога више не постоји могућност да било ко од људи преобрати овакве осим уз нарочиту Божију помоћ. Лакше ће се за добро преобратити неко за кога сви знају да је грешник него тајни грешник који се скрива под подкровом привидних врлина...

Ако надахнут ревношћу победиш и умрвиш своје хаотичне страсти, своје похоти и жеље, више ћеш угодити Богу и лепше ћеш Му се трудити него да се бичујеш до крви и мучиш постом више од свих древних пустиножитеља. Чак ни ако откупиш из ропства нечастивих стотине робова-хришћана, то те неће спасити ако притом сам будеш у ропству страсти. И без обзира на то какво дело да предузмеш, па чак и ако би оно било и највеће, и без обзира на то с каквим напором и каквим жртвама да га оствариш оно те неће довести до циља који си желео да достигнеш ако притом не обраћаш пажњу на своје страсти дајући им слободу да живе и делују у теби...

Од времена престапа нашег родитеља ми о себи, без обзира на слабост својих духовно-моралних снага обично имамо високо мишљење. Иако нас свакодневно искуство убедљиво уверава у лажност таквог мишљења о себи ми у несхватљивој обмани не престајемо да мислимо да представљамо нешто и то нешто битно. Ипак, ова наша духовна болест коју притом тешко примећујемо и схватамо је најодвратнија Богу као први производ нашег ја и самољубља и то је извор, разлог и корен свих страсти и свих наших падова и разврата. Она затвара врата ума или духа кроз која једино обично улази у нас благодат Божија, не дајући овој благодати да уђе унутра и да се настани у човеку. Она и одступа од њега. Јер, како може благодат ради просвећења и помоћи да уђе у оног човека који за себе мисли да је нешто велико, да сам све зна и да му није потребна ничија помоћ? Нека нас избави Господ од овакве луциферске болести и страсти!..

Мрзећи ову злу охолост у нама Бог, напротив, ништа не воли и не жели да види у нама толико као нашу искрену спознају своје ништавности и потпуну убеђеност и осећај да свако добро дело у нама, у нашој природи и нашем животу потиче искључиво од Њега, као извора сваког блага и да из нас не може да настане ништа истински добро, ни добра помисао ни добро дело...

Спознај своју ништавност и стално држи у мислима да сам по себи не можеш чинити никакво добро за које би се показао достојан царства небеског. Слушај шта кажу богомудри оци: Петар Дамаскин уверава да “нема ништа боље него да човек спозна своју немоћ и незнање и да нема ништа горе него да тога не буде свестан.” Свети Максим Исповедник учи да је “основа сваке врлине спознаја људске немоћи”. Свети Златоуст тврди да само “онај и познаје себе најбоље ко мисли за себе да је ништа”.

...Тако се у нама дубоко укоренило и тако се снажно за нас закачило мишљење да смо нешто, и то нешто велико, да оно увек тајно живи у нашем срцу као неки истанчани и неприметни покрет, чак и онда када смо убеђени да се уопште не уздамо у себе, већ да смо, напротив, испуњени надом само на Бога. Да би колико можеш избегао ову охолост срца и деловао без икакве наде у себе, него само са надом на Бога, сваки пут припремај себе да твоја свест и осећај своје немоћи у теби претходе созерцању Божије свемоћи, а да и једно и друго претходи сваком твојом дејству.” (7, стр. 12, 15, 17, 18, 20, 25).

Дакле, ово мало одломака из учења светих отаца који су нам блиски по времену и прецизним и доступним језиком нам преносе учење свих древних отаца Цркве јасно показују главне црте унутрашњег хришћанског живота и то “да је у покајању сва тајна спасења” (10, писмо 86). Онај ко жели да се детаљније упозна са овим учењем може га наћи у готово свим делима светих отаца. Овај дух покајничког самопогледања, и дирљивог молитвеног плача пред Богом је нарочито красноречиво, у најтананијим поетским нијансама изражен у

богослужбеним текстовима, нарочито у песмама великопосне Триоде које се певају у храмовима у дане Великог поста. Сви наши молитвеници су изобилно прожети овим светим духом покајања и њихов циљ је да нас науче да ходимо пред Богом православно, да Му вапијемо из дубине смирења. И све ове молитве свети људи нису сачинили ради других, они су их записали из свог духовног доживљаја, они су сами себе сматрали баш таквима – грешнима и проклетима, као што су то и изразили у речима молитава говорећи о себи самима, а Црква је ове молитвенике сачувала као најбоље образце нашег молитвеног стајања пред Богом и донела до нас да бисмо се ми на овим молитвама учили смиреном и покајничком самопосматрању. У дубокој је заблуди онај ко мисли да су нам оци давали само пример покајничког плача због себе, а да себе нису сматрали тако грешнима. Не! У њима није било претварања, него је у томе истинско Православље да човек увек себе види као нечистог и недостојног Бога при светлости Божанствене Истине, ма колико да се човек чисти од грехова.

ДА ЛИ СЕ ДУША БРЗО ИСЦЕЉУЈЕ

Дакле, очигледно је да читаво дело спасења протиче кроз увиђање свог пада, кроз смирење и признање себе недостојним било каквих високих духовних дарова, кроз стрпљиво ношење труда покајања и уз очекивање знакова исцељења без журбе. Последњи моменат је веома битан – без журбе! Ту се данас многи спотичу: сви ми веома журимо, желимо да видимо плодове свог труда веома брзо. За мало покајање одмах очекујемо велику милост и, кад једном мало отплачемо због себе сматрамо да смо већ чисти и убељени, чекамо појављивање анђела и знаке нарочите Божије наклоности према нама, као да смо већ достојни многих дарова Духа. Одавде проистичу честе обмане. Међутим, искуство православних подвижника нас уопште не учи овоме. Из патерика се добро види како је сложен, како је дуготрајан и мукотрпан пут очишћења заражене душе, и то чак у најпогоднијим условима за исцељење - у манастирима и пустињама. Зар нису дивље планине, пусте клисуре и непроходне шуме у којима су се подвизавали многи оци, одсуство било какве везе са светом, а често и с људима уопште, најстрожи пост, непрестана молитва уз дубоку веру и потпуно препуштање Богу, стални плач због себе и други највиши подвизи светих подвижника – зар нису то најјача средства против свих дубоких корена греха? Чини се да би човек који је прихватио такав начин живота морао у најкраћем року у потпуности да се очисти од свих својих страсти, и да чак заборави и на само постојање греха. Али, у стварности није тако. Многе и многе године и деценије су свецы проводили у напрегнутој борби са змијама страсти које су се биле угнездиле у срцу пре него што су достигали ослобођење од ових страсти, умртвљавали су их и стицали душевни мир.

“До саме човекове смрти страсти имају способност да се буне у њему и он не зна кад ће која страст да се побуни. Због тога он све док дише не сме да престане будно да мотри на срце, мора непрестано да вапије Богу молећи Га за помиловање,” говорио је ава Исаија (11, стр. 128, ст. 58).

Марија Египатска која је отишла у Јорданску пустињу ради покајања четрдесет и седам година је проживела у овој пустињи не срећући се ни са ким од људи, без хране и одеће, хранећи се корењем. Од тога се она седамнаест година борила са својим помислима као с љутим зверима. Кад би јела оскудну храну одмах су јој долазиле помисли о месу и риби, жудела је за вином или би је обузела жеља да пева развратне песме, чинило јој се да их чује, оне су узнемиравале њено срце и слух. Плакала је и с болом вапила ка Небу, молила Бога за помоћ. Огањ страсти се распаљивао у њеном срцу и палио је целу изазивајући врелу похот. Она се бацала на земљу и тако је лежала дању и ноћу док се не би покајала и док милост Божија не би одагнала зли немир. Тама за тамом, несрећа за несрећом су је сналазиле

седамнаест година. И тек после тог времена јој се јавила Пресвета Богородица као Помоћница и почела да руководи њоме одагнавши сваку греховну узнемиреност од Маријине душе (житије преподобне Марије Египатске, 1. април по старом календару).

Преподобни Јован Многострадални се подвизавао у Кијево-Печерској лаври и много је страдао од блудне похоти. Ништа није могло да га избави, ни жеђ, ни глад, ни тешке вериге. Тада се затворио у пећину где је почео да се бори против страсти у најжешћој борби. Долазило је до тога да се светац закопа у земљу до рамена, али га жар похоти није напуштао. С времена на време је ђаво у облику огромног змаја нападао подвижника, страшно га мучио и мрцварио. Господ је на крају избавио свог слугу – после тридесет година затвора у пећини, после толико многих патњи. И тек тада је страст одступила од Јована и Божанствена светлост је обасјала подвижника (житије преподобног Јована Многострадалног, 18. јул по старом календару).

Ава Амон је рекао: “Четрнаест година сам провео у скиту молећи Бога даноноћно да ми дарује победу над гневом.” (11, стр. 50, ст. 6).

Неки брат који је живео у пустињи и био много узнемираван блудним жељама кренуо је по поуку и молитвену помоћ код старца. Пошто је тамо нашао веома великог подвижника и искусног у расуђивању, аву Памву, испричао му је за своју борбу. Он га је тешио и подучавао. Такође му је рекао о себи: “Видиш како сам ја стар, седамдесет година живим у овој келији и у бризи за своју душу. У таквој старости и до дан-данас трпим искушења и напасти. Веруј ми, чедо, да ме демон блуда дванаест година није остављао ни дању ни ноћу, непрестано ме нападајући развратним помислима и маштањем.” И старец је испричао како је била тешка и упорна борба коју је водио са злим духом блуда, како је много пута трпео велику бол и падао у очај, како га је после дуго времена Господ ослободио научивши га да спознаје своју немоћ и да се узда у помоћ Божију, а не у своју снагу (11).

“Нема ничег горег од греховне навике. Ономе ко је заражен греховном навиком потребно је много времена и труда да би се од ње ослободио,” рекао је један египатски старац (11, стр. 346, ст. 20).

Дакле, видимо да се страсти не искорењују брзо. Међутим, треба приметити још и то да нам најчешће није ни корисно да се брзо избавимо од њих. Наравно, Господ може у једном тренутку да нас очисти од свих наших недуга, али је Господу угодније наше смирење, наше покајничко молитвено стање док би брзо ослобађање од болести у нама изазвало гордо самозадовољно и инертно душевно расположење. Свети оци су ово јасно видели. Тако је ама Сару тридесет година нападао демон блуда и она се никада није помолила да борба одступи од ње, већ је само молила Бога да јој да храбрости и стрпљења у борби (11, стр. 328, ст. 1). Јован Колов је умолио Бога да се ослободи од својих страсних жеља. Осетио је непомућени мир. Тада је дошао код једног оца и рекао му: “Видим да сам спокојан и да не водим никакву борбу.” Старец му је одговорио: “Иди и умоли Бога да ти се врате помисли које си раније имао: душа напредује у борби.” Јован је умолио Бога да му врати помисли и кад су помисли дошле, он се више није молио за ослобођење од помисли, већ је говорио: Господе! Даруј ми стрпљења у борби (11, стр. 262, ст. 11).

Ево православног учења! – Не тражити мир и брзо ослобођење од свега болног и тешког, чак човек не треба да жели да се брзо очисти од свих својих страсти, већ само да стекне скрушено и смирено срце, које Бог “неће презрети” (Пс. 51, 17) и које је једино угодно Богу нашем пред Чијом светошћу је све наше “чисто” као прљавштина и блато. Само небо је пред Њим нечисто.

У каквој супротности с овим духом стоје многа савремена учења и расположења, како је данас распрострањено тражење духовних утеха, некаквог сладуњавог, безбрижног и безболног стања, тобожњег “рајског” блаженства, - само овде, на земљи, без пролажења путем очишћења, без омивања од својих греховних чирева. Оваква религиозна учења се труде

да човеку затворе очи за његове болести, да створе код њега илузију здравља, позивају га да се радује и наслађује лажним здрављем и својим измишљеним савршенствима, пребива у лукавом спокојству за своју будућу судбину, опија се илузијом среће и хармоније, а у ствари носи у себи семе највеће боли, зачетак ужасне муке која ће се открити тада када заједно с овим животом, овом човеку буде одузета и завеса лажи којом се прикривало истинско стање ствари.

А како је трезвена, како је утешна наша православна вера! Трпети и трпети овде на земљи од демона, од људи, од својих телесних и душевних немоћи, плакати, стењати до краја овог живота, а све слатко и радосно нека буде тамо, у вечности! Јер у пролазном, променљивом животу није сигурно имати било шта драгоцено.

Обманути људи не гледају тако на духовне болести, они који нису прихватили пример покајања од наше свете Цркве, од светих отаца, они који не верују православном учењу смело решавају све тешкоће, код њих је све просто. Имао сам прилике да чујем један разговор педесетника с православним хришћанима. Он је прекоревео православље за хладноћу и нељубав према Богу, за фарисејство. Њихово признање да су духовно немоћни и пуни страсти он је објаснио нерадом, њиховим нежељењем да се у потпуности предају “благодати”, каже, узрок је у њима самима. Ако би они хтели за минут би могли да се ослободе свих својих страсти, за то је потребна само одлучност и један снажан покајнички покрет душе – и сва греховност ће одмах испарити, као на ватри, “благодат” ће одмах ослободити покајника, чак и од свих наклоности према греху, такво покајање би одмах истерало сваки грех из душе и одмах би наступило прогледавање и просветљење. Тако да је све само ствар избора, одлучности и т.сл. Сам он лично је одмах приликом првог ватреног “покајничког” акта осетио ово ослобођење и добио “благодат Духа” од тада је он потпуно променио свој живот, стално у себи осећа необичну љубав према свима, одлучност да се увек жртвује ради Бога, озарен је “светлошћу” и необично је срећан. И заиста, он је сав сијао, сав је горео од неког унутрашњег жарког одушевљења. Причао је од дивним чудима која се стално догађају њему и члановима његове породице (они су се такође сви чудесно преобразили после “крштења” у педесетнике).

Све примедбе православних, њихова упозорења на таква чуда, неколико покушаја да му се посаветује учење о неповерењу у себе и о дубокој заражености човекове душе – обманутом су изгледали само као нови доказ да је он у праву, и још су га једном убедили да су православни због своје лењости маловерја и кукавичлука, везаности за беживотне каноне, због “фарисејства” изгубили сваки контакт с Богом, и при томе је и остао.

Треба напоменути да спољашњи изглед: бодрост, живахност и ватреност која изгледа света, ревност, самоодрицање и спремност да се иде на сваки подвиг и друге уочљиве спољашње црте оваквих људи дају им спољашњи изглед који плени и који се многим више свиђа него онај ко уздише због себе, не очекује ништа добро за себе и због тога је уздржан, понекад чак потиштен изгледа, смиреног хришћанина.

КАКВЕ СУ ОСОБЕНОСТИ НАШЕГ ВРЕМЕНА

А свет осећа све већу и већу симпатију према таквој врсти лажног, хистеричног хришћанства. Али ми не треба да обраћамо пажњу на његов укус – што више будемо чували дух наше вере, тим ћемо више туђи бити овом свету, тиме ће нас он више мрзети и презирати, изгледаћемо му ружни, немоћни, чак безблагодатни. Ако данас свет делимично привлаче православни и он се занима за њихову веру то није повод да ми глумимо некакву извештаченост и лажну духовност како бисмо задовољили свет. Убога истина је боља од нагиздане лажи. Ми смо сад духовно сиромашни као никад, нама боље него хришћанима других времена одговарају речи псалма: “Помагај, Господе, јер неста светијех” (Пс. 12, 1).

Ми смо сиромашни духом и ако то јасно видимо и спознамо, у смирењу и покајању понесемо, је по свој прилици једини доступан пут и спасоносно делање за нас у наше дане. Јасно схватање духа времена, нашег духовног стања, мере наших могућности сачуваће нас од неправилних тражења, од узалудног трошења оних јадних снага које имамо, од банкротства наших послова, од неостварљивих маштарија и подвига који не одговарају нашем стању.

Нашем времену више није својствено обиље духовних јела, она величина и миомирис којима је био испуњен и надахнут живот пређашњих хришћана. Нама је остало више немоћи и патње зато ће за нас бити најспасоносније управо следеће: стална смирена молитва и уздисање због наше убогости, најскромнији и понижавајући поглед на сав свој труд и делање, најнисходљивији и најмилосрднији однос према ближњима, покорно, захвално прихватање свега што се с нама дешава, потпуно уздање у милост Божију и ни у ком случају не уздање у своја добра дела или очекивање нечег високог у себи.

Снажну и живописну слику даје свети епископ Игњатије: изобиље духовних блага у средини древних хришћана он пореди с раскошним ручком који је приредио богати Домаћин за Своје многобројне пријатеље и познанике. На овој духовној трпези је био неограничен број духовних јела, по завршетку трпезе гости су били обилато награђени духовним даровима. Кад су се сви разишли Домаћин је, видевши гомилу гладних сиромаша наредио слугама да не расклањају са стола него да све оно што је преостало понуде сиромашнима. Бојажљиво и у недоумици они уђоше у велику салу, почеше да једу све што је остало на столу и испод стола: пале мрвице. Нико од њих није ни окусио право јело, није ни видео складно служење послуге ни драгоцено посуђе и прибор, није чуо хор и музику, тако да нико од њих чак није могао да створи тачну слику о ручку који је ту био. Пошто су се најели они су само отприлике могли да претпоставе каква је лепота овде била пре њих. Али су ипак пали на колена пред Домаћином захваљујући Му за храну коју досад нису јели и никад нису видели. Он им је рекао: “Браћо! Кад сам давао Своју наредбу за ручак нисам вас имао у виду, зато вам нисам приредио ручак онако како треба и не дајем вам поклоне...” Сиромаси узвикнуше у један глас: “Владико! Није нама до поклона! Није нама до раскошног ручка! Неописиво смо Ти захвални за то што нас ниси презрео, ниси се гадио нас измучених недостацима сваке врсте, пустио си нас у Твој дворац, спасио си нас да не умремо од глади!” Сиромаси се разиђоше настављајући да захваљују милордном Домаћину. Онда Он рече слугама: “Сад поспремите сто и закључајте Мој дворац. Гостију више неће бити, и шта се могло понудити од хране понуђено је. Све се завршило!” (9, т.5, стр. 384-385).

Сиромашни и убоги – то је слика нашег стања, мрвице и празни тањира су духовна глад нашег времена, смирена захвалност и признавање себе недостојним било каквих раскошних јела и дарова је пример расположења душе које нам је неопходно.

Морамо пажљиво да ослушкујемо она предосећања и предсказања светих отаца која се односе на наше, судећи по свему, последње време. Та спознаја духа времена с једне стране ће нас извести из стања самообмане, откриће нам право стање наше снаге и могућности, учиниће да наши захтеви према себи и другима постану скромнији, с друге стране ће нас охрабрити, натераће нас на будност, на опрез, неће нам дозволити да паднемо у малодушност и надмено маштање, одвајајући се од реалности.

Чујмо пажљиво болне, али корисне речи:

“Сунце на заласку сликовито описује стање хришћанства у наше доба. Сија исто оно сунце истине – Христос, Он зрачи исте оне зраке, али они више не изливају ни онај сјај ни ону топлину као у претходна времена. То је због тога што зраци не падају право на нас, него иду према нама само индиректним, заобилазним путем. Зраци Сунца Истине Христа представљају Духа Светог: “Светлост и Даваоца Светлости људима, Којим се Отац познаје и Син прославља и од свих познаје” (стихира на вечерњој служби Педесетнице)...

“Данас када има много богатих у наукама, уметности, свему материјалним, данас “неста светијех” (Пс. 12, 1). Свети Дух гледајући на синове људске, тражећи достојан суд у овој гомили оних који себе називају образованима, просвећенима и православнима изриче о њима жалосну пресуду: “Нема онога који разумије, нема онога који тражи Бога. Сви застранише и заједно неваљали посташе: нема га који чини добро, нема баш ниједнога. Њихово је грло гроб отворен, језицима својим вараху, отров је аспидин под уснама њиховим. Уста су им пуна клетве и горчине. Ноге су им брзе да пролијевају крв. Пустош и биједа је на путевима њиховим; и пута мирног не познаше. Нема страха Божијега пред очима њиховим (Рим. 3, 11-18).

Ево разлога због којих нас Дух Божји избегава док је Он истински удео истинских хришћана који је за све нове Израилџе стекао њихов свесвети Родоначелник” (9, т. 1, стр. 406-407).

“Свето Писмо сведочи о томе да ће хришћани, слично као Јудејци, постепено почети да се хладе према откривеном Божијем учењу, престаће да обраћају пажњу на обнављање људске природе од стране Богочовека, заборавиће на вечност, сву своју пажњу ће усмерити на свој земаљски живот, у овом расположењу и смеру бавиће се побољшањем свог живота на земљи као да је вечан, и развојем своје пале природе ради задовољења свих штетних и изопачених захтева и жеља душе и тела. Разуме се: Искупитељ Који је човека искупио за блажену вечност туђ је оваквом усмерењу. Овакво усмерење је својствено одступању од хришћанства.” (9, т. 1, стр. 457-458).

“У рају се зло појавило под маском добра ради лакше обмане. Оно се у недрима Свете Цркве појављује као прикривено и украшено, у привлачној разноврсности саблазни називајући их невиним разонодама и забавама, називајући развој телесног живота и понижавање Светог Духа напретком и развојем човечанства. “Да буду осуђени сви који не вјероваше истини, него завољеше неправду.” (2 Сол. 2, 12). “Као што се Јаније и Јамврије противише Мојсеју, тако се и ови противе истини, људи изопаченога ума, непоздани у вјери. Који имају изглед побожности, а силе њезине су се одрекли. И клони се ових” (2 Тим. 3, 8, 5). За оне који су добили ову силу и одбацили је по својој вољи тешко је да се она врати “Јер ако ми гријешимо хотимице и послуже примљеног познања истине, ту више нема жртве за гријехе” (Јевр. 10, 26) због губитка саме добре жеље, што је обавезна последица намерног занемаривања добра Божијег. Изглед побожности још некако могу да намацкају људске мудролије, али препород силе побожности припада Ономе ко облачи људе силом одозго (Лк. 24, 49) (9, т. 1, стр. 495-496).

“Данас су се људи у многоне дрзнули да у одредбе Светог Духа уносе своје одредбе. Због тога су небеске одредбе постале земаљске, свете греховне, мудре ружне... Постоје поједини хришћани, али је изгубљено опште једнако знање Истине којим би се све сјединило у једно духовно тело, с јединственим мишљењем, у једном духу, под једном заједничком главом – Христом. Данас свако има мање-више свој начин мишљења, своју религију, свој пут прихваћен произвољно или случајно, који се признаје за правилан или се само оправдава. Ово безбројно стадо које је изгубило везу и јединство у истини и духу пружа духовном посматрачу слику највећег нереда: свака овца вуче на своју страну, не знајући куда иде. Нико је не зауставља, нико се о њој не брине, људи више не чују, њихов слух је постао тако слаб, спасоносни глас истинског Пастира који се разлеже у Његовој светој Цркви, који још увек јасно указује на њихову неистину, објављује им прави пут, указује на њега. Заглушила их је бука земаљских љутих брига, бука чулних забава, бука земаљског напретка. “Прилепи се за земљу душа њихова”, неспособна за примање духовних утисака” (9, т. 4, писмо 58).

“Мреже ђаволске су се умножиле у поређењу са временима Христове ране Цркве, умножиле су се до бесконачности. Умножиле су се књиге које садрже лажно учење, до крајности се смањио број следбеника Свете Истине, оснажило је поштовање природних

врлина доступних Јудејцима и многобошцима, појавило се поштовање према врлинама чисто паганским, које су у супротности са самом природом која на њих гледа као на зло, ограничило се поимање хришћанских врлина, не говорим већ о томе како се смањило, готово је нестало њихово испуњавање у стварности, развио се материјални живот, нестало је духовни живот, наслада и телесне бриге прождиру све време, нема се времена чак ни за сећање на Бога. И све то постаје обавеза, закон.” (9. т. 1, стр. 397).

“Ми смо у наше доба дошли у такав период живота човечанства кад се људи спасавају искључиво покорним трпљењем патњи, с вером у Бога и надом на Његово милосрђе. Другим путевима сада нико не уме да се спаси. За наше време остао је само један једини пут: трпљење патњи...”

“...Без смирења човек не може без штете по себе да добије било какве дарове од Бога. Зато је и предсказано да ће се у последња времена људи због повећане гордости спасавати само трпљењем патњи и болести, а подвизи ће им бити одузети.” (16, стр. 70, 116).

“Патње су нарочити удео нашег доба којем нису дати ни подвиг мучеништва ни подвиг монаштва. Поприште нас, хришћана последњег времена је поприште патњи, наизглед ситних и нишавних. Вага је у Бога!” (9, т. 4, стр. 462).

“Треба схватити дух времена и не бавити се пређашњим појмовима и угисцима које је у данашње време немогуће остварити...”

Треба се кајати, молити и чувати од прелести зато што у данашње време већина оних који желе да живе побожно мисли за себе да живи побожно, али је запаљена огњем материјалности и налази се у већој или мањој самообмани” (12, писмо 188).

Али, ево мисли савременог нам оца, јеромонаха Серафима Роуза, који је живео у Америци (упокојио се 1982.г.): “Због тога што преводи православних књига постају све доступнији, а православна терминологија о духовној борби све више струји у ваздуху, све више и више људи прича о исихазму, Исусовој молитви, аскетском животу, узвишеним молитвеним стањима и о најузвишенији светим оцима као што су свети Симеон Нови Богослов, Григорије Палама или Григорије Синаит. Врло је добро знати о овој стварно узвишеној страни православног духовног живота и поштовати велике свеце који су га стварно водили, али ако не будемо имали веома реалистичну и врло смирену свест о томе колико смо сви далеки од живота исихаста и како смо мало припремљени за то да бисмо му се макар мало приближили наше интересовање за њега биће само још једно од испољавања нашег егоцентричног пластичног света...”

Морамо дубоко да схватимо у какво време живимо како заправо слабо познајемо и осећамо наше православље, како смо далеки не само од светих људи из старине, него чак и од простих православних хришћана, који су живели пре сто година или чак пре једну генерацију и како много треба да се трудимо да бисмо данас једоставно преживели као православни хришћани...” (19, стр. 61).

Значи, оци последњег времена су веома често говорили да ће наше доба бити врло лукаво и тешко за спасење, да се веома раширило лицемерје, да је истинска побожност готово нестала, да хришћани већином воде само наизглед добродетелан живот, док су њихова срца удаљена од Бога, поробљена земљи, овом пропадљивом свету, да је претварње постало свеопште, да нико више не тражи Божије, него свако тражи оно што је њему угодно. Сада пред сваким верником стоји тежак задатак: тражити и разликовати у овом хаосу варљивих људских дела и речи, у овој мешавини истине и лажи ону Истину која једина може да спаси и исцели. Ова Истина је близу, она никада неће пресушити, али се мноштво псеудоистина труди да је закљони, да сугерише то да су заправо баш оне она Истина која нам је неопходна. И споља и у нама се непрекидно одвија непријатељски рад, непријатељ се труди да уместо православне вере и њеног духа подметне истанчани раскошни фалсификат, да нас принуди да

начинимо само мали корак у страну од уског пута да би нас онда потпуно навео на пут отпадништва.

Данас је нарочито важно да се човек научи исправном поимању и примењивању у свом животу дела светих отаца, да усвоји њихов дух, јер то и јесте дух јеванђељски. Оци су својим животом, делом, речју и осећањима остварили јеванђељско учење, они су га јасно усвојили и детаљно објаснили у својим књигама. Ми никако не можемо да схватимо, а још мање да испунимо јеванђељске заповести без овог искуства отаца, сигурно ћемо се изгубити већ на самом почетку пута. И сама реч светих отаца веома тешко допире до нас, престали смо да схватамо свете оце. Њихови подвизи сад премашују наше снаге, она непоколебљивост вере која им је давала снагу да чине чуда сада се више не среће, њихова једноставност, чистота ума и срца нама изгледају несхватљиво, њихово одрицање од света, њихова несебичност, необраћање пажње на телесне жеље и устремљеност ка небеском, за нас су готово немогући. Али без обзира на то дух светих отаца, њихово унутрашње делање, њихов главни смер и циљ њихових напора остају неопходни и за нас. Ми не можемо да идемо тако бодро као што су они ишли, не можемо да носимо онакав терет, да се пењемо на оне висине, али можемо и морамо да се држимо истог оног правца и да имамо исте циљеве, да одређујемо вредност и корист нечега истим оним мерама отаца и да сматрамо да је штетно и некорисно оно чега су се оци чували.

ТРЕБА ЛИ “РЕВНОСНИ” ХРИШЋАНИ ДА СЕ БОЈЕ ПАКЛА

Хришћанин који је изабрао лажни пут унутрашњег живота, који није основан на истинском покајању него на некој тајној гордости и са њом другим страстима ни из далека не може увек сам то да примети. Сви симптоми ове болести могу чак бити толико дубоко скривени да може да их открије само искусан духовник. У том случају треба приметити да околина увек пре самог човека у дејствима обманутог примећује нешто болесно, тако да, када нас разобличавају треба увек да се замислимо и да много пута упоредимо себе са овим демаскирањем, потпуно је могуће да оно није случајно.

Како често непријатељ покушава да нас обмане! Свети оци кажу да зли дуси примењују ову методу: узимају своје оружје којим су распаљивали наше страсти и као да се удаљују од човека, на тај начин се свака борба стишава и душевне болести се уопште не примећују. Управо кад се човек опусти и сматра да је сигуран непријатељ зарива своју отровну стрелу у неки рањиви део душе, распаљује у њој неку највредију страст која се притајила, скупила снагу и жуди да се насити. И тада несрећни човек не издржава изненадну буну овакве тамне силе у себи и лако пада. Међутим, зли дуси знају и за друго лукавство: они могу да се удаље на дуже време, чак да после свог одласка оставе у човеку наизглед веома спасоносно и благодатно душевно расположење, наводно ревност за добра дела, свете подвиге, ватрено одушевљење за молитву, пост, бдење и чак трепетну жељу да се чине милосрдна дела, да се воле сви људи, да се помаже сриомашнима и спасавају несрећни, чак силу трпљења, да се понекад издрже вређања и блаћења, жељу да се говори о себи понижавајуће и да се уложе неки напори за покајање и т.сл. Све ово не да делује у човеку без супротстављања демона него они још неприметно распаљују и подстичу такве покрете и душевна расположења, само што при свему томе зли дуси препредено дотичу нашу сујету, а у дубини срца и даље каде свој тамјан идолу наше гордости. Демони као да су се удаљили, али пажљиво мотре на то да се овај пламичак гордости не угаси у нашој души. И ето: човек наизглед дивно живи, ревностан је, скроман, праведан, милосрдан, несебичан, као да је у свему савестан, он понекад пати због својих грехова, понекад веома болно доживљава неки свој мали преступ, он жуди за чистотом и савршенством, он трпи увреду, чини велико мноштво добрих дела која наизглед заслужују пуно поштовање, међутим, притом тамјан

другом богу – идолу “ја” не престаје да се дими у дубини срца, са сваким подвигом постаје све гушћи, са сваким “добрим” делом све више храни нашу гордост.

Како избећи ово зло? Испод сваког нашег неразумног, мада наизглед доброг почетка демон гордости покушава да подметне своју кадионицу; неискусан хришћанин не уме увек добро да види на шта се он у ствари ослања у самом почетку неког посла, из каквог извора корени овог његовог подвижништва узимају сокове, ко га у ствари бодри и присваја овај његов труд. Ствар је у томе што истинско добро у нама треба да се заснива само на јеванђељским заповестима, због страха или послушности или, пак, љубави према Богу (у зависности од духовне висине нашег живота), али никако ради било чега другог: не ради самог подвижништва или “духовности” или неког “добра” или “морала” или “светости”, или чак “савршенства” и других громогласних врлина ван Јеванђеља које се схватају апстрактно, међутим, треба да се трудимо да своја дела обављамо тако да бисмо тиме испунили вољу Божију, имајући један циљ – угађање Богу. Ма шта добро човек да ради он ни у шта од тога не може да се поузда, увек треба да говори: “Ми смо непотребне слуге, јер смо учинили што смо дужни учинити” (Лк. 17, 10) и урадио сам то слабо и лењо.” Заповести Божије су тако бесконачно дубоке да нико од нас не може да их испуни у потпуности, него чак што се неко буде више трудио да их испуни то ће више видети своју немоћ, своје несавршенство, греховну оштећеност и удаљеност од Бога: после овог сазнања њему ће преостати само да се бесконачно смири, да прекореваче себе све док не каже као апостол Павле: “Од грешника сам први ја” (1 Тим. 1, 15), преостаће му само да се нада на милост Божију не знајући за било какве своје врлине.

Међутим, није тако у случају када човек за меру својих дела не узима бесконачно, него ограничено и земаљско, онда он и својим делима одређује цену, мери њихову тежину и значај. Тада се рађа болесна ревност, неутешна патња чак и због својих малих посртања, из страха да човек не изгуби нешто од свог богатства. Приликом таквог уздања у свој труд човек у својим очима постаје богаташ који марљиво скупља и умножава добро, сваки свој подвиг, чак и најмањи добри поступак он одмах мери и уноси у своју ризницу - и то је уместо сиромаштва које нам је заповеђено (да признајемо своје потпуно духовно сиромаштво)!

Оваква самозадовољна дела, наравно, немају дубину, која се захтева од дела заиста посвећених Богу; она као засађена у плитко тло немају корена у дубини истинске вере, већ се њихови корени простиру по површини, пију нечисте сокове разних страсти. Дакле, да би се схватило на чему се држи ово подвижништво не треба гледати на његове спољашње подвиге него на унутрашње самопосматрање, да ли човек себе стварно сматра грешником немоћним, недостојним не само по речима, чак не ни умом и на површини осећања, него у дубини срца, да ли он тако уздише због себе, проклиње ли себе, или тамо у њему ликује радост победника, радосно признавање свог значаја и богоугодности? Ово се добро види из следећег: сматра ли овај човек за себе да пропада, да потпуно заслужује паклене муке и да се налази у реалној опасности да буде осуђен да иде у вечни пакао, да може бити спасен само по милости Божијој, а не због неких својих врлина, да су му потребне многе молитве, а да су његове молитве и дела недовољни за спасење. Ако је, пак, овакав “ревностни” хришћанин, називајући себе грешним ипак прилично чврсто убеђен да није могуће да он доспе у тамницу пакла имајући толико добрих дела и такво расположење, ето несреће! Потпуно другачији пример дају нам свети оци који су већ на земљи достигли анђеоско стање, могли да чине дивна чуда, имали дар видовитости, имали виђења и откровења од Бога, а на самрти су неутешно ридали због себе и искрено сматрали себе осуђеницима ада.

Кад се приближило време смрти светог аве Агатона, браћа приметивши страх на његовом лицу рекоше: “Оче, зар се и ти бојиш?” Он одговори: “Мада сам се свим силама трудио да испуњавам заповести Божије, ја сам човек и не знам да ли су моја дела угодна Богу.” Браћа рекоше: “Зар ти ниси убеђен да су твоја дела угодна Богу?” Старац рече:

“Немогуће је да се у то уверим пре него што станем пред Бога, зато што је једно суд Божји, а друго људски.” (11, стр. 49, ст. 25).

Кад је наступило време смрти аве Арсенија браћа која су била с њим видела су како плаче. Браћа му рекоше: “Оче! Зар се и ти бојиш?” Он им одговори: “Бојим се! Страх који сад осећам пратио ме је од када сам постао монах” (11, стр. 42, ст. 16).

Пимен Велики је говорио својој браћи: “Уверавам вас, где баце сатану тамо ће бацити и мене.” (11, стр. 302, ст. 21).

Много година старец Силуан је носио високи труд подвижништва, много мучних борби са злим дусима је претрпео. Једном ноћу, за време старчеве молитве, зли дуси су му нарочито досађивали и нису му давали да се чисто моли. Он је мучећи се, с болом у срцу завапио Господу молећи Га да га научи како да се моли и шта да ради да му демони не би сметали. И у души је зачуо одговор: “Горди увек тако страдају од злих духова.” “Господе,” говорио је старец, “научи ме шта да радим да би се смирила душа моја.” И поново је у срцу зачуо одговор од Бога: “Држи ум свој у паклу и не очајавај.” После овога старец Силуан је схватио да подвиг мора бити усмерен на стицање смирења. Од тог дана његова “омиљена тема”, као што је сам говорио, постало је: “Скоро ћу умрети, и моја проклета душа ће сићи у пакао, и ја ћу се мучити сам у мрачном пламену и плакати за Господом: “Где си Ти, Светлости душе моје? Зашто си ме оставио? Не могу да живим без Тебе.” (Архимандрит Софроније (Сахаров), Старец Силуан. Живот и поуке. М.-Минск, 1991, стр. 40-41).

Јован Лествичник приповеда како је неки монах-подвижник често размишљајући о смрти падао у екстазу као да пада у несвест или као епилептичар, а браћа су га односила, јер готово да није дисао (4, стр. 6, ст. 17).

Да бисмо се уверили у мисао да је потребно да се увек налазимо у покајању и скрушености исти овај отац наводи следећу страшну причу: живео је у том крају неки Стефан који је волећи пустињски живот и тиховање многе године провео у монашким подвизима и којег су красиле многе врлине, а нарочито су га красили пост и сузе. Овај отац се удаљавао од пустиножитеља ради најсуровијег подвига и најстрожијег покајања, тамо је живео неколико година без људи у пустињи. Пред смрт се вратио у своју келију. Дан пред смрт је пао у екстазу, отворених очију, освртао се час на десну, час на леву страну своје постеље и као да га неко мучи наглас је пред присутнима говорио: “Да, стварно је истина, али сам због тога постио толико година,” а понекад: “Не, ја то нисам радио, лажете,” потом је опет говорио: “Да, стварно је тако, али сам плакао и служио браћи,” понекад се противио: “Не, ви клевете на мене.” На друго је одговарао: “Да, стварно је тако и не знам шта да кажем на то, али Бог је милостив.” Уистину је страшан и грозан био овај призор невидљивог и суровог мучења, каже свети Јован, и што је ужасније од свега, оптуживали су га за оно што он није радио. Авај! Тиховатељ и аскета је за неке од својих грехова говорио: “Не знам шта да кажем на то,” премда је око четрдесет година провео у монаштву и имао дар суза. Јаој, мени! Јаој, мени! Где је тада била реч Језекиља да кеже мучитељима: У чему затекнем, у томе ћу судити, каже Бог”. Он није могао да каже ништа слично. А зашто? Слава Једином Који зна. Неки су говорили да је он у пустињи хранио леопарда из руке. У току овог мучења његова душа се одвојила од тела: остало је непознато каква је била одлука и како се завршио овај суд и каква пресуда је уследила (4, сл. 7, стр. 50).

Оци казују следећу повест: неки видовити отац је дошао у неки град кад је тамо умирао неки монах којег су сви поштовали. Сви становници града су га сматрали за светог старца, веома га прослављали, горко плакали због његове смрти и сматрали да је то за њих велики губитак, многи су се надали да ће се његовим молитвама избавити од разних искушења. Видовити монах путник је присуствовао овом догађају и открило му се ужасно виђење: видео је како су се појавили страшни Етиопљани с трозупцима, разлегао се глас са висине: “Не дајте му мира, зато што ни он Мени није дао мира ни на час.” И тако су

Етиопљани душу самртника проболи трозупцима и одвукли са собом. Петар Дамаскин, свети отац из осмог века овако објашњава овај случај: разлог за ово била је монахова надменост, јер да је имао других грехова он не би могао да их сакрије од људи, а још мање би могао стално да их чини. Међутим сама надменост може због самоугађања да се сакрије од свих, и од самог оног ко је има, ако се не дозволи да он падне у искушења којима се душа разобличава и спознаје своју немоћ и неразумност. Дух Свети није налазио ни тренутка мира у овој јадној души зато што је она увек имала ову помисао и радовала се због ње, као због неког доброг дела и од тога је постала помрачена, као демон. Не видећи да греши, овај човек је можда гајио у себи једну страст уместо других и та једна је демонима била довољна, јер је могла да надомести друге пороке (Дела... Петра Дамаскина. М., 1874, Књ. 2, сл. 24).

На истом месту свети Петар Дамаскин каже: “Нико неће имати користи од других врлина, чак и ако би на небу живео, ако има гордост кроз коју су Ђаво, Адам и многи други пали. Зато нико не треба да одбацује страх док не достигне пристаниште савршене љубави и не буде изван света и тела (исто).

Кад је ава Макарије Велики дошао у скит Нитријске горе код њега се окупило многобројно братство. Старци су га молили да каже нешто поучно братству. Он је, заплакавши, рекао: “Браћо! Очи ваше нека пусте сузе пре вашег одласка тамо!”

КАКО САМОПОНИЖЕЊЕ МОЖЕ ДА БУДЕ СПОЈИВО С УНУТРАШЊИМ МИРОМ

Многи пошто чују све што је речено могу да се збуне у духу и да кажу: “Ако човек тако размишља о себи, ако је потребно да се увек тако осуђује, ако увек треба да одбацује самоувереност и нимало се не узда у своја добра дела онда ће сигурно пасти у очајање, олењиће се и неће пожелети да ради било шта.” Али не! Није тако! Како онда то да свети оци који су толико унижавали себе у својим очима читавог живота лили сузе због своје душе и нису имали жељу ни о чему другом да размишљају осим о својој ништавности, како онда они нису очајавали, већ су улагали све веће напоре, ни за минут нису напуштали бригу о својој души и никад нису губили бодрост и одлучност да се боре до краја? Како су они притом имали унутрашњи духовни мир и духовну радост?

Премда свети оци у својим делима понекад објашњавају ово питање њега ипак није могуће схватити умом, ова тајанствена појава мира и сласти у души која прати покајање и самоосуђивање спознаје се само у делатном животу покајања. Исто тако је тешко објаснити и само признање своје греховности, сматрање себе најнепотребнијим и најнедостојнијим грешницима оних отаца који су водили највиши подвижнички живот и непрестано пазили на своје срце трудећи се да у свему испуњавају вољу Божију. Тако ава Доротеј наводи следећу причу. Неки старац по имену Зосима веома духовног живота беседио је с неким филозофом и говорио о гресима. Софиста је упитао: “Реци ми како то да ти себе сматраш грешним, зар не знаш да си свет? Зар не знаш да поседујеш врлине? Јер ти видиш да испуњаваш заповести: како онда ти који тако поступаш сматраш себе грешним?” Старац није могао да одговори већ је само говорио: “Не знам шта бих ти рекао, али сматрам себе грешним” Софиста је наставио да испитује, старец је био у недоумици шта да одговори, а онда је ава Доротеј ступио у разговор и рекао филозофу: “Није ли исто тако и у софистичкој и медицинској вештини? Кад се неко добро обучи некој вештини и бави се њоме онда онолико колико се лекар или софиста вежба у томе стиче неку навику, а не може да каже и не уме да објасни како је постао искусан у тој ствари: душа је стекла навику постепено и неосетно. Тако је и у смирењу: од испуњавања заповести стиче се нека навика у смирењу и ово је немогуће изразити речју.” Чувши ово објашњење ава Зосима се веома обрадовао потврдивши да је то стварно тако. Софиста је такође био задовољан одговором. (5, стр. 46).

Тако је и у односу на горе наведено: оно што је тешко схватљиво за ум и наизглед неспојиво једно с другим у стварности се тајанствено сједињује, дивно се слаже и делује спасоносно по душу. Овоме учи само искуство, сваки хришћанин који је окусио макар мало ове горчине покајања и самопонижења, искусио осећај боли због своје греховности сигурно је приметио да је с њима сједињена дубока унутрашња, мирна тиха радост и нада, он је приметио како душа после таквих прилива самопрекора, смиривши се пред Богом бива милостиво утешена од Њега, како самоосуђивање, признавање себе најпроклетим преступником, највећим грешником, достојним паклених мука на несхватљив начин у дубини срца учвршћује надање у милост Божију. Кад сами себе искрено из дубине душе осуђујемо и проклињемо Сам Господ нас оправдава и прашта нам, а кад болујемо, тешко уздишемо због својих грехова, Он Сам уноси у наша срца радост помиловања.

“Бол због Бога не баца човека у очајање, напротив, теши га, саветујући му: “Не бој се, прибегни поново Богу, Он је благ и милостив, Он зна да је човек немоћан и помаже му.” Бог доноси радост и учвршћује човека у бољи Божијој,” говори ава Исаија.

“Прекоревате себе, прекоревате своју немоћну вољу... Окривите себе и осудите себе, а Бог ће вас оправдати и помиловати...”

“Припремите се за патње и патње ће се смањити: одреците се утехе и она ће доћи ономе ко себе сматра недостојним...” поучава светитељ (10, писма 12, 18).

Такође се дешава и супротно овом: као што човек који сматра себе грешником, туђим свега доброг, овим самопрекором и смирењем се приближава Богу и утврђује се у истинском добру, тако је и супротно – онај ко себе сматра за ревносног и побожног хришћанина, способног за многа добра дела и подвиге у ствари је далек од Бога и од истинског добра и често бива исмејан од стране демона.

КАКО ДЕМОНИ МОГУ ПРЕДЛАЖУЋИ НАИЗГЛЕД ДОБРО ДА НАС УЛОВЕ У СВОЈЕ МРЕЖЕ

Иако и најпрекраснија дела могу да не донесу души никакву корист па чак и да јој нашкоде, без спољашњих дела, без принуђавања себе на душекорисне подвиге и напоре никако се не може, унутрашњи живот без ових дела није могућ. Потребно је напипати, наћи ону свету и тајанствену везу између спољашњег и унутрашњег кад ће се они узајамно допуњавати, а ово се такође стиче искуством, кроз молитву, даје се ономе ко тражи и моли од благодати Божије. Да би наша дела достигала главни циљ, односно исправљала и лечила нашег унутрашњег човека, и да не би била бесмислено ударање по ваздуху (1 Кор. 9, 26), треба пажљиво да пратимо сваки покрет срца, да се увек трудимо да приметимо каква помисао и осећај су никли у души и навели нас на овај или онај поступак, реч или жељу и тек на основу тога да судимо о томе шта је корисно, а шта штетно. Ако тако будемо пазили на себе открићемо да није свако понашање које је споља гледано похвално заиста добро и да понекад неугледан и прост живот без икакве привлачности може у ствари да буде веома користан.

Под наизглед корисним делима и добрим намерама често се крије нешто веома опасно и штетно. Цар Соломон у причама каже: “Неки се пут чини човјеку прав, а крај му је пут к смрти” (Прич.Сол. 16, 25), и цар Давид у псалмима: “На путу којим ходим сакрише ми замку” (Пс. 142, 3), тј. “на путу којим сам ишао они су ми тајно поставили замке”. “Они” су зли дуси који најчешће покушавају да нас улове предлажући нешто наизглед корисно, светло и херојско. И много чешће хришћани падају обманути лажним врлинама него будући саблажњени очигледним гресима, осим тога, много је теже извући се из ове обмане него се подићи из очигледног пада у неки грех, јер се овде не види увек сама штета.

Колико много примера те врсте, најразноврснијих препредених лукавстава и злодела ђаволских срећемо у казивањима светих отаца, у житијима. Колико често, готово сваког дана и сата такви лукави савети и шаптања ђаволска покушавају да одвуку на страну сваког хришћанина, да га одвуку на лажни пут. Демони лако ступају у разговор с нашим умом и притом се скривају, а своје савете подмећу као нашу сопствену мисао, због тога смо ми често подвргнути опасности да прихватимо неку јарку и дотерану мисао, порив душе, ватрена осећања као нешто истинито, као неко спасоносно и благодатно озарење. Зли дуси се обично труде да нас преваре лукавим помислима и лажним осећањима, а подвижнике, монахе и оне мирјане који узимају на себе нарочите подвиге, као и оне који немајући подвига ипак имају високо мишљење о себи, демони често varaју лажним привиђењима и откровењима, јављајући им се или у облику светлих анђела или у облику људи. Међутим, све су то, као и друге смицалице исте врсте које као тајни пролаз у човековој души имају његову тајну, дубоку увереност у своју праведност и осећање свог достојанства.

Ради нарочитог опреза и трезвености према разноврсним “светлим” и јарким појавама у нама и изван нас, навешћемо овде неке веома поучне повести из дела отаца које откривају разноврсност, лукавост и поквареност демонских обмана.

Светитељ Игњатије (Брјанчанинов) каже да “демони не покушавају увек да увуку човека у општење са собом и да њиме завладају очигледно грешним помислима; они прво сугеришу радње које у себи наизглед немају ништа сумњиво, често су наизглед добре, а тек касније, кад већ задобију утицај и власт над човеком, гурају га у безакоња која су на тај начин последица првобитног следовања сугестијама демона. Ово показује како је тесан и пун патњи мисаони пут и са каквом трезвеношћу њиме треба ићи.” (11, с. 472, стр. 117).

Неки старац је испричао следећу причу: један младић је измоливши од оца допуштење ступио у манастир у којем је почео много да се подвизава, и да чак задивљује настојатеља својим строгим животом. Затим је убрзо почео да моли да га пусте у пустињу ради отшелничког живота. Добивши на крају дозволу упутио се у пустињу и настанио се на једном месту на које му је Господ указао на диван начин. Тамо се населио и почео да се подвизава, и тако је као пустињак проживео шест година, не видећи никога. Једном приликом долази код њега ђаво у виду старца, аве; лице му је било страшно. Брат се, видевши га, уплаши и паде ничице на земљу и поче да се моли, а потом устаде. Ђаво рече: “Помолимо се, брате, још.” Они се помолише и када завршише молитву ђаво га упита: “Колико времена живиш овде?” Он одговори: “Шест година.” Ђаво рече: “Ти си ми сусед! А ја сам тек пре четири дана сазнао да живиш овде. Моја келија је недалеко одавде, једанаест година нисам излазио из ње и изашао сам тек данас кад сам сазнао да ти живиш у суседству. Кад сам то сазнао помислих у себи: идем код тог Божијег човека да попричам с њим о ономе што је корисно за наше душе. Рећи ћу му и то да нам наш отшелнички живот не доноси никакву корист јер се не причешћујемо светим Телом и Крвљу Христовом, да се бојим да не потанемо туђи Христу ако се удаљимо од ове тајне. Нека знаш, брате, да је на три миље одавде манастир у којем има свештеник. Хајде да одемо тамо у недељу да се причестимо Телом и Крвљу Христовом и да се вратимо у наше келије.” Брату се овај савет свидео. Кад је наступила недеља ђаво је опет дошао и они се заједно упутише у онај манастир, уђоше у цркву и стадоше на молитву. По завршетку молитве брат не нађе онога ко га је довео, поче да га тражи, питао је браћу где је онај ава који је ушао с њим у цркву. Они му одговорише: нисмо видели никога, видели смо само тебе. Тада је брат схватио да је то био демон и сам о себи им рече: “Видите с каквим ме је лукавством ђаво извукао из келије! Међутим, не мари, дошао сам овде ради добре ствари, причестићу се Телом и Крвљу Христовом и вратићу се у своју келију.” Брат се причестио, а затим је био принуђен да подели трпезу са манастирском братијом и на крају се вратио у своју келију.

И ево, пролази време, и опет му долази ђаво, сад већ као младић-мирјанин, поче да га загледа од главе до пете и говори: “Вала, он је!” Затим поново поче да га загледа. Брат га упита: “Зашто ме тако гледаш?” Он одговори: “Мислим да ме не препознајеш. Уосталом, како би ме и препознао после толико дуго времена! Ја сам сусед твог оца, син тог и тог. Стварно! Зар се твој отац не зове тако? И зар није такво било име твоје мајке? Твоја сестра се тако и такво звала, ти си се раније тако и тако звао. Мајка и сестра су ти умрле пре више од три године, а отац само што је умро данас и учинио те је својим наследником говорећи: Ко ме да оставим своју имовину ако не свом сину, светом човеку који је оставио свет и води пустињски живот Бога ради. Њему ћу оставити све своје благо. Затим нас је замолио да нађемо његовог сина и да га обавестимо да дође и прими имање и да га подели сиромашнима за покој њихових душа. Многи су те тражили и нису те нашли, а ја сам дошавши овде својим послем сазнао за тебе. Не оклевај! Иди, продај све и испуни вољу свог оца. Брат му одговори: “Не бих смео да се враћам у свет.” Ђаво му рече: “Ако не одеш имовина ће пропасти, а ти ћеш дати одговор пред Богом. Шта ти лоше говорим ако ти кажем: Иди и подели имање сиромашнима, као добар управитељ, да блуднице и развратни људи не би разграбили оно што је остављено сиромашнима?..” – И обманувши брата таквим речима ђаво га је вратио у свет, испратио га је до града и тамо оставио. Монах је мислио да ће ући у дом свог већ мртвог оца, а гле! Сам отац му излази у сусрет. Видевши га отац га не препознао и строго га упита: “Ко си ти?” Монах се збунио и није могао ништа да одговори. Отац је почео да га испитује, а онда му збуњени монах одговори: “Ја сам твој син.” Отац на то упита: “Зашто си се вратио овамо?” Монаха је било срамота да објасни прави разлог свог доласка него рече: “Љубав према теби ме је натерала да се вратим, зато што сам веома туговао за тобом.” Он остаде у очевој кући, и после неког времена паде у блуд и отац га је тешко казнио. Несрећник! Није се обратио покајању у већ је остао у свету (11, с. 453-435, стр. 9).

Коментаришући ову повест светитељ Игњатије указује на то да је главни разлог монаховог пада било превремено и самовољно ступање у пустињски живот, за који он није био сазрео. Такође примећује да ђаво на отшелнике често делује јавно, а на оне који живе у општежитију обично посмислима, али је ово дејство у суштини једно те исто. Да би упропастио човека ђаво често користи најдоличније изговоре, слика обилно добро и корист, а гура у тешке грехове и погибелљ.

Колико је непријатељ лукав и опрезан! Излазак отшелника први пут као да није имао ништа лоше у себи, чак се завршио наизглед обилатом коришћу. Међутим, штета је била у томе што је души била одузета спасоносна опрезност, показана јој је безбедност излазака. Тако ђаво често своју изводећи своју жртву на погибелљни пут може дуго да је припрема скривајући од ње сву штету и сликајући многе предности овог пута док напослетку не укради време да непоправљиво нашкоди хришћанину који је изгубио опрезност.

Епископ Игњатије подсећа на искушење које је задесило преподобног Петра Атонског. И овог оца је лукаво искушавао зли демон који се пред њим појавио као његов рођак и красноречиво га наговарао да остави тиховање и иде у родну земљу и да тамо спасава сународнике од погибелљи. Свети Петар је ово ласкање одбацио и постидео ђавола. Светитељ Игњатије каже: “Свечи су могли да се одбране од ђаволских напада само по милости Божијој, уз помоћ благодати Божије, која у светима живи и просвећује их: како издржати те нападе при само слепој умишљености, при потпуној оскудици ума, при охолости која увек себи ласка и обмањује себе? Како издржати те нападе ако се унутрашњи човек налази у духовном мраку, у заробљеништву и ропству ђавола? Неће бити излишно да приметимо да је истина телесног мудровања коју проповедају духови истоветна истини коју проповеда Богу непријатељски свет и која је супротна истини јеванђељској (11, стр. 458).

Он наводи и други случај демонског искушења: демони су се, узимајући облике анђела, јављали једном брату, будили га, показивали светлост и звали га на Божанствену

службу.² Међутим, он је, измоливши савет од старца постидео демоне и није их послушао премда су они предлагали наизглед добро. Онда демони почеше да клевету старца који је брату открио њихове сплетке. Говорили су брату: “Твој старец је лицемер, имао је новац, а није дао на зајам једном брату рекавши да нема.” Брат је ово изјутра раније испричао старцу. Старац рече: “Да, истина је да сам имао новац, а брату који ме је молио да му позајмим нисам дао знајући да ћу нашкодити његовој души ако му дам. Сматрао сам да је боље да прекршим једну заповест да не бих нарушио десет. Од тога је могла да настане велика пометња чији би разлог био овај новац. А ти не слушај демоне који хоће да те обману...”

“Никако се не смео бавити добрим делима која предлажу демони,” коментарише ову причу владика Игњатије, ма како ове врлине биле узвишене и блиставе. Све што демони предлажу морамо да одбацимо без изузетка. Произвољно повиновање демонима макар да се оно врши на њихов позив и инсистирање потчињава човека демонима, лишава га духовне слободе, чини га њиховим оруђем. Велика је несрећа постати роб демона и њихово оруђе! Несрећа која захвата свет, а коју свет не схвата.” (11, стр. 466-467, ст. 110).

Занимљиве и веома поучне случајеве описује један Светогорац, монах који је живео на Атону у деветнаестом веку и обилазио многа знаменита места на Светој Гори. Он је описао своје утиске у писмима својим пријатељима у Русији.

Аутор писама упутио с једним монахом са Свете Горе у келију тог монаха и када су пролазили успут поред огромне стене која се удизала над провалијом овај испричао следећу причу у вези с тим местом. До последњег турског рата овде се спасавао Грк који је био из познате породице, али је одрекавши се свих својих права на славу и почасти света изабрао пустињски живот. Мора се претпоставити да је био нарочито јак у подвизима, јер иначе не би изазвао демона. Кад су сви покушаји у мисаоној борби с пустињаком остали узалудни демон је код њега нашао слабу тачку и његово сопствено срце и разум је употребио ка о оруђа за његов чудан пад. Демон је пустињаку завртео памет мислима о висини његових подвига, убедио његов разум показивањем разноврсности и строгости и мноштвом ових подвига и на тај начин мало-помало временом довео несрећника у такву заблуду да је он почео да прижељкује тајанствена привиђења и очигледна искуства појава духовног света. Кад су се на тај начин у њему дубоко укоренили гордост и надменост демон је почео одлучно да делује! Почео је да се јавља пустињаку у виду анђела и да беседи с њим. Несрећник је до те мере веровао анђеоским речима и својим сопственим мислима да је почео да прижељкује да служи Цркви у архијерејском звању којег је он, по речима анђела, одавно био достојан и за које је од Самог Господа предодређен. Значај његових родитеља у свету је превише заокупљао његову машгу и слава њиховог имена је голикала мисао занесеног подвижника. Недостајао је само повод који би из пустиње могао да га изазове у свет... Али, демону то није представљало велики проблем. Једном кад је пустињак био веома заузет својом високом предодређеношћу у будућности и дубоко се замислио смишљајући начине за достизање свог циља, одједном је неко звечнуо алком на трему. Пустињак је уздрхтао, прекрстио се, и шапћући молитву пришао вратима.

“Ко је?” упита он.

“Такви и такви,” одазваше се иза врата, “ми смо из твог завичаја, доносимо ти поздрав од твојих и још понешто. Дошли смо ти с важном поруком, дозволи да уђемо код тебе и да поразговарамо с тобом, свети оче.”

Пустињак отвори врата и два непозната човека га с поштовањем поздравише.

“Добро дошли,” скромно рече пустињак отварајући врата.

² Какво лукавство! Много је данас оних који не би посумњали у то да је то заиста јављање анђела светлости: дизати човека на молитву усред ноћи и зватина Божанствену службу?! Колико је много оних који би сада без размишљања прихватили овакав позив.)

Непознати уђоше. Домаћин посади госте на диван од асуре и сам седе преко пута њих. На крају их пустињак упита за циљ њихове посете и непознати почеше да говоре:

“Ево шта ти морамо рећи, свети оче: ти знаш како ми страдамо под влашћу Порте, како смо угњетени ми и наше породице, наша вера и сама наша Црква... Ти, наравно, то и сам знаш...”

“Да, тако је,” саосећајно рече пустињак, “шта то треба да значи?”

“Ти сигурно знаш и то,” настави непознати, “да се рат Турака с Русијом завршио миром, који је за нас веома повољан, сада имамо могућност и слободу да живимо хришћански... Али ево у чему је несрећа, нема код нас, у твом завичају, епископа. А може ли бити Црква без епископа, имамо ли ми снаге сами собом да управљамо? Ко ће нас одбранили од пљачке Турака? Међутим, знамо твоје рођаке, знамо и твој живот и зато смо те, опрости нам што смо то учинили без твог пристанка, измолили за свог епископа. Ево ти за то и турског фермана, а уз њега је и повеља патријарха.” Непознати извадише папире и предадоше их пустињаку.

“Молим вас!” успротивио се пустињак смирено погнувши главу, а у ствари спреман да скаче од радости. “Зар ја да примим жезал пастирског управљања кад немам снаге сам собом да владам? Зар ја да преузем на себе бремене апостолског служења кад осећам своју сопствену немоћ и мноштво грехова? Не, децо, одричем се онога што премашује моје снаге! Осим тога, пустиња је за мене рај, дао сам завет пред Богом да ћу умрети овде...”

“Мисли о себи како хоћеш, свети оче,” одговарали су непознати, “а глас народа је глас Божији, воља владе је боља Божија! Ти знаш да је општа корист пре наше појединачне. А чему ферман? Не, оче, не одричи се!... Црква те зове. Ако те ништа не дира, ни јади народа, ни наше породичне несреће, зар за тебе ни нужда Цркве ништа не значи?”

“Кад је тако,” одговори пустињак на крају, тек после неког размишљања, “пристајем.”

“Дакле, оче, пожури!” приметише гости. “Што пре кренемо, тим боље, недалеко одавде на путу нас чекају мазге и пратиоци.”

Док се пустињак спремао и нешто стављао у своју врећу непознати нису престали да га пожурују. На крају почеше да се пењу том стазом ка самом врху стене: тешка туга и нејасан предосећај притискали су груди подвижника, био је жалостан због растанка са својом пустињом. Кад су се попели тамо на сам врх несрећник није хтео да оде, а да још једном не погледа на лепоте низије своје сурове пустиње. Све троје су стајали на стени, испод њихових ногу је лежала провалија... Пустињак је био тако неопрезан да је у разговору се непознатима дошао с њима на најстрмији део стене. И ту га снажан ударац у леђа збаци као јесењи лист с дрвета који откида ветар у бездан, а са стене се зачу звиждук и сатански кикот се разлеже над пустињом.

Несрећник међутим, није одмах умро. Бог му је дао време за покајање и баш као поручено послао му је монаха из суседне келије. Несрећник који је пао био је потпуно сломљен, лобања му је била разбијена, крв је у потоцима текла из рана, али је ипак имао довољно времена и снаге да исприча детаље из свог живота и искушења и молио је монахе који су га познавали да га помињу и да се моле за њега. На рукама монаха који је плакао испустио је душу. После овог свог ужасног искушења није живео више од три сата.

Светогорац који је чуо за овај страшни случај стојећи на самој литици више се чудило томе што је овај несрећни монах још остао жив павши са такве висине. “Сигурно је имао неке врлине ради којих га Господ није оставио да умре без покајања,” закључује аутор писама ову повест (8, део 2, писмо 11).

Из писама Светогорца, опет, очигледно је да се демони ни из далека не боје увек наших молитава, него још могу да подстичу многе наше неправилне молитвене напоре.

“Демон није толико моћан колико је лукав и домишљат у искушењима,” каже Атонац и наводи следећу причу. Код њих у манастиру је живео неки руски старац, имао је искрену

склоност ка молитви, али није разумео величину и важност послушања, и почео је да избегава заједничка манастирска послушања и да се удаљава у шуму ради молитве. Помисао му је све чешће и чешће понављала де је молитва својство анђеоског духа и храна за душу, а да је рад потреба свакодневног живота, светска и сујетна, тако је он био све ближи и ближи самовољи, док нису почеле да се рађају мисли о висини његовог подвига и живота. На крају је почео да му се јавља светли анђео и да благосиља његов молитвени подвиг. Најубедљивијим аргументима је хвалио молитву и понижавао братско послушање. Не зна се чиме би се ово завршило да понашање на старца није обратио пажњу један Грк. Он је детаљно испитао брата и уплашио се за њега чувши за његова привиђења. Онда му је дао строгу поуку и говорио овакве речи: “Упропастиће те демон, излудеће те због твојих самовољних молитвених подвига, молитва ти је на грех и омогућава демону слободан приступ ка теби. Теби се јавља сатана, а не анђео. Испитај то ако хоћеш: не одлази у шуму, ради са браћом, келејни канон читај у својој келији, а кад се овај “анђео” појави пред тобом немој обраћати никакву пажњу на њега и строго се држи своје молитве...” и још је много у истом таквом духу рекао старац да се овај монах Рус озбиљно уплашио и послушао га је. Тако је и урадио пошто је радио с браћом отишао је у своју келију да се моли. И стварно, “анђео” се опет појављује, али старец на њега уопште не обраћа пажњу, чак га ни не гледа. И “светли анђео” се разбеснео, уместо предивног младића светлог као муња одједном се појави одвратни Етиопљанин са очима које су сијале као огањ, и поче да скаче испред брата који се молио. Узалуд се овај крстио и чешће клањао надајући са да ће одганати демона. овај није одлазио и није му дозвољавао да прочита канон. На крају брат из све снаге у негодовању опали злог духа бројаницама, а овај га својом шапом удари по уху и нестане као дим. Од тада је несрећни брат оглувео и до дан-данас ништа не чује, приповеда Светогорац.

Одмах после ове приче аутор писама примећује и то да су искушења монаха у пустињи још опаснија и због тога је на Атону прихваћено правило да свако ко одлази у пустињу на тиховање одлучно одбацује било каква привиђења и са смиреном свешћу о својој нишпавности и греховности одбија виђења из духовног света, ма каква она била. Даље наводи следеће случајеве.

Пустињак високог живота и ретких подвига једном увече је тихо шапутао молитву у својој келији. Одједном се пред њим разлила заслепљујућа светлост и младић анђеоске лепоте се појави пред пустињаком. Пошто је прихватио правило да се клони чулних визија ма какве оне биле, пустињак је мирно остао на свом месту и шапћући молитву није обраћао пажњу на привиђење. Међутим, младић није нестајао. Ово је зачудило пустињака тим пре што се овај који се појавио није плашио ни крста ни молитве.

“Ко си ти?” строго га на крају упита пустињак.

“Твој анђео-чувар,” кротко одговори придошлица.

“Зашто си дошао?” упита пустињак.

“Наређено ми је од Господа Бога,” рече овај, “да те посетим у свом садашњем облику и дошао сам код тебе.”

“Мени то није потребно,” примети пустињак, устаде и поче да се моли.

Анђео није нестао, и изгледало је да се моли са старцем који се молио. Пустињак није схватао каква је ово чудна појава.

“Чиме ћеш му уверити,” упита пустињак придошлицу у некој недоумици, “да си ти стварно Божји анђео?”

“Чиме год хоћеш,” одговори вај. “Ти знаш,” настави анђео, “да се демони боје силе крста и крсног знамења, а ја се не бојим. Клањам се Богу, клањам се, као што видиш, и крсту...” Ту се анђео прекрсти и у дирљивом страхопоштовању паде пред сликом крста Христовог. Пустињак се поколеба.

“Шта још тражиш од мене?” упита га анђеоло подигавши се од земље. “Видиш да не само да се не бојим крста него му се и клањам: значи, ја сам твој анђеоло-чувар.”

“Можда,” спокојно рече пустињака, али ми ипак ниси потребан у свом чулном облику, наши анђели-чувари су невидљиви!”

“Дакле, још увек ми не верујеш?” анђеоло поново упита пустињака.

“Никада нећу ни поверовати,” одлучно одговори старец. “Иди од мене с Богом, ма ко да си, макар и сам арханђеоло, ниси ми потребан у свом видљивом облику. Одвлачиш ме од молитве, а већ само то доказује да ниси анђеоло.”

“Узалуд,” успротивио се овај, “нећу отићи од тебе зато што ми је наређено да останем уз тебе.”

“Како хоћеш,” хладнокрвно рече монах, “без питања и савета духовника нећу да знам за тебе, - иди од мене! Ниси ми потребан у овом облику,” и монах стаде на молитву док је анђеоло постао невидљив обећавајући да ће се следеће ноћи поново појавити на исти начин.

Кад је свануло монах оде код свог духовника и исприча му за привиђење. Духовник се замислио: клањати се крсту, крстити се и не бојати се молитве – то није својство демонских дејстава. Међутим, духовник је забранио пустињаку било да говори или да се бави привиђењем ако се оно понови, већ само да се моли и да на обраћа пажњу на појаву из духовног света. Пустињака је тако и поступио.

Међутим, ради разрешења својих недоумица у погледу монаховог привиђења духовник се обратио једном од старца који је овде на Атону познат по искуству у созерцатељном животу, дару расуђивања и строгом праћењу демонских прилога и замолио га је за савет: “Шта да ради монах приликом сличних појава?”

“Ништа,” одговори овај, “да не зна ни за шта друго осим за себе и за Бога.”

“Шта ти мислиш о клањању крсту младића који се јавио: да ли је он стварно анђеоло?” упита духовник старца.

“Можда јесте,” одговори овај, “али је највероватније демон...”

“А то што се младић не боји крста, а целивање крста?” примети духовник. “Шта кажеш на то?”

“Исто што и за само привиђење,” одговори старец. После неког размишљања настави:

“Ти наравно, знаш и слажеш се са тим да је што је наш пут ка Богу на већој висини тиме је и опаснија и разноврснија наша борба са сатаном. Да би показао у нама Своју силу и уједно разобличио немоћ сатане Бог му понекад допушта да дејствује и да се бори против нас, као што само он лукави хоће и може. Због тога што Бог то допушта и сам крст за злог духа може да не буде страشان да не буде страшно ни све оно што је у другим случајевима за њега грозно и убиствено, као Божји гнев.³

“Шта преостаје пустињаку да ради уколико се привиђење понови?” упита духовник старца. “Можда му се стварно јавља анђеоло.”

“Макар да онај ко се појави узме обличје и Самог Христа,” рече старец, “каква је невоља? По вазнесењу Господњем за нас је кориснија вера у Њега него привиђење. Овде се

³ (Али и у наше време приметне су све многобројније појаве духова у виду анђела или тајанствених бића из космоса која се некада јављају са крстовима, “моле се”, или уче нечем што је наизглед пуно врлина и хришћанско, који чине чудесна дела или очигледно демонске фантастичне покусе против којих се моли тве показују као немоћне, и чак молитве и освећења која обавља свештеник: не личи ли ово на горе описано допуштење Божије да сатана дејствује “како само он хоће и може,” тако да му више није страшно све оно што је у другим случајевима за њега грозно и убиствено”, само што је ово дозвољено не због висине нашег живота, него због најдубљег унутрашњег удаљавања од Бога, од Јеванђеља, од Православља. Она слобода са којом демони сада обмањују, и ошамућују људе подсећа на речи из Светог Писма о доласку антихриста, да ће оно “Онога је долазак по дјејству сатанину са сваком силом и знацима и чудесима лажним. И са сваком пријеваром неправде међу онима који пропадају, зато што не приметише љубав истине да би се спасли. И зато ће им Бог послати силу обмане, да вјерују лажи.” (2 Сол. 2, 9-11).

тражи само једно: да не обраћамо пажњу на појаву него да се бавимо својим послом, то јест молитвом. Нека се јавља и анђео – шта је нама до тога? Ми имамо посла и молитвене односе с Богом, с нашим Владиком и Господом; а анђео није више него Његов роб и слуга... Просуди сам: да ли је добро прекинути беседу са Господом и бавити се Његовим слугом? Ако се твом монаху стварно јавља анђео Божји нека га не прима!.. Анђео се никада неће увредити нашом непажњом према њему за време молитве зато што он зна Божанствену важност наших молитвених односа према Богу и не само да нас никада неће одвлочити од њих, него, напротив, још треба да нас подстиче да их стално извршавамо. А ако се анђео наљути због наше хладнокрвности према свом присуству и ометао нас у молитвеним беседама с Богом – такав анђео макар кад би и сам био сав у крстовима, а не само целивао крст, не примај га: он је непријатељ!.. Дакле, мој савет је исти: не само да се не примају него се чак не смеју ни желети чулне појаве из духовног света, зато што нам оне нису ни потребне ни корисне, а опасности има небројено много. У нашој мисаоној борби најбоље видимо дејства сила које су у међусобној супротности, знамо какав је сатана у својој бестидности развратних мисли и јасно видимо како су светли, чисти и непорочни анђели у испољавању мирних и спокојних мисли на које они наводе наше срце, док нас у исто време сатана опседа свим могућим прљавштинама гордых, себичних и блудних маштарија, помамом гнева и др. и др. Шта још да се каже? Због чега је потребна чулна појава анђела или сатане када их превише добро знамо и без тога?”

Да бих те уверио у исправност мојих речи, настави старац, односно у то да не треба прихватати привиђења зато што су она опасна, слушај шта ћу ти рећи о једном мом суседу – пустињаку. Њему се ноћу, само што би стао на молитву чинило да се крст који је висио у предњем углу келије одједном обасјава заслепљујућа светлост, блиставија од сунца. Сијање ове славе крста је тако деловало на срце молитвеника да је он био ван себе од радости. Кад ми је сусед ово поверио ја сам одмах ову појаву приписао демонској игри, међутим, пожелео сам да ово привиђење проверим искуством. Ради тога сам се баш и упутио на једну ноћ код суседа. “Чуј, брате,” рекох домаћину, “мислим да ће мени због мог недостојанства бити невидљива светлост која долази од твог крста, због тога, кад по обичају приметиш ово чудо реци ми.” Домаћин рече: “Добро.” И ми ћутке почесмо да се молимо по бројаницама у дубокој тами пустињске вечери. Није прошло ни сат времена кад мој домаћин ликујућим гласом узвикну: “Оче! Светлост долази од крста, не могу чак ни да гледам у њега... Радост мог срца је неописива... Ја сам ван себе од усхићености духа због овог привиђења, од топлоте Божанствене светлости!” “Прекрсти се! прошаптао сам му. “Не могу, оче,” завапи он “од радости сам толико онемоћао да не могу ни руке да подигнем!” “Несрећниче,” горко рекох и бацивши се према њему закрстих га “до чега си довео себе својом несмотреношћу и гордошћу! Има ли још светлости или је више нема?” упитах затим суседа. “Ничега нема,” одговори овај, “сада је мрачно као раније.” Видиш шта се с нама дешава, напомену старец духовнику...

Кад ми је духовник причао о својој беседи са старцем, каже аутор писама, био сам потпуно убеђен у речи овог другог сећајући се светог Никите кијевског затворника (прославља се 31. јануара). И овог отшелника су упозоравали на сатанско искушење: значи, може се претпоставити даје вероватно и Никита тражио од анђела који се јавио знамење крста, и сама молитва, притом непрестана којом се бавио зли дух у виду затворника морала је по потреби на извесним местима бити праћена крстом и клањањем пред иконом без којих, наравно свети Никита није могао. Да није било ових знакова у анђеловој молитви затворник би одмах могао да се досети и да испод светлог привиђења препозна дејство анђела таме. Значи, има таквих искушења кад Бог допушта сатани да делује тако да га ни молитва ни крст не плаше и не узнемиравају. Наравно, ово су већ недокучиви путеви нашег Бога. Из овога се може закључити само једно: да све оно што Господ чини с нама, да без обзира на оно што

допушта сатани, све је то ради тога да бисмо ми, пролазећи кроз разне степене искушења у свом искуству оправдали истинитост Његових речи: “Јер се сила Моја у немоћи показује савршена” (2 Кор. 12, 9). (8, д.2, писмо 3).

Старцу Илариону Грузијцу десило се следеће (овај отац се подвизавао на Атону у деветнаестом веку), кад је живео у потпуном затвору на кули, никога није примао и никуда није излазио, демони су водили против њега најљућу борбу. Једном приликом су неки ходочасници пробали да се увуку кроз прозор да добију од њега благослов, али се старац од њих сакрио. Демони су пак ово што се десило искористили за своје циљеве и извршили свој напад. Једном су се у виду ходочасника увукли кроз прозор и наваљивали на старца почели да говоре да су били принуђени да прибегну овоме зато што он никога не пушта, а они веома желе да виде свог земљака. Ради њега су тобоже допутовали из тако далеке земље да би се посаветовали о разним стварима. Мислећи да су они стварно ходочасници он је ступио са њима у разговор, а то је све што је демонима и било потребно. Они заподеше дугу беседу о несрећи свога народа и Цркве, а на крају јако извргнуше руглу старца тако истукавши да је лежао без гласа два месеца (15, стр. 56).

Оваквим јаким искушењима која често имају дуготрајне тешке последице се подвргавају не само монаси и отшелници који проводе усамљени живот, него и хришћани у свету када неразумно узимају на себе високе подвиге. Овим својим напорима они љуте демоне, али због тога што су њихови подвизи неправилни не доносе оно главно, тј. смиравајући тело не смирују душу него чине да у њој неприметно завлада највећа гордост и умишљеност, а ни благодат Божија не чува такве делатеље него им допушта да ради уразумљивања буду преварени и исмејани од злих духова да би их кроз ово смирила.

Епископ Игњатије описује следећи случај из свог доба: долазио је у Александро-Невску лавру код оца Јоаникија ради духовних поука неки војник (у то време се и сам будући владика обраћао овом наставнику ради духовних савета), звао се Павле, био је новообраћени расколник, раније је био и неки наставник код расколника, писмен човек. Павлово лице је сијало од радости. Међутим, он се из ватрене усрдности која се у њему разгорела предао неумереном и спрам свог тела неодговарајућем подвигу немајући притом довољно знања о душевном подвигу.

Једне ноћи Павле је стајао на молитви. Одједном се око икона појавила светлост у облику сунца и усред светлости голуб који је сијао од белине. Од голуба се зачуо глас: “Прими ме, ја сам Свети Дух и дошао сам да начиним у теби своју обитељ.” Павле је радосно пристао. Голуб је ушао у њега кроз уста, и Павле измучен постом и бдењем одједном у себи осети изузетно јаку блудну страст: он остави молитву и отрча у јавну кућу. Његова глад страсти је учинила да страст постане незасита. Све јавне куће и све блуднице које су му биле доступне постале су његов стални брлог. На крају се освестио. Своју обману демонским привиђењем и оскрнављеност последицама прелести је изложио у писму јеросхимонаху Леониду. У писму се испољавало пређашње стање палог. Сам епископ Игњатије је имао прилике да чита ово писмо.

“Мора се напоменути,” каже владика Игњатије, “да пали дух, желећи да завлада Христовим подвижником не делује заповеднички него тражи начин да човека наведе да пристане на предложену прелест и после добијања пристанка завладава оним ко је дао пристанак... а Свети Дух са неограниченом влашћу, као Бог долази онда када човек који се смирио и унизио себе уопште не очекује Његов долазак. Одједном мења ум, мења срце. Својим дејством захвата сву вољу и све способности човека који нема могућности да размишља о дејству које се у њему дешава” (9, т. 5, стр. 49-50).

А ево случаја који се догодио сасвим недавно, њега је испричао један калуђер. Ова трагична прича се десила његовом рођеном брату, с којим је он не тако давно постао верник, почели су да одлазе у храм, да заједно иду на ходочашћа по светим местима, да бораве у

манастирима. Браћа су почела да читају свете оце и да творе Исусову молитву. Међутим, очигледно је да је брат овог калуђера у овим вежбама скренуо са правог пута и пао у гордост, због чега се десило следеће: једном када је био сам у кући и бавио се молитвом пред њим се појавио одвратни демон и почео да га омета у молитви, брат се није уплашио него је храбро ступио с њим у разговор. Почео је да наговара демона да се покаје и почео да му говори о неизрецивој милости Божијој и да чак и њега Бог може да помилује, ако се он демон покаје. И још нешто је саветовао демону у истом том духу. Демон је тобоже пажљиво слушао, затим се озбиљно замислио, и на крају, се правио да се каје, почео је да се моли, да стење, клањао се пред иконом и уопште, читавим својим изгледом је одавао дубоку скрушеност и покајање због зла које је учинио и испољавао је жудњу за брзим помиловањем. Брат је очарано пратио његова дејства (очигледно ликујући у себи). И ево, стварно, кроз неко време на демона као да силази неки свети облак, као светлост, као благодат, и он се пред младићевим очима који је ликовоа претвара у светлог анђела. И тај анђеоски почиње ватрено да захваљује брату, да му се клања до земље, назива га својим спасиоцем зато што је он захваљујући његовој речи спасен, он је опет светли анђеоски и на крају он мора да захвали брату. Демон који је био с њим предлаже му да постане његов свагдашњи верни чувр, да уђе у њега и да га увек чува и помаже му својом препорођеном анђеоском силом. Брат је у неописивом усхићењу, сам је ван себе од среће, пристаје. Анђеоски улази, и... брат постаје бесомучан, виче, псује страшне речи, ломи иконе, избацује их кроз прозор, чини друге ужасне ствари. Сад се налази у психијатријској болници. Понекад живи код куће са родитељима, али када се болест појачава морају да га возе у болницу јер тада чини одвратне поступке. Међутим, кад му бива боље може мало да се моли. Његов брат калуђер је у многе манастире послао молбу да се моле за његовог несрећног брата.

А ево примера како истинско смирење лако избегава сличне замке.

Неком брату се јавио ђаво преобразивши се у анђела светлости и рекао му: “Ја сам архангел Гаврило, послан сам теби.” Монах је на то одговорио: “Пази! Да ниси послат неком другом, зато што сам ја недостојан да ми се шаљу анђели.” Ђаво је истог тренутка нестао.

Старци су говорили: “Ако ти се заиста јави анђеоски, немој га примити лаковерно него се смири говорећи: ја сам живећи у греховима недостојан да видим анђеле” (11, стр. 480, стр. 134).

Причали су за другог старца да је он тиховао у својој келији трпећи демонска искушења. Њему су се очигледно јављали демони, али их је он презирао. Ђаво видећи да га је старац победио јавио му се и рекао: “Ја сам Христос!” Старец затвори очи. Ђаво му понови: “Ја сам Христос, зашто си затворио очи?” Старац одговори: “Не желим да видим Христа овде него у будућем животу.” После овога ђаво се више није јављао (11, с. 481, стр. 135).

Треба напоменути да се свети анђели од Бога јављају само оним смиреним и кротким хришћанима који се већ налазе ван опасности да постану горди, падну у сујету и овим себи нашкоде.

Једном, док је свети Макарије Велики седео у својој келији појавио се анђеоски, од Бога послат и рекао: “Макарије! Не бој се напада невидљивих непријатеља зато што наш благи Владика неће оставити и неће престати да те подржава, буди храбар, буди чврст, смело побеђуј одвратна начела и власти: међутим, немој се поносити својим делима да те Божанствена помоћ не би напустила, да не би пао изненада.” Блажени Макарије је одговорио обливајући се сузама: “Чиме да се поносим кад се моја душа као развратна блудница храни смрадом нечистих помисли које доносе демони.” До тако дубоког смирења је, каже светитељ Игњатије преподобни дошао дубоким самопосматрањем које му је било дато у умном делању. У себи је видео човеков пад и његово општење са демонима (11, с. 284, стр. 8).

“Човек који се још налази у области телесног мудровања,” пише светитељ Игњатије, “и није стекао духовни вид да би видео палу људску природу, не може да не придаје неки

значај својим делима и да не признаје да има неке врлине, ма колико да такав човек изговара смиренних речи и ма како да споља изгледа смирен. Истинско смирење није својствено телесном мудровању и за њега је немогуће: смирење припада духовном разуму. Преподобни Марко Подвижник каже: “Они који не сматрају себе дужницима у свакој Христовој заповести, поштују Божји закон телесно, не разумејући ни оно што говоре ни оно на шта се ослањају: зато и мисле да га испуњавају делима.” Из речи преподобног оца је очигледно да се онај ко мисли да има било какво добро дело налази у стању самообмане. Ово стање самообмане служи као основа за демонску прелест: пали анђеоло у лажном гордом схватању хришћанина налази уточиште, и овом схватању лако додаје своју обману, а посредством обмане потчињава човека својој власти, баца га у такозвану демонску прелест. Из горе наведених искустава је очигледно да ниједан од оних који су били обманути није за себе сматрао да је недостојан појаве анђела, за то значи да је мислио да има неке врлине. Телесни и душевни човек не може ни да суди о себи другачије.”

Дакле, не сме се имати поверања у сваку наизглед добру појаву или порив, него треба прецизно разликовати истинско хришћанско јеванђељско добро, од добра лажног, штетног по душу, које удаљава од Бога.

КАКО СЕ ЈЕВАНЂЕЉСКО ДОБРО РАЗЛИКУЈЕ ОД ЉУДСКОГ ДОБРА

Људи који не схватају духовне основе онога што се дешава у свету суде о људским делима врло површно, они делатност човека деле на очигледно греховну и злу, и на добру и похвалну, само по њеном спољашњем испољавању покушавајући да направе између њих неку приближну границу и користећи притом веома неодређене, непостојане мере добра и зла – по законима света. Свет, пак, сам у себи нема истину која би му открила праву вредност ствари: само један закон јасно дефинише шта је грех, а шта добро, шта је шта. То је јеванђељски закон. Закони овог света понекад, у неким својим тачкама покушавају да личе на хришћанске законе, али то је само наизглед: у ствари, тамо је све другачије.

Иако се човек после свог пада у потпуности потчинио греху и постао изопачен, болестан и озлојеђен, ипак су се у њему још сачували неки зачеци природног добра које је у њега приликом стварања уткао Творац, премда они више немају чистоту и светост, него су растворени отровом греха. Међутим, оваква људска “истина” оскрнављена нечистотом не може да га научи истинском добру, не може да оживи и исцели душу већ је пре доводи у велику заблуду.

Неверујући људи чине много лепих, чак наизглед похвалних дела, чине многа добра дела, подвиге милосрђа, љубави, самопожртвовања, понекад дају свој живот за свој народ или за свог ближњег, дају последњи комад хлеба гладном, помажу један другом у невољи, жртвују своју имовину на разна добра дела, срећу се зачуђујући, чак и херојски поступци – могу се навести примери којима ће многи бити дирнути до дубине душе. И сва ова добра дела уколико нису заснована на Јеванђељу, ако она не израстају из дубине верујуће хришћанске душе, све то – што је толико похвално, све је нечисто и оскрнављено падом и нема пред Богом ону вредност коју му приписују људи. Ову важну истину многи данас никако не могу да прихвате. Чувши ово што је речено многи су у недоумици и вређају се, неки се гневне.

И стварно, чудно звучи, човек чини узвишени подвиг, жртвује живот ради ближњег, умире због тога да би други могао срећно да живи, и за душу таквог хероја је могуће сумњати да је спасена, њему још прети пакао? Зар овакав поступак не спира све човекове грехове? – Звучи наизглед сурово. Међутим, погледајмо с друге стране: ако овај јунак није Христа ради, није по учењу Јеванђеља, није из хришћанске вере црпео снагу за подвиге, ако се ово самопожртвовање није вршило Христовом силом, не у име Божије, онда би испало да човек

може да се спаси и без Христовог искупљења, то би значило да се у самом палом човеку сачувала она сила и чистота које су довољне да се он оживи, да се он сам ишчупа из ланаца греха. Онда – зашто је била потребна страшна Голготска Жртва, чему Христово учење, Јеванђеље и Црква? Чему тајне молитве и хришћански подвизи? Тада би била довољна само наша жеља и напор воље, чак ни вера није потребна?.. Како то?

Ствар је у томе што није исто чинити добра, прекрасна и похвална дела, и чинити дела ради вере! Добра дела која се чине без вере, без Бога, посвећена су овом свету од овог света и добијају плату: славу, част и поштовање. Она су туђа вечној небеској слави. А дела вере имају унутрашњу посвећеност Богу, чине се с молитвом, с обраћањем Богу, у што већој тајности, да зна само Бог, таква дела остављају мањи спољашњи утисак, али их зато прима Господ и даће за њих славу у будућем животу.

И уопште, неправилно је сматрати да спасење душе и наслеђивање царства Небеског директно зависи од наших добрих дела. Бог не милује човека и не спасава га због његових добрих дела, него због његовог верног, скрушеног и смиреног срца. Наравно, ова вера не сме бити без дела, а она то ни не може бити, она ће се обавезно оваплотити у конкретна дела, и ова дела ће обавезно бити веома добра и света, јер тим делима верника учи Сам Господ.

Због тога је неправилно проповедати људима апстрактно добро, учити их да воле ближњег, да буду милосрдни и добри, не говорећи им притом о томе да они то никако не могу да учине правилно, свето и богоугодно без јеванђељског учења, без Цркве, без благодати Светог Духа, коју могу да добију само у храму кроз Свете Тајне. Ако се то не говори, људи ће мислити да уколико пожелеле могу сами одлично да реше своје проблеме без Цркве, без тајни, без благодати Светог Духа, без Христа.

У свету се често чине добри поступци, међутим, лоши још чешће. И грехови света често су истанчанији и разноврснији него добра дела у њему. Ови грехови су тако близу овог добра да међу њима као да нема противречности. Један исти човек којег сви хвале за његова добра дела у истом тренутку чини мноштво одвратних дела на која нико не обраћа пажњу. Јунак света чини неки задивљујући самопожртвовани поступак, а пре и после њега чини нешто врло подло и ниско. Такве су врлине овога света: овде су љубав и мржња једно поред другог: самопожртвовање, јунаштво и милостиња, а одмах затим егоизам, самољубље и охолост. У ствари и једно и друго се заснива на погубним страстима. Добро тамо као да постоји ради тога да би давало сенку и већу сласт греху, изоштравало укус за њега. Само ово добро својим коренима црпе прљаву воду, тајне горде и сујетне помисли истог тренутка заглушују свако искрено, у извесној мери узвишено стремљење душе.

Светитељ Игњатије каже: “Делатељ људске правде је пун умишљености, уображености и самообмане; он проповеда и труби и о себи и о својим делима не обраћајући никакву пажњу на забрану Господа (Мт. 6, 1-18). Мржњом и осветом плаћа онима који би се усудили да отворе уста ради основаног и добронамерног противречења његовој истини, сматра себе достојним и предстојним земаљских и небеских награда. Насупрот томе, делатељ јеванђељских заповести је увек погружен у смирење: поредећи своје испуњење свесветих заповести са њиховом узвишеношћу и чистотом он стално признаје да је ово извршење крајње недовољно и недостојно Бога, он види да заслужује пролазне и вечне казне за своје грехове, за то што није раскинуо општење са сатаном, за пад, који је заједнички свим људима, на крају, за само недовољно и често неправилно испуњење заповести” (9, т. 5, стр. 36).

“Дође ли ти нека добра мисао ти причекај, никако се немој устремити да је испуниш брзо и непромишљено. Осетиш ли у свом срцу неку благу склоност, причекај; немој да те то обузме. Упореди је с Јеванђељем. Размотри, да ли су твоја добра мисао и твоја добра склоност срца у складу са свесветим учењем Господа. Убрзо ћеш увидети да нема никакве сагласности између јеванђељског добра и добра пале природе. Добро пале природе је

помешано са злом, и зато је и само то добро постало зло, као што укусна и здрава храна постаје отров када се помеша с отровом. Чувај се да не чиниш добро пале природе! Чинећи ово добро развићеш свој пад, развићеш у себи умишљеност и гордост, достићи ћеш највећу сличност с демонима. Насупрот томе, чинећи јеванђељско добро, као истинит и веран ученик Богочовека постаћеш сличан Богочовеку” (9, 7, 5, стр. 35).

У сваком делу је важно погледати у дубину срца, у тајне одаје наших скривених помисли. Свако дело, пре него што се решимо на њега, бива одмерено и оцењено нашим унутрашњим силама, тамо се дешава нешто што личи на тајно саветовање: срце говори своје “за” и “против”, ум своје, осећање, тело, наше страсти, навике, слобости, све се овде труди да да своју реч, и ако се на овом саветовању донесе праведан суд, дело се решава по Христовим законима, оно ће се чинити на спас наше душе, ако пак буде допуштено лукавство ради користи неке страсти, с тајном мишљу да се нахрани нека страст, онда ће дело које се чини без обзира на то како споља оно лепо да изгледа пре души нанети штету него што ће јој донети корист. И било који ситни и једва приметни поступак или корак, увек је у нама праћен овим унутрашњим посвећењем у нечије име, чини се ради земаљског или небеског, Божијег или људског. И често само ово посвећење има већи значај него спољашње дело које се чини, у њему се садржи и главна вредност онога што чинимо пред Богом.

КАД НАША РЕВНОСТ ЗА ХРИШЋАНСКЕ ПОДВИГЕ НИЈЕ УГОДНА БОГУ

Дреће добродетељи које нема своју основу у животворном и дубоком тлу Христових заповести углавном је изнутра изједено црвом таштине и лицемерја. Нарочито често ми, ни сами то не примећујући подстицаје и снагу за вршење видљивих и значајних дела добијамо од тајне жеље да стекнемо похвалу и славу од људи. Ово тако дубоко лежи у нама, тако често, тако се свуда среће у људима да се са правом може рећи: ретко које наше дело бива чисто од ове извештачености. И ово није тако лако видети у себи, међутим, када с ситуација око нас мења, када бивамо лишени средине у којој су се наши подвизи онима који нас окружују чинили узвишеним изазивајући похвалу одмах се показује да заједно с тим нагло опада и интересовање да се овај труд уложи. Многи су то јасно примећивали живећи у манастиру: манастирска самоћа, одсуство мирјана, монотоност лица око пређашњег подвижника врло брзо га натерају на то да остави нарочита дела. Ускоро он једва-једвице носи најпростија послушања, тежак му је и мали труд, нестрпљиво стоји на молитви у храму и т.сл. чак ни за то више нема снаге. Међутим, кад се у манастиру појављују гости, мноштво нових лица (на пример, на велике празнике долазе верници-мирјани) овај искушеник одједном одмах оживљује, постаје бодар и енергичан, нема никакве тромости, спреман је да учини стотину дела. У чему је разлог за такву пормену расположења? Зар није у томе што ми, налазећи се у многобројном љуском друштву стално из њега црпимо онај сок и енергију, који изнутра хране и покрећу све ово бурно људско море, сву ову светску греховну делатност људи. Гордост житејскаја - ево из чега често израста и наша ревност према подвизима, и много тога другог што изгледа да чинимо Бога ради. Како често је Сам Господ Исус Христос упозоравао Своје ученике, све Своје следбенике да се чувају овог лицемерја, да не чине благочестива дела да би људи видели, него тајно, пред Оцем Небеским

Веома поучне приче се срећу у Отачнику.

Ава Евстатије је причао о себи: “Док сам живео у свету никада нисам окушао храну пре заласка сунца. Када сам седео у продавници нисам испуштао књигу из руку: моји робови су продавали и примали робу, а ја сам непрестано читао. Средом и петком сам делио милостињу сиромашнима. Кад би звона почела да звоне журио сам у цркву и нико пре мене није у њу стизао. Када сам излазио из цркве позивао сам са собом убоге, који су ту били, у

свој дом и они су са мном делили трпезу. Кад сам стајао у цркви на бденију никада нисам задремао и сматрао сам себе за великог подвижника. Сви су ме славили и поштовали... Умро ми је син: од велике туге сам се разболео и једва сам се опоравио. После тога сам се подвизавао колико сам могао и нисам се дотицао своје жене: живео сам с њом као с духовном сестром. Када би се десило да видим монаха из скита позивао бих га у своју кућу да подели хлеб са мном. Ове монахе сам питао за чуда која чине свети старци и мало по мало у мени се појавила жеља за монашвом. Своју жену сам одвео у женски манастир, а сам сам пошао у скит код аве Јована којег сам познавао. Од њега сам примио монашки постриг. Блажени је осим мене имао још два ученика. Сви су ме, видећи да сам нарочито усрдан у цркви поштовали.

У скиту сам провео око пет месеци и веома је почео да ме узнемирава демон блуда, подсећајући ме не само на моју жену него и на робиње које сам имао у свом дому. Борба ми није давала да предахнем ни на тренутак. Светог старца сам гледао као ђавола и његове свете речи су ми изгледале као стреле које ме рађавају. Кад сам стајао у цркви на бденију нисам могао да отворим очи од сна који ме је обузимао, тако да сам не једном, него неколико пута падао у очај. Мучио ме је и демон прождрљивости, мучио ме је толико да сам често узимао остатке хлеба и тајно јео и пио. Не треба много говорити, помисли су ме наводиле да изађем и побегнем из скита, да одем на исток, настаним се у граду у којем ме нико не познаје и да се тамо предам блуду или оженим. Пошто сам у таквој опседнутости прљавим и лукавим помислима провео петнаест месеци једном сам сањао како се налазим у Александрији и долазим да се поклоним светом апостолу Марку. Кад: гле! Одједном ме је сусрело мноштво Етиопљана. Они ме ухватише и окружише, па као да се поделише на две групе. Донесоше црну змију, њоме ми свезаше руке, а другу змију савише у круг и ставише ми је око врата: још су ми друге змије ставили на рамена и оне су ми се припиле уз уши, а змијом су ме такође и опасали. Затим доведоше жене Етиопљанке које сам некада имао у свом дому и оне почеше да ме љубе и да ми пљују у лице. Њихов смрад ми је био неиздржив! Змије почеше да ми једу ноге, лице и очи, а Етиопљани који су стајали око мене отворише ми уста и угураше у њих кашиком нешто огњено, а затим ме напојише врелом смолом са сумпором...

Пошто сам од свих ових привиђења викао у сну дођоше браћа и пробудише ме. Био сам обливен сузама. Уставши пожурео сам код преподобног старца и павши пред његове ноге испричах му све по реду. Старац ми је објаснио значење свих мучења која сам видео и навео ми је њихов разлог – моје страсти и скриване помисли. Затим рече: знај, сине моје, да су добра дела која си чинио у свету била помешана са узношењем и гордошћу. Твоја бдења, твој пост, твоји стални одласци у цркву, милостиња коју си давао, све је то чињено под утицајем људске похвале. Због тога ни ђаво тада није хтео да те напада. Данас пак видевши да се се ти наоружао против њега он је устао против тебе. Старац ми је завештао да увек говорим о помислима које ме узнемирују и поучивши ме тако пустио ме је да идем. Од тада сам почео да откривам своје помисли и да будем потпуно спокојан (11, стр. 102-105).

У напомени уз ово казивање светитељ Игњатије каже: “Монашки подвиг се заснива на истинском смирењу, сједињеном природно са одрицањем од свог “ја” при чему се пред човеком велича Бог и сва нада на спасење се полаже у Бога. Насупрот томе, подвиг мирјанина, који се састоји од спољашњих дела природно негује своје “ја” и умањује Бога пред човеком. Због тога видимо да су многи грешници ступивши у монаштво постали велики свеци, а познати подвижници света, ступивши у монаштво показали врло умерен успех, а неки су и пропали.”

“Треба испитати,” говори свети Јован Лествичник, “због чега када мирјани који проводе живот у бдењу, посту и подвижништву пређу у монашки живот, на поприште духовног искуства, далеко од људи, остављају своје раније нечасно и лажно подвижништво. Видео сам много разноврсно дрвеће добродетељи које су засадили мирјани, које се храни

таштином као гнојем са ђубришта, гајено како би други видели и како га похвалама гноји земља око њих. Ово дрвеће се, након што је пресађено на пуну земљу коју не посећују мирјани и у којој нема смрадне воде таштине одмах осушило. Дрвећу које је васпитано у нези није својствено да расте и доноси плод на суровом тлу монаштва” (Лествица, беседа 2).

У Константинопољу су живела два рођена брата. Били су врло побожни и много су постили. Један од њих је отишао у Раифу, одрекао се света и замонашио се. После неког времена његов брат мирјанин је пожелео да посети монаха. Дошао је у Раифу и остао са монахом неко време. Приметивши да монах једе у девет сати (три поподне) он се саблазнио и рекао му: брате, када си живео у свету ниси дозвољавао себи да једеш пре заласка сунца. Монах одговори: “Када сам живео у свету хранио сам се таштином слушајући људске похвале: оне су ми олакшавале тежину подвига поста.”

Један брат је дошао на Хермејску гору код аве Теодора, стареца великог живота и добродетељи и рекао му: “Оче, шта да радим? Душа ми пропада.” Старец ће на то: “Зашто тако, сине мој?” Брат одговори: “Када сам водио живот мирјанина много сам постио и вежбао се у бдењу имао сам обилне сузе и умилење, осећао сам ревност у себи, данас пак, када сам се одрекао света и постао монах не видим у себи ниједну врлину.”

Старец му рече: “Веруј ми, сине мој, то што си напредовао у светском животу напредовао си због гордости и људске похвале, они су ти помагали, делујући у теби препредено. Твоје делање није било пријатно Богу и ђаво те није узнемиравао не борећи се против тебе и не ометајући твој успех. А данас кад види да си кренуо у рат против њега он се наоружао против тебе. Али Богу је угоднији један псалам који данас изговараш са смирењем него хиљаде псалама које си изговарао док си био у свету.”

Брат на то рече: “Оче, ја данас уопште не постим, све врлине су ми одузете!” Старец: “Брате, довољно ти је оно што имаш, са захвалношћу трпи и биће ти добро.” Међутим, брат је остао упоран: “Заиста, погинула је душа моја.”

Тада му старац рече: “Брате, чувај се да не ослаби смиреност твоје, нисам хтео да ти кажем оно што сад видим да сам принуђен да кажем зато што си у стању очајања до којег те је ђаво довео. Слушај пажљиво моје речи. Твоје мишљење да си имао врлине док си био у свету припада гордости: тако је и фарисеј уништио сва своја добра дела. Сад, пак кад мислиш да немаш ниједно добро дело, већ сама ова смирена мисао је довољна за твоје спасење. Тако је био оправдан и митар који није учинио ниједно добро дело. Грешан и лењ човек, али скрушеног и смиреног срца Богу је угоднији од човека који чини многа добра дела и који је због њих заражен.”

Брат чувши ово осети у својој души утеху и разрешење своје недоумице. Поклони се старцу до земље и рече: “Данас је уз твоју помоћ спасена душа моја” (11, стр. 336-337, с. 1).

Све што је речено уопште не значи да се у свету не могу чинити истински добра дела или да сви морају да иду у манастир. Ово такође не значи ни да нам је боље да оставимо све спољашње подвиге да не бисмо пали у гордост и таштину. Не, међутим, ово треба да отрезни, мора да наведе наопрез и промишљеност: дакле, у људском друштву разне страсти толико снажно делују као што каже апостол: похота тјелесна, и похота очију, и надменост живљења (1 Јн. 2, 16). Овим духом је увек живео свет, ове погубне страсти су нарочито ојачале у њему у наше време. Због тога се у сваком делу које може да донесе похвалу или поштовање ономе ко га чини, уколико оно није осољено духом смирења и самоунижења обавезно прилепи погубна страст таштине и гордости. Наравно, треба се подвизавати у свету и врло брижљиво се трудити у свом спољашњем понашању, испуњавати мноштво телесних добрих дела и подвига, али човек све време треба будно да прати срце, да спољашње не би било учињено на штету унутрашњег. Ради тога се мора правилно оценити значај унутрашњег и спољашњег делања, утврдити циљ и једног и другог, и осетити тачна мера за обоје.

КАКО ЈЕ СПОЉАШЊЕ ХРИШЋАНСКО ДЕЛАЊЕ ПОВЕЗАНО С УНУТРАШЊИМ

По учењу светих отаца проклетство земље које је Бог изрекао као казну Адаму и његовим потомцима, ова казна нашем роду и до данас лежи на земљи, и због тога земља сама изобилно рађа разни коров и дрвеће које не доноси плодове које човек може да користи као храну, а све траве и растиње којим се храни људско тело човек мора да гаји проливајући зној и стално радећи (9, т. 5, стр. 206).

Међутим, ова казна се у духовном смислу односи на наше срце. Ова земља – наше срце после Адамовог пада у грех такође рађа трње и чичак, односно греховна осећања и помисли. Да би се у срцу насадио хлеб небески, Реч Божија, да би оно оживело и постало способно за духовни живот, потребан је велики труд и подвиг. Да би земља могла да прими у себе семена, потребно је да се та земља обрађује, ситни, преврће, омекшава, да се одстрањује коров и чисти корење; за ово је потребно различито оруђе: плугови, дрљаче, лопате. Исто тако и наше срце треба обрадити постом, бдењем, метанијама и другим телесним напорима да би се обуздале његове телесне склоности и помисли ума. Међутим, ако при овом обрађивању срца телесним подвизима оно не буде усвајало јеванђељске заповести, ако се не буде њима подучавало, руководило и живело, оно ће још више него пре што је почело да се обрађује рађати из себе коров ташпине, гордости и блуда. И обрађена, нађубрена и иситњена, али незасејана земља родиће још више корова. Исто тако је и обрнуто: не сеје се семе на необрађено тло. Тако и срце, необрађено телесним подвизима, с необуздатим телесним склоностима не може да прими у себе духовно растиње. Онај ко се тога буде прихватио трудиће се узалуд или чак може да падне у самообману и демонску прелест.

Телесни напори су нам суштински неопходни. Свети оци кажу да телесни труд смирује душу. Међутим, у каквом је он односу са расположењем душе? Ава Доротеј као одговор на то питање говори:

“Објаснићу вам ово. С обзиром на то да се душа после преступања заповести предала, како каже свети Григорије, прелести сластољубља и самозакоња и да је заволела телесно и на неки начин постала једно са телом, и сва постала плот, као што је речено: “Неће су деух Мој до вијека прети с људима, јер су тијело” (1 Мојс. 6, 3). И јадна душа као да страда заједно са телом и саосећа са свиме што се са телом дешава. Баш због овога, рече старац, и телесни труд доводи душу у смирење. Јер, различито је расположење душе здравог и болесног човека, друго је код гладног, а друго код ситог. Исто је тако другачије распложење душе човека који јаше коња, другачије је онога који седи на престолу, другачије онога ко седи на земљи, једно је код онога ко носи лепу одећу, а друго код онога ко носи лошу. Дакле, труд смирује тело, а кад се смири тело, заједно с њим се смирује и душа...” (5 стр. 48).

Из ових речи се добро види какав склад мора постојати између унутрашњег, духовног и спољашњег, телесног труда. Никад не смемо да заборавимо циљ свих наших спољашњих подвига: омекшати, смирити наше срце, чинити да оно лако прихвата Реч Божију, затим одмах засадити у њега духовна семена. Приликом ове обраде тла срца морамо јасно знати своју меру и могућности, снаге да бисмо изорали онолико колико можемо да засејемо и колико ћемо имати снаге да одгајимо и сакупимо плодове.

КАКО МОЖЕМО ДА ГРЕШИМО МИСЛЕЊИ ДА У СЕБИ ИМАМО ИСТИНСКУ ЉУБАВ ПРЕМА БОГУ

Сад ћемо размотрити неке спољашње врлине и неправилне основе на којима оне могу почивати.

Често се дешава да човек који је почео да верује у Бога и да води побожан живот, али још није постао свестан своје дубоке општећености услед греха почиње да мисли да свом душом воли Бога, почиње у себи да тражи знаке ове љубави, труди се из све снаге да у срцу разгори ово осећање, сам га вештачки ствара у себи онаквим каквим га замишља. Понекад ђаво од човека тако препредено скрива његове страсне склоности душе, његове унутрашње болести да овај себе види готово чистим, као бео лист папира, и сам почиње да слика разна “духовна” осећања која у стварности нису позната његовом срцу и још су врло далеко од њега. Тада врло лако може да се створи утисак да он заиста воли Бога и свом душом и срцем само Њему жели да служи, да само због Њега и живи. Међутим, ничега овога заправо нема. Рецимо: код верника се појавила нека усрдност према молитви, ум се у некој мери заинтересовао за читање Светог Писма и светих отаца, срцу се осладила нека духовна мисао и сл., јер се сваком дешавају таква просветљења, утехе од Бога, али ако притом човек не види тамну страну своје душе и бездан греха у себи, сва његова пажња ће бити усмерена на ове мале светле мрље и лако се може створити убеђење да је све остало у њему светло.

Из свих поука светих отаца, из житија преподобних и из целог учења Православне Цркве јасно се види да нико није долазио до заиста светлог стања брзо и без жестоке борбе.

Наравно, нико се неће усудити да каже: “Ја не волим Бога,” али у ствари то је најчешће тако. И није толико страшно увидети ово у себи и тражити пут ка овој љубави колико је страшно да мислимо да већ волимо Бога. Најчешће у овоме није скривена љубав према Богу него према себи. У нама може да се створи неко мишљење, неки идол у нашем самопосматрању и ми себи можемо да изгледамо као човек који гори од ревности и потпуно воли Бога, мрзи овај лукави свет и жуди само за небеским. Онда, када заволимо себе као такве, у мислима се обучемо у ову врлину и почињемо тајно да одајемо хвалу овом нашем идолу. Све што ми наводно чинимо у име Божије, из љубави према Богу, у ствари радује нашу надменост, од сваког подвига у нама расте овај идол, украшава се, прославља се у нама, утврђује се у нама ова мисао о себи: “Ја сам хришћанин који истински воли Бога, ја сам ревностан, спреман сам да идем на све Бога ради” итд. Овај поглед на себе може да да човеку необичан подстицај за вршење различитих подвига и спољашњих добрих дела.

Ђаво, видећи овакво самозадовољно расположење срца, да би још више учврстио човека у задовољству собом, удаљава од њега сва своја распаљивања и досађивања којима обично у нама распаљује страсти тако да човек потпуно престаје да види у себи било какве озбиљне греховне склоности и још се више учвршћује у својој прелести. Разне своје незнатне грешке он искорењује ревносно, мислећи да се у томе и састоји његова главна духовна борба. Управо ово и јесте онај фарисејски квасац који “цеди комарца и гута камилу” (Мт. 23, 24).

У ствари, пре него што се у вернику насади истинска ревност и љубав према Богу њему предстоји дух и мучан пут, он ће често морати да пролази каменитом пустињом безосећајности и суровости срца, час ће морати да зарони у хладну и прљаву воду својих страсти, нечистих помисли и скрнављења, какве ће само видети у себи безумне, сатанске и ружне наклоности у уму, у срцу, у свим својим унутрашњим силама. Колико пута ће пасти у очајање, видети себе као најнепотребнијег, неспособног за било шта добро, готово непријатеља Божијег. Колико ће пута у себи видети веома јаку везаност за земљу, за само телесно, чак ће наћи у себи симпатију и саосећање према делима демонским, колико ће се пута ужаснути због себе, заплакати, молити се, колико ће пута пасти и устати пре него што са њега милошћу Божијом почну да спадају ови окови греха. И при свему том хришћанин треба да буде обновљен светим крштењем којим се исцељују све болести наше пале природе, поново се успоставља образ и подобје Божије у њему, насађује се у човека Свети Дух, уништава се повређеност својстава итд. Да. Али и благодатно стање крштења треба да се подржава животом по јеванђељским заповестима. Ми, пак оживевши за вечност у крштењу поново себе умртвљујемо животом по телу, животом ради греха, ради земаљских наслада и

стицања. Благодат крштења остаје пасивна, као светло сунце, скривено облацима, као драгоцен таленат закопан у земљу.

Тако да хришћанин не достиже брзо и лако истинску љубав према Богу. Ево шта о томе каже светитељ Игњатије:

“Веома често ми приступамо служењу Богу на начин који је у супротности са оним што је Бог установио, који је Бог забранио, који нашим душама не доноси корист него штету. Тако неки прочитавши у Светом Писму да је љубав најузвишенија од свих врлина, да је она Бог, одмах почну да покушавају да у свом срцу развију осећање љубави, да њиме растварају своје молитве и размишљање о Богу, сва своја дејства. Бог се окреће од ове нечисте жртве. Он од човека тражи љубав, али љубав истинску, духовну и свету, а не сањарску, телесну, оскрнављену гордошћу и сладострашћем. Бога је немогуће волети другачије осим срцем очишћеним и освећеним Божанственом благодаћу. Љубав према Богу је дар Божји: она се излива у душе истинских слугу Божјих дејством Светог Духа. Насупрот томе, она љубав која припада нашим природним својствима, налази се у греховној оштећености, која обухвата читав људски род, свако биће сваког човека, сва својства у сваком човеку...

Превремено стремљење човека ка развијању осећања љубави према Богу у себи је већ самообмана. Она одмах скреће са правилног служења Богу, одмах води у разноврсне заблуде, завршава се штетом и душевном погибелји...

Стари Завет приповеда о страшној казни којој су били подвргнути Надав и Авијуд, два Аронова сина, свештеника израиљског народа. Сваки од њих је, каже се у књизи Левитској, узео своју кадионицу, ставио у њу тамјан, принео пред Господа туђи огањ, који је Господ забранио да се приноси. Само освећени огањ који се чувао у шатору од састанка је могао да се употребљава у богослужењу Израиљаца. И изишао је огањ од Господа и спалио их, и они су умрли пред Господом (3 Мојс. 10, 1, 2). Туђи огањ у кадионици свештеника израиљског дрског свештеника представља умртвљавање душе која неразборито и преступно приноси на жртву Богу нечисту жељу. Оваква душа се кажњава смрћу, гине у својој самообмани, у пламену страсти. Насупрот томе, свети огањ који се искључиво употребљава у богослужењу представља благодатну љубав. Огањ за богослужење се не узима из пале природе него из Скиније Божије...

Покајање због грешног живота, жалост због грехова хотимичних и нехотимичних, борба са греховним навикама, напор да се оне победе, и жалост због њихове насилне победе, принуђивање себе на испуњење свих јеванђељских заповести – ето наше судбине. Предстоји нам да измолимо опроштај од Бога, да се помиримо с Њим, да верношћу према Њему загладимо неверност, да дружење с грехом заменимо мржњом према греху. Онима који су се помирили својствена је света љубав...

Осећање љубави које себи приписује грешник огрезао у грехове, које он себи приписује неприродно и гордо није ништа друго до једна лажна и изнуђена игра осећања, несвесно сањарење и умишљеност “Који год у Њему стоји не гријеш; који год гријеш не видје Га нити Га позна (1 Јн. 3, 6), Њега Који је љубав.

“Премудри Господ,” каже велики наставник монаха Исак Сиријски, “жели да ми у зноју лица једемо духовни хлеб. Он то није установио због злобе, него да не би дошло до заустављања варења и да не бисмо умрли. Свака врлина је мајка оне која за њом следи. Ако оставиш мајку, која рађа врлине и похиташ да тражиш кћери пре него што стекнеш њихову мајку ове врлине постају отровне за душу. Ако их не одбациш ускоро ћеш умрети” (с. 72). “Духовни разум природно следи за чињењем добрих дела. И једном и другом претходи страх и љубав. Страх, опет, претходи љубави. Свако ко бестидно тврди да се може стећи ово друго без претходног упражњавања првог без сумње је положио прву основу за погибелј своје душе. Господ је установио такав пут да се ово друго рађа од првог” (сл. 5).

Свако каже да жели да воли Бога. Ово не говоре само хришћани него и они који се неправилно клањају Богу. Ове речи обично свако говори. Међутим, при таквим речима покреће се само језик, док душа не осећа оно што се говори. Многи болесници чак ни не знају да су болесни. Њихова злоба је болест душе и прелест је губитак истине. Веома многи који су заражени овим болестима изјављују да су здрави и многи их хвале. Ако се душа не излечи од злобе и не стекне природно здравље од Духа човек не може да пожели било шта натприродно, што је својствено Духу, зато што душа, све док се налази у болести која је проузрокована страстима, није способна да осећа својим осећањем духовно и не уме да га жели, него само жели од слушања и читања Светог Писма” (12, д. 2, стр. 218, писмо 196).

“Савршенство љубави се састоји у сједињавању с Богом, напредак у љубави је повезан с необјашњивом духовном радошћу, насладом и просвећењем. Међутим, на почетку подвига ученик љубави мора да победи у суровој борби са самим собом, са својом дубоко повређеном природом: зло, које је постало сродно природи падом у грех постало је за њега закон, који ратује и бори се против Божијег закона, против закона свете љубави” (9, т. 1, стр. 28).

Многи подвижници, схвативши природну љубав као Божанствену распламсали су своју крв, распламсали су и машгу. Стање распаљености врло лако прелази у стање заноса. Многи од оних који се налазе у стању распламсалости и заноса сматрали су да су испуњени благодаћу и светошћу, а они су, несрећници, жртве самообмане! (9, т. 1, стр. 129).

“Божанствена ревност је огањ, али онај који не распламсава крв! Он гаси у њој распламсалост, доводи је у мирно стање. Ревност плотског мудровања је увек повезана са распламсалашћу крви, са бујицом многобројних помисли и маштања” (9, т. 5, стр. 212).

“Постоји дејство крви за које се нискуснима чини да је благо дејство, духовно, а оно није ни благо ни духовно, оно је из наше пале природе и познаје се тако што је силовито и ватрено, што нарушава мир у себи и ближњима. Духовно дејство се рађа и из мира и рађа мир... Пази на своје воде (осећања срца), нека оне теку тихо као што је пророк рекао за воде силоамске: “воде Силоамске које тихо теку”. Свако ватрено осећање је од крви! Немој га сматрати за усрдност и ревност према побожности, љубав према Богу и ближњима. Не, то је кретање душе које је настало у њој из нерава и крви. А крв се доводи у покрет душевним страстима које су оруђе и ланци кнеза века овог његов скиптар, царска јабука. Чувај се у дубоком миру и одбацуј све што ремети мир као оно што је неправилно, макар да је наизглед правилно и праведно” (10, стр. 84-85, писмо 59).

“Онај ко жели да приступи Богу да би Му послужио мора да се препусти руководству страха Божијег... Страх чисти човека, спрема га за љубав, ми смо робови⁴ због тога да бисмо постали деца. Онолико колико се очистимо покајањем толико почињемо да осећамо Божије присуство. Од осећања Божијег присуства појављује се свето осећање страха...

Ако желимо да стекнемо љубав према Богу, да заволимо јеванђељске заповести, продајмо наше похоти и страсти, купимо ценом одрицања од себе село – наше срце, које без ове куповине не може да нам припадне, обрадимо га заповестима и наћи ћемо у њему скривено небеско благо – љубав” (9, т. 2, стр. 60-61, 68).

КАКО МОЖЕМО ДА ОБМАЊУЈЕМО СЕБЕ МИСЛЕЊИ ДА ИМАМО ЉУБАВ ПРЕМА БЛИЖЊЕМ

У наше време људи се врло често варају претпостављајући да је потребна само жеља и мало напора да би почели да воле ближње хришћанском љубављу. Како се много и

⁴ На три начина,” говори свети Василије Велики, “ми угађамо Богу: због страха од мука, као робови, тражећи награду само ради сопствене користи – као најамници, или ради љубави према Богу чинимо добро ради самог добра – као синови” (Ава Доротеј, поука. 4).

красноречиво у наше дане у целом свету говори о љубави, сви зову једни друге да се уједине под заједничком заставом љубави, читав свет је опијен овом идејом неке апстрактне човечанске љубави, нада се да ће тим путем разрешити све своје ужасне противречности. У хришћанском учењу се такође често говори о љубави према ближњим: Сам Господ је заповест о љубави према ближњем ставио поред прве заповести – о љубави према Богу, а сви оци Цркве једнодушно тврде да је љубав према ближњем основа заповести о љубави према Богу. Међутим, да ли је љубав на коју позива свет и којој учи Црква једна иста? Не! Оне нимало не личе, пре ће бити да су потпуно различите. Занимљиво је то да што више свет узноси своју љубав људи једних према другима тим је за њега омраженије схватање љубави које се предаје у учењу Православља. Пошто је у читавом свету крајње изопачено схватање о љубави према ближњем сваки човек посебно лако може да се превари и да прихвати осећања која су веома туђа истинском хришћанству као нешто светло, узвишено и богоугодно.

Откуд то? Отуда што људи чувши за узвишеност љубави, за њену светост, за то да је она изнад свих врлина и да је без ње све мртво почињу да је траже у себи и да с напором исцеде ту љубав у готовом облику не схватајући да су наш пад, наше удаљавање од Бога, све оне болести душе које смо стекли, страсти, зле навике и т.сл. зло у нама највише погодили ово наше својство – да волимо. Никакве узвишене речи и идеји о љубави саме по себи нису довољне да би се у нама овај недостатак отклонио.

“Када би се хришћанство ограничавало само учењем о љубави оно би било бескорисно зато што је све што постоји у људској природи унакажено грехом, човек нема снаге да спроведе ово учење у живот. О љубави је говорио и Стари Завет, чак и пагани, али је то мало. Разум признаје да је заповест о љубави добра, али човек ће стално у себи самом сретати “али видим други закон у удима својима, који се супроти закону ума мојега, и заборавља ме законом грјеховнијем који је у удима мојима” (Рим. 7, 22-23). Онај ко будно прати кретања у својој души добро зна како се грех и страсти боре са разумом и како га често побеђују. Разум се погиње под тежином страсти: грех као нека магла скрива од нас сунце истине, спутава све добре силе наше душе. Може ли нам у тако жалосном стању помоћи само учење о љубави? Међутим, сила и значај Христовог дела и јесте у томе што се оно не ограничава само учењем. Човечанству су дате нове снаге. Христово дело је стварање “нове твари”, тј. Цркве. Дух Божји Који живи у Цркви даје снагу за претварње хришћанског учења у живот. Без Цркве нема хришћанства, остаје само хришћанско учење које само по себи не може да “обнови палог Адама” (17).

Дакле, тражење љубави ван Православне Цркве, у средини људи који уопште не верују или јеретика је дубока заблуда. Међутим, ни ми сами, православни хришћани не смемо да мислимо да наше срце може лако да пристане на испуњавање ове заповести. Не, треба пролити зној и сузе, много се потрудити и одболовати пре него што се појаве макар и слаби знаци да је наше срце постало мекше и милостивије према ближњем. Ако почнемо пажљиво да се загледамо у своју душу, ако стварно ради заповести Божије пожелимо да волимо свог ближњег открићемо у срцу жестоко противљење, оно ће се час испољавати као камена безосећајност, час ће се једити и рикати као грабљива звер, час ће испуштати мржњу, час клевету, час осветољубивост и завист, час подсмех, час осуду, час ће се подсмевати злу, спотицању ближњег, час ће бити огорчено његовим успесима. Такво је наше срце док се не очисти дугим трудом самопекора, молитвама и многим унутрашњим и спољашњим подвизима, трпљењем туге, увреда, неправде итд. Не смешта узалуд свети Јован Лествичник љубав на највишу степену своје лествице врлина. Како ми маштамо о томе да је достигнемо прескочивши свих двадесет и девет?

Какве само страсти, какве све извитоперености наших душевних особина могу да се заодену у одежду љубави према ближњем. Многе најодвратније страсти стичу слободу да живе и делују скривајући се под маском хришћанске љубави. Од Христа нас највише и

удаљавају разне склоности и пристрасности према људима, ми се увек припијамо једни уз друге и уз људско друштво вођени свим могућим страстима и лошим наклоностима које се не могу ни набројати. Започињући побожан хришћански живот највише напора морамо да уложимо да бисмо ослободили срце од мноштва таквих болесних душевних наклоности према људима. И овде се лукави демони труде да нам отпевају неку ганутљиву песму о љубави према свим људима, о милосрђу, о самопожртвовању која ће нас учинити слабима и која нам ласка. На овај начин човек може да настави да одржава исте нечисте односе који скрнавe срце мислећи да је почео потпуно други живот и да то што њега вуче ка општењу са другима јесте знак љубави према ближњима која се у њему родила. Због неразумевања страсти као што су угађање људима, лажно смирење, основано на уживању у себи, лажна скромност, блуд у најистанчанијим, скривеним облицима и т.сл. могу да изгледају као светли извор из којег произлази милосрђе. За спасење душе је веома важно да човек уклони из ње све усиљено, лажно и страсно. Ми не треба да глумимо хришћанску љубав него да чинимо све да бисмо стварно стекли ову истинску љубав према ближњима. Морамо да разликујемо оно што је од крви, душевно и телесно од духовног. Све истински јеванђељско, испуњавање сваке Христове заповести управо Бога ради, ради вечности, не по страсној склоности увек је скопчано са борбом, с напором, са самопринудом. Осећање мира и лакоће ће нступити после победе, после извршења самог подвига. А страст, напротив, тако надањује на дела лажне љубави да ако се сретну препреке од стране црквених правила, одредаба светих отаца, онај кога покреће таква “љубав” љутито жури одгурне, назвавши их застарелима или неправилно схваћенима и хита да испуни дело “љубави”. Истинска хришћанска љубав се не труди да се покаже споља, она је уздржана и тражи да стварно помогне ближњем, не само у телесној нужди, него се увек брине и о души, а телесна љубав не размишља о вечности, за њу се све што је главно налази у овом животу, потребни су јој снажна осећања, ефекти, утисци, реклама. Душевна љубав је егоистична, она не воли ближњег него саму себе утврђујући се преко ближњег. Опет је у души кумир: “ја милосрдни и братољубиви”, и баш он и присваја себи славу за спољашња милостива дела.

Несрећа је када се човек везује за ближњег похотном, телесном страшћу, неком тамном и нејасном везаношћу, мислећи да је то духовна веза. А на суду ће се показати да је много од онога што смо ми сматрали светлошћу тама.

Управо о овом предмету отачког учења светитељ Игњатије пише: “Немој, вољени брате, мислити да је заповест о љубави према ближњем тако блиска нашем палом срцу: заповест је духовна, а нашим срцем су завладали плот и крв, заповест је нова, а наше срце је старо.

Наш природна љубав је оштећена падом. Њу треба умртвити, то наређује Христос, и захватити из Јеванђеља свете љубави према ближњем, љубави у Христу.

Пред Јеванђељем нема цене љубав која настаје од крви и телесних осећања.

Јеванђеље одбацује љубав која зависи од кретања крви, од осећања плотског срца. Оно говори: “Не мислите да сам дошао да донесем мир н земљу; нисам дошао да донесем мир него мач. Јер сам дошао да раставим човјека од оца његовог и кћер од матере њезине и снаху од свекрве њезине. И непријатељи човјеку постаће домаћи његови” (Мт. 10, 34-36).

Свети Дух учи како да човек свето воли ближњег.

У каквом је паду наша природа? За онога ко је по природи способан да ватрено воли ближњег потребна је нарочита принуда себе да би га волео онако како Јеванђеље заповеда да се воли.

Срце којим је завладала пристрасност способно је на сваку неправду, на свако безакоње само да би задовољило своју болесну љубав” (9, т. 1, стр. 123-124).

“Умримо за природну љубав према ближњем и оживимо новом љубављу према њему, љубављу у Богу.”

“Смирење убија природну љубав. А ако она умире од смирења онда се њен живот сједињује с гордошћу... У њој живи идол “ја” постављен на престо охолости која се лоповски поткрала заклањајући се иза завесе тобожње врлине” (10, писмо 86).

“Воли ближњег онако како указују јеванђељске заповести, а никако не по склоности свога срца. Љубав коју је Бог усадио у нашу природу повређена је падом и не може да делује правилно. Никако јој немој допустити да делује! Њена дејства су лишена непорочности, одвратна су пред Богом, као оскрнављена жртва, плодови дејства су погубни по душу и убиствени. Заволи ближњег на следећи начин: немој се гневити на њега и немој бити злопамтило, немој му се светити ни директно ни индиректно, у свему у чему му можеш уступити уступи, одучи се од расправа и свађе, одбаци их као знамење гордости и самољубља, говори добро о онима који о теби лоше говоре, плати добром за зло, моли се за оне који ти смишљају различите срамоте, увреде, напасти и прогоне. Чули сте како је казано старима: Не убиј; јер ко убије, биће крив суду. А Ја вам кажем да ће сваки који се гњеви на брата свога ни за што, бити крив суду; а ако ли ко рече брату своме: “Рака!” биће крив синдедриону; а ко рече: “Будало!” биће крив паклу огњеноме. Ако, дакле, принесеш дар свој жртвенику, и ондје се сјетиш да брат твој има нешто против тебе, остави ондје дар свој пред жртвеником, и иди те се најприје помири са братом својим, па онда дођи и принеси дар свој. Мири се са супарником својим брзо, док си на путу с њим, да те супраник не преда судији, а судија да те не преда слуги и у тамницу да те не вргну. Заиста ти кажем: Нећеш изићи оданде док не даш до посљедњег новичића. Чули сте како је казано старима: Не чини прељубу. А Ја вам кажем да сваки који погледа на жену са жељом за њом, већ је учинио прељубу са њом у срцу своме” (Мт. 5, 21-28). Никако ни под каквим изговором немој ни о коме да судиш, чак немој ни за кога да судиш да ли је он добар или лош имајући пред очима само једног лошег човека за којег ти треба да даш одговор пред Богом – себе. Поступај према ближњима онако како би ти желео да се према теби поступа “Не судите, да вам се не суди; Јер каквим судом судите, онаквим ће вам се судити; и каквом мјером мјерите, онаквом ће вам се мјерити. А зашто видиш трун у оку брата свога, а брвно у оку своме не осјећаш? Или, како ћеш рећи брату своме: стани да ти извадим трун из ока твога; а ето брвно у оку твоје? Лицомјере, извади најприје брвно из ока свога, па ћеш онда видјети извадити трун из ока брата свога. Не дајте светиње псима; нити бацајте бисера својих пред свиње, да их не погазе ногама својим, и окренувши се не растргну вас. Иштите, и даће вам се; тражите, и наћи ћете; куцајте, и отвориће вам се. Јер сваки који иште, прима; и који тражи, налази; и који куца, отвориће му се. Или који је међу вама човјек од кога ако син његов заиште хљеба, камен да му да? Или ако рибе заиште, да му да змију? Када, дакле, ви, зли будући, умијете даре добре давати дјеци својој, колико ће више Отац ваш небески дати добра онима који Му ишту? Све, дакле, што хоћете да чине вама људи, тако чините и ви њима: јер то је закон и пророци. Отпуштај и праштај из дубине срца људима њихове грехове према теби да би и Отац Небески теби опростио твоје безбројне грехове... На крају, немој своме брату наносити штету многословљем, празнословљем, блиским познавањем и слободним обраћањем ка њему. Понашајући се тако према ближњем показаћеш и стећи ћеш љубав коју је Бог заповедио и која је Богу угодна; њоме ћеш отворити себи улаз у љубав Божију...” (9, т. 5, стр. 66).

“Поштуј ближњег као образ Божји... – поштовањем у својој души, невидљивим за друге и видљивим само твојој савести. Поштуј ближњег не разликујући узраст, пол, сталеж и постепено ће у твојем срцу почети да се појављује света љубав. Разлог за ову свету љубав нису тело и крв, није осећање наклоности него Бог...” (9, 7.1, стр. 127).

Поредећи ово учење Цркве о љубави према ближњем с оном ружном и извитопереном маском љубави коју свет данас прокламује човек се ужасава због њене наказности. Како је јасно да се истинска љубав у срцима може одгајити само у крилу Православне Цркве, под условом најдоследнијег испуњавања њеног учења и устава, уз стално очишћење, освећење и

примање благодати Божије кроз Свете Тајне, а никако другачије. Због тога што људи све више и више одбацују смиренумудро учење о покајању отаца Православља, препуштају се самооправдању и самоузношењу, они све више губе чак и тачан појам истинске љубави, замењују је кривељењем и извешгаченошћу.

Поменимо овде још неколико заповести Господњих о милосрђу. Навешћемо још једну поуку светитеља Игњатија из његових писама⁵:

“Разматрам милосрђе које нам је заповедио Господ: видим бездан наизмерни, видим висину која измиче погледу. Он нам заповеда “Будите, дакле, милостиви као и Отац ваш што је милостив” (Лк. 6, 36). Да би се испунила ова заповест човек мора да постане милостив колико је милостив сам бесконачно милостиви Господ (Пс. 118). Ко ово у стварности може заиста да испуни?..

Али ја, грешник, мрачни грешник, кад год погледам у себе увек видим мешање добра са злом, које су људи наследили од праоца који је дрско и грешно окусио са дрвета познања добра и зла. Људима изгледам милостив, међутим проверивши себе темељно и испитавши себе налазим у себи само глупу маску милосрђа. Милосрдна дела у мени чини таштина. Милосрдна дела чини у мени пристрасност. Милосрдна дела чини у мени крв, а не налазим у себи да ме на милосрђе покреће заповест Христова, чиста и света. Када се ја мрачни грешник, дозовем к себи на кратки трен и пожелим да будем милосрдан по заповести Христовој видим да над својим срцем треба да учиним ужасно насиље. Света заповест разобличава болест мога срца! Пошто ме она убеди у то ја видим себе који сам по природи милосрдан, као немилосрдног човекомрца у односу на Јеванђеље. Моје срце пристаје да буде милосрдно по кретању крви, али за њега представља разапињање да буде милосрдно по заповести Христовој...

Морам да приморавам себе на милосрђе у складу са заповестима Јеванђеља без обзира што је то повезано с насиљем срца које у себи носи заразу греха заједничку свим људима. Природно милосрђе као производ тела и крви не може бити Богоугодна врлина. И то није све! Оно је у супротности са јеванђељским заповестима! Да би оно стекло благодат и било умртвљено на земљу је био донет јеванђељски мач. Они које води природно милосрђе остају у мраку под влашћу љутог свезлобног миродршца.

Господ Спаситељ света је за време Свог боравка на земљи једном објавио својим ученицима да мора да иде у Јерусалим, тамо много да пострада, да буде убијен и у трећи дан да васкрсне. Тада је врховни апостол, свети Петар, покренут природним милосрђем почео да противречи Господу. “Боже сачувај!” говорио је, “то неће бити од Тебе.” На ову изјаву природне самилости и милосрђа Господ је светом Петру одговорио: “Иди од мене сотоно; ти си ми саблазан, јер не мислиш што је Божије него људско” (Мт. 16, 23). Зар је у устима Богочовека реч сатана била само реч прекора? Сачувај Боже од таквог богохулства! Овом речју Господ показује да су мисли и осећања палог човека у власти сатане иако су наизглед добри. Човекова дела по жељи његовог срца сливају се у једно с дејствима сатане. Тако је жалосни пад унаказио нашу природу!

Треба да умртвимо милосрђе које је проузроковано крвљу; треба да нађемо оно милосрђе чији је узрок, и извор светла и света заповест Христова. Она је Дух, она је живот вечни.

⁵ Овде се тако често наводе поуке овог светог оца не због неке пристрасности према њему него зато што је светитељ Игњатије као нико други учинио највећи труд на изучавању читавог огромног целовитог и веома богатог наслеђа свих светих отаца Цркве, начинио неки као екстракт, скупио најважније и најпотребније, оно учење које највише одговара потребама нашег времена, изложио га доступно јасно и опширно. Он је пророчански предвидео сва лукавства последњег времена и оставио последњим хришћанима подробно објашњење како да се сапасавају, како да се чувају ових замки.

(Тада) ће се пред нама открити непрегледно попрште за подвиг и стицање. Ма колико успеха да остварите у милосрђу оно ће вам изгледати ништавно у поређењу с примером милосрђа чији обриси су дати у Јеванђељу. Сам ваш успех ће вас учити смирењу, водиће вас ка њему. Такво је својство духовног напретка! Насупрот томе онај ко се не одрекне себе, ко не изгуби душу своју (Лк. 17, 33), делује по жељи осећања срца и по кретању крви, и безусловно остварује своје “ја”, он види добро у својим покретима у својим активностима, оживљава лично себе, мало по мало стиче високо мишљење о себи. Такав човек мислећи да напредује духовно напредује само у свом љутом паду...”

Ове речи светог оца су за нас посебно драгоцене, оне се могу применити и на испуњење свих других заповести, па и свих хришћанских врлина уопште. Овде је јасно указан главни услов за њихово правилно испуњење и узрок прелести. Овде је кратко и тачно исказано све оно о чему је раније било речи.

КАКО ДУШЕВНА И ТЕЛЕСНА РЕВНОСТ СПОЉА МОЖЕ ДА ИЗГЛЕДА КАО СВЕТА И ПОБОЖНА РЕВНОСТ

Људи који имају високо мишљење о себи и који себе сматрају заиста верним слугама Божјим често се распаљују телесном и душевном ревношћу, почињу пажљиво да посматрају људе из своје околине, да их осуђују и откривају њихове разне погрешке и грехове против црквеног реда и поретка. “Обманути лажним поимањем ревности, неблагоразумни ревнитељи мисле да предајући јој се подражавају светим оцима и светим мученицима заборавивши да они – ревнитељи, нису свеци већ грешници. Ако су свеци разобличавали грешнике и нечастиве разобличавали су их по Божијој заповести, по својој обавези, по наредби Светог Духа, а не по наредби својих страсти и демона. Онај ко самовољно реши да разобличава брата или да му ставља примедбе показује и доказује да себе сматра разумнијим и врлијим од онога кога разобличава, да дејствује зато што га је обузела страст или су га обмануле демонске помисли” (9, т. 5, стр. 275).

У сваком од нас врло дубоко седи дух осуде, - из гордости, из уображености, надмености, из злобе и других страсних побуда ми стално код ближњег тражимо и проналазимо мноштво недостатака, грешака и погрешака. Ако притом себе почнемо да оправдавамо ревношћу према побожности дајемо себи слободу да дејствујемо по овим страстима, почињемо ватрено да надувавамо слику немоћи и недостатака ближњег, да приказујемо његове погрешке у најужаснијем и најодвратнијем светлу, да распаљујемо у себи и у другима негодовање, гнев, нестрпљиву жељу да га исправимо и разобличимо, упињемо се да га опаметимо, чак и да га понизимо мислећи да нас покреће сама побожност. Оваква лажна, ватрена ревност увек води ка подозривости, сумњичавости, клевети, суровости, мржњи и штети по душу.

Примећено је: кад ближњи не прихвата разобличавање оваква слепа ревност изазива злопамћење и осветољубивост против њега, а кад се ближњи покори рађа ташто задовољство.

Велика је несрећа када се ватрени ревнитељи дрзну да се мешају у црквене ствари, када они по жељи свог страсног срца и распаљеног ума намеравају да исправе оно што може да се исправи само дејством нарочите благодати Божије, посредством најдостојнијих светих људи којима су јасно откривени путеви Божји. Како много несреће у духовном животу проузрокује оваква умишљена, болесна брига за побожност ближњих, дрска брига за духовно устројство верника из наше околине кад ми сами ни из далека нисмо хармонични, немамо мира у својој души, далеки смо од љубави према Богу и ближњима.

ДА ЛИ ЈЕ ЗА ХРИШЋАНИНА-ПОЧЕТНИКА КОРИСНО

ДА БЛИЖЊЕ УЧИ ДЕЛИМА ВЕРЕ

На тлу исте ове недуховне ревности, сујетне ватрености и уображености често ниче страст за држањем придика ближњима. У наше време је постало уобичајено да свако саветује и учи моралу ближњег иако врло често учитељи постају они који нису начинили ни неколико корака у хришћанском животу, него тек што су завирили у њега кроз отшкринута врата. Како често се сада дешава да човек који је читав живот провео у неверју и гресима после покајања и неке промене начина живота, после неколико одлазака у цркву или неколико дана боравка у манастиру, после упознавања неких хришћанских закона и погледа, упознавања с неким правилима и црквеним поретком, одмах почиње да учи, да разобличава своје ближње – пријатеље и рођаке, да их прекорева због неверја, нецрквности и чак да их оптужује да служе сатани и т.сл.

Често се могу видети случајеви када нововерник, човек који тек што је оставио грешни живот, одмах почиње да учи, саветује и исправља ближње, да их обраћа у веру, да спасава њихове душе, а сам се ускоро саплиће, пада и враћа се ранијем греховном животу, а они које је он разобличавао самом хришћанству приписују бескорисност и немоћ и сами се још више одвраћају од цркве, од Бога.

Већина нас чим прочита нешто поучно или примети неку занимљиву мисао, размишљање из духовних књига, одмах жури да је пренесе ближњем да би га подучио, да би га уразумио, жури да саветује како да се примењује ово или оно правило из отаца, иако сами још нисмо применили ова правила и немамо намеру да их применимо.

Како често сад они који су поверовали у Бога не живе вером, него само схватају поједине моменте хришћанске науке, препричавају их, сопштавају ближњему, а да сами не користе ово богатство. Како је сада распрострањена појава да читав човеков религиозни живот започиње и завршава се само у глави не долазећи до срца. Религиозна знања улазе преко слуха, преко разума, врте се се у уму, анализирају се, осмишљавају се, често их човек прерађује на свој начин и језик их одмах износи напоље, они се околина износе као нешто што је узето из стварног духовног искуства, из самог живота. Али такво знање, које човек није сам искусио, за које није пострадао и стекао делатним животом и борбом је празно. Човек који не учи из духовног искуства, него из књишког знања је по речима Исака Сиријског (сл. 1) сличан уметнику који обећавајући воду жедноме црта воду бојама на зиду. Несрећа је и у томе да онај ко је себе прерано посветио подучавању других сам остаје без плода, ова страст постаје велика препрека да се човек бави собом, да види себе, своје немоћи и да тражи излечење за себе самог.

Опет: у основи оваквог неправилног учења других памети лежи таштина, надменост и гордост ума. Такође може да делује склоност ка беспосличењу, тежња да човек избегне тежак рад на унутрашњој борби са собом и да овај рад замени лаким – да саветује друге. Цео свет је увек боловао и сада болује од ове страсти. Све личности које су се имало истицале по уму увек су тежиле ка учењу и обраћању свих својим измишљотинама. Сви философи, религиозни мислиоци, сви они који су смислили јереси, су снажно покушавали да их рашире. Свака религиозна секта жели да увуче у своје мреже кога год може. Дакле, може да постоји мноштво безблагодатних подстицаја и побуда да човек проповеда и друге увлачи у своју веру. Управо због тога не смемо да имамо поверења у ове своје унутрашње “ревносне” пориве – да све обраћамо на истинит пут, као што су то благодаћу Божијом чинили свети апостоли и свети оци – светила цркве. Врло је вероватно да су то зле страсти које се крију у нама, и које нас подстичу да бриге о спасењу своје душе на бриге о спасењу заменимо бригама за друге и на тај начин им дајемо могућност да слободно пребивају у нашем срцу, и спасавајући друге можемо да погинемо. “Не тражите, браћо моја, да budete многи учитељи, знајући да ћемо већма бити осуђени,” говори апостол Јаков (Јак. 3, 1).

Ево шта о томе говоре свети оци: “Немој почети да учиш пре времена: јер ћеш иначе све време твога живота бити оскудевати у разуму” (11, стр. 368, ст. 134).

Ава Пимен Велики: “Учити ближњег је подједнако противречно са смиренумдријем као и разобличавати га” (11).

Ава Исаија је рекао: “Опасно је учити ближњег пре времена да сам човек не би упао у оно на шта учењем упозорава ближњег. Онај ко пада у грех не може да учи томе како да се у њега не пада” (11, стр. 131, ст. 74).

Исти: “Човекова жеља да учи друге сматрајући себе способним за то проузрокује пад душе. Они који се руководе умишљеношћу и који ближњег желе да доведу у стање бестрашћа воде своју душу у јадно стање. Знај и буди уверен да учећи ближњег твог да учини ово или оно делујеш као оруђе којим рушиш своју кућу и истовремено покушаваш да саградиш кућу ближњег” (11, стр. 122, ст. 217).

Исак Сиријски: “Добро је богословити ради Бога, али је боље да човек себе учини чистим за Бога. Боље ти је да пошто знаш и имаш искуство будеш мугав него да због оштрине ума свог као река из тебе извире учење. Корисније ти је да се побринеш да умртвљеност твоје душе од страсти васкрснеш усмеравањем помисли твојих за Божанствено него да васкрсаваш мртве.

Многи су чинили чуда, васкрсавали мртве, трудили се у обраћању заблуделих и чинили велика чуда: њиховим рукама многи су били доведени до Богопознања и после свега тога исти ови, који су оживљавали друге, падали су у мрске и гнусне страсти, убијали себе саме и за многе су постајали саблазан када су њихова дела постала јавна зато што су још увек били болесни душом и нису се бринули за здравље својих душа...” (2, сл. 36).

“Чак и ако искупивши стотине робова-хришћана из ропства нечастивих и даш овим људима слободу то те неће спасити ако при том сам остајеш у ропству страсти” (7, гл. 1).

“Кад човек стекне мир он из себе и на друге може да излива светлост просвећења разума” (житије преподобног Серафима Саровског, 19. јул по старом календару).

“Благовљење и проповед нису само први неко и сваки дуг сваког верника. Прва обавеза верника је да очисти себе од страсти...” (13).

“Ташпина и умишљеност воде људе да уче и подучавају. Они се не брину за вредност свог савета! Они не помишљају на то да ближњем лошим саветом могу да нанесу неизлечиву рану...” (9, т. 5, стр. 77).

“Али за савет, за руководство није довољно да човек буде побожан, он треба да има духовно искуство, а понајвише духовно помазање...” (9, т. 4, писмо 18).

“Ако се човек пре него што га Истина очисти буде руководио својим надахнућем он ће и себи и другима светлети не чистом светлошћу, већ помешаном, варљивом, зато што у његовом срцу не живи просто добро него добро које је више или мање помешано са злом” (10, писмо 51).

Ава Исаија је говорио: “Како могу да знам да ли сам угодан Богу да бих рекао брату: поступи овако или онако. Сам се још увек налазим под јармом покајања због својих грехова” (11, стр. 121, ст. 79).

“Добра осећања су ћутљива. Изливање кроз речи више траже егоистичка осећања да би исказала оно што ласка нашем самољубљу и што може да нас покаже, како нам се чини, у бољем светлу” (7).

“Свако од нас више треба да се брине о себи самом, о својој души и освојој сопственој душевној користи, зато што ће по речима апостола свако од нас сам за себе дати одговор Богу. Код нас се све замрсило управо због тога што смо сви ми више склони да учимо друге и покушавамо не само да их убедимо него и да их разуверимо и да их убедимо многим различитим аргументима...” (Преподобни Амвросије Оптински, из писама).

“Још нисам ни почео подвиге побожности, а већ сам се заразио сујетом. Још нисам стигао да ступим ни у предворје, а већ маштам о унутрашњем светилишту. Још нисам ни почео да живим Богоугодним животом, а већ учим памети своје ближње. Још нисам сазнао шта је истина, а желим да будем наставник другима. Душо моја! Све ти је даровао Господ – мисао, разум, знање, расуђивање, спознај онда шта је корисно за тебе. Како машташ о томе да светлиш другима када си сама још увек зароњена у таму? Излечи прво саму себе, а ако не можеш, оплакуј своје слепило” (2).

Дакле, као што се види из речи светих отаца није за свакога корисно да поучава, саветује и руководи, иако нам то изгледа тако славно и похвално; од највеће важности за свакога је задубљивање у себе и познање својих немоћи, тражење лека за њих.

ДА ЛИ ЈЕ ЗА ХРИШЋАНИНА-ПОЧЕТНИКА КОРИСНО ДА РАЗМИШЉА О УЗВИШЕНИМ ДУХОВНИМ СТВАРИМА

Ономе ко почиње да иде путем вере предстоји и оваква опасност: уместо да изучава проста правила која су му неопходна, као и основе делатног хришћанског живота, скрене у високоумље, да почне да изучава сложене духовне предмете покушавајући својим немоћним разумом да схвати оно што се не спознаје разумом; може да се дрзне да сам детаљно проучава Свето Писмо, да тумачи тајанствена пророчанства. Наш ум је толико болестан и изопачен да му се заправо не сме давати слобода да решава духовна питања, већ простим и готово дечјим погледом верника треба да прихвата већ готову, подробно разјашњену духовну науку коју му предају Црква и свети оци. Врло је опасно да се човек сам, неочишћеним разумом, не схватајући још увек саме основе вере усуди да схвата корен истанчаних и дубоких истина.

“Вера која види и која није слепа није она која расуђује о предметима вере, него она која искрено и непоколебљиво верује, ослањајући се на тврдњу да је Бог наредио да се тако верује као што дете без расуђивања верује речима оца и мајке... У суштини ствари расуђивање ништа не придаје снази и значају вере. Напротив, онај ко у стварима вере почне да придаје већи значај свом схватању и расуђивању он самим тим умањује значај своје вере пред Богом као што се снага вина смањује кад се у њега сипа вода. Онај ко свом расуђивању придаје велики значај верује свом разуму, а не Богу. У ствари, ту више нема вере...” (13, писмо 2).

“Када се ум који још није очишћен покајањем и који још лута под влашћу и у мраку пада и који још није просвећен и вођен Духом Светим дрзне да сам од себе, сопственим снагама из мрака гордости расуђује о Богу обавезно пада у заблуду. Таква заблуда је богохулство. О Богу можемо да знамо само оно што нам је Он по великој Својој милости открио” (9, т. 1, стр. 495).

“Не будите разумни и многозналци. Богу је пријатније дечије тепање душе која се понизила тако рећи од виђења многих својих немоћи него красноречиво расподелање душе презасићене надменошћу” (10, писмо 3).

“Онај ко се бави размишљањем о узвишеним предметима не може да избегне заблуду и водећи, по свом мишљењу духовни живот биће далеко од пута спасења. Мање је корисно детаљно упознати небо и земљу него спознати своје недостатке и сагрешења” (12, писмо 84).

“Ђаво често сугерише узвишене мисле, танане и потресне, нарочито онима који су оштроумни и брзи на паметовање. И они, препуштајући се задовољству да имају и разматрају тако узвишене помисли, заборављају да пазе на чистоту свог срца и да чувају своје смиреност и истинско самоумртвљење. Тако, пошто су спутани нитима гордости и надмености праве себи идола од свог ума, а због тога их мало по мало, а да сами то не

осећају обузима, помисао да више немају потребе за саветом и поуком од других јер су навикли да у свакој потреби прибегавају идолу сопственог разума и суђења” (7).

А нас стално обузима надменост. Притом је изненађујуће то што разум савремених људи никако не жели да се задовољи оним објашњењима духовних истина које им даје православно учење, оне многим изгледају претерано чудно и немогуће, зато лако прихватају такве измишљотине и лажи које су туђи хришћанском учењу и које запањују својим фантастичним бесмислом и потпуним одсуством здравог смисла.

Својство палог разума је да он безумље често сматра за највишу мудрост, а истинску мудрост исмева. Зато је за хришћанина изузетно важно да свој разум научи једноставности и смиреностудрију. Тако духовне књиге треба изучавати само са циљем да човек користи ова знања за своју душу, да би распламсао срце и довео га до осећања умиљења, а не да би се овим знањем показао као учен пред људима.

Врло је опасно да човек сам тумачи Свето Писмо, да сам покушава својим разумом да схвати нејасне мисли у књигама светих отаца – у том случају демони нам често сугеришу наказне појмове и то може да нам причини велику штету, а и другима да нашкоди. Све што нам није јасно треба да сазнајемо од оних који су добро проучили свете оце, или читајући тумачења светаца. Треба приметити да су готово све јереси почеле управо од неправилног тумачења Светог Писма. Хришћанин-почетник многа питања и не треба да схвата у свим њиховим нијансама.

Још је важно да човеку постане јасно да се духовна мудрост открива само кроз искуство делатног хришћанског живота, да се спознаје у складу са духовним растом, онолико колико човек очисти ум и срце, а не напорима разума као у земаљским наукама и мудровањима. Због тога чешће треба прибегавати поукама светих отаца који су у животу прошли овај пут, и у делима искусили сву ову тајанствену духовну науку.

КАДА ПОСЛУШАЊЕ НИЈЕ УГОДНО БОГУ

Сви добро знају како је послушање од велике важности у духовном животу, и како су опасни самовоља и уздање само у себе. Ава Доротеј каже: “Не знам за другачији пад осим оног кад човек слуша себе самог. Видиш ли некога ко је пао, знај да је слушао себе. Ништа није опасније, нема ничег погубнијег од овога... Нема несрећнијих људи и ближих погубељи од људи који немају наставника на путу Божијем. Лист испочетка увек бива зелен, свеж и леп, али потом почиње да се суши, пада и на крају га газе. Тако и човек којим нико не руководи испочетка увек има ревност према посту, бдењу, тиховању, послушању и другим врлинама, затим се ова ревност мало по мало хлади и он се, немајући никога ко би га упућивао, подржавао и распламсавао у њему ову ревност неосетно суши, пада и постаје на крају роб у власти непријатеља који раде с њим шта хоће” (5, поука 5).

Међутим, и послушање бива истинско, и духовно, а бива и плотско и човекоугодничко. “Истинско послушање јесте послушање Богу, Богу Једином. Онај ко не може сам по себи да се потчини овом послушању узима себи за помоћника човека којем је послушање Богу боље познато” (10, писмо 90). И ради се управо о томе да човек којег слушамо заиста јасно разуме вољу Божију и има трезвен поглед на духовни живот, јер у супротном може да нам нашкоди. И опет, треба правити разлику између потчињавања, одсецања своје воље и послушања. Морамо се потчињавати не само црквеним властима него и грађанским, када то не нарушава законе наше вере, готово увек и у свему морамо одсецати своју вољу колико је год то могуће, не само пред људима већ и пред околностима верујући да се све што се око нас дешава дешава по Промислу Божијем. Наравно да ово треба чинити с расуђивањем, траба разликовати ствари које су штетне по душу од оних које нису, и ако души предстоји опасност која је штетна по њу не само да не треба да се повинујемо туђој

вољи него треба и одлучно да се супротставимо. Исто овакво одсецање своје воље је потребно и у односима са недуховним руковођама којима морамо да се повинујемо у свему ономе што није штетно по нас. Али кад је реч о важним питањима која усмеравају сам наш духовни живот оваквим наставницима се не смемо препуштати, по овим питањима можемо да се обраћамо само оним духовним лицима која су заиста (у то морамо бити сигурни) верна Православљу, имају јасан духовни поглед и добро познају учење светих отаца. Само према таквим духовницима може да постоји истинско послушање. Слепо се препустити човеку с изопаченим схватањем православног учења значи и сам прихватити ову изопаченост, значи да човек и сам не постаје извршилац Божије воље него болесне људске воље и то без обзира на то да ли је овај наставник монах, јереј или архијереј.

Оци кажу: “Буди свима послушан у сваком добром делу, само немој да следиш похлепне или среброљупце или љубитеље света да твоје послушање не би било дело ђаволско” (2, сл. 9).

“Слушај оног саветника који, пошто све испита уме са стрпљењем да размотри оно што треба да се размотри у твојој ствари може тачно да ти укаже на оно што је заиста корисно за тебе (2).”

“За саветовање, за руководство није довољно да човек буде побожан; он мора да има духовно искуство, пре свега духовно помазање. Такво је о овом предмету учење Светог Писма и отаца. Побожан, али неискусан саветник пре може да збуни него да донесе корист” (9, т. 4, писмо 18).

“У овом смислу оставља завештање и апостол: “Не будите робови људима” (1 Кор. 7, 23). Он заповеда да се и само служење слуга господарима извршава духовно, а не у смислу “човекоугађања”, него у смислу “слугу Христових” творећи вољу Божију у спољашњем служењу људима (“Не радећи само привидно као да угађате људима, него као слуге Христове, творећи вољу Божију од срца” (Еф. 6, 6). “Зар ја сад настојим да људе придобијем или Бога? Или тражим људима да угађам? Јер кад бих још људима угађао, не бих био слуга Христов (Гал. 1, 10).

“Од истинског послушања рађа се и истинско смирење: милост Божија посећује истинско смирење. Од неправилног и човекоугодничког послушања, рађа се лажно смирење које човека чини далеким од дарова Божјих и сасудом сатане” (11, стр. 116).

Нарочито је жалосно кад се искушеник труди да подражава потпуно послушање, да у потпуности одбаци расуђивање и да се потчини речи наставника као што је то било код древних отаца када је и самим наставницима и ученицима руководио Дух Свети, а у наше време готово да се не могу наћи људи који би непогрешиво могли да руководе и упућују, тим пре што има много учитеља који су и сами заблуди у веома битним питањима вере. Несрећа је кад ученик таквог учитеља почне да прихвата сваку његову реч и готово неизговорену реч као савршену истину и да тачно следи ову реч.”

“Послушање је чудо вере! То може да учини само Бог. И остварили су га они људи којима је Бог дао овај дар. Међутим, кад људи сопственим напором пожелеле да достигну оно што једино Бог даје њихов труд бива неуспешан и јалов: тада они личе не оне зидаре тврђаве који се помињу у Јеванђељу и који започињу зграду немајући средстава да је заврше” (9, т. 4, писмо 54).

“Изучавај Божанско Писмо,” каже Симеон Нови Богослов, и књиге светих отаца, нарочито делатне, да би могао све да упоредиш с њиховим учењем и видиш све као у огледалу и да схватиш: да оно што је у складу са Светим Писмом усвојиш и задржиш у мислима, а оно што је лажно и лоше да препознаш и одбациш да не би био преварен. Знај да се у наше време појавило много превараната и лажних учитеља” (1, т. 5, стр. 33).

Светитељ Игњатије (Брјанчанинов) је говорио о послушању стараца, о томе какво је оно било у древном монаштву, да такво послушање није дато нашем времену. Преподобни

Касијан Римљанин каже да су египатски оци тврдили да је добро управљати и бити добро руковођен својствено мудрима, и кажу да је то највећи дар и благодат Светога Духа. Неопходан услов за такво повиновање јесте духоносни наставник који би вољом Светог Духа умртвљавао палу вољу онога ко му се потчињава у Господу и у овој палој вољи умртвљавао све страсти.

Очигледно је да умртвљавање пале воље које се тако величанствено и победоносно извршава вољом Духа Божијег не може бити извршено палом вољом наставника кад је сам наставник још увек поробљен страстима” (9, т. 5, стр. 71).

Под маском послушања могу с скривати разне пристрасности чак и страст похоте. Уопште, све што је прекомерно и није осолоњено духом истинског смирења и богоугађања обавезно бива оскрнављено неком нечистотом и подвргнуто демонском исмевању.

КАКВЕ СЕ ПРЕЛЕСТИ ДЕШАВАЈУ ПРИЛИКОМ УПРАЖЊАВАЊА МОЛИТВЕ

Горка судбина пада у самообману, прелест и власт злих духова предстоји онима који маштају о томе да достигну висока молитвена стања немајући притом истинску већ плотску и душевну ревност. Такве подвижнике ђаво лако хвата у своје мреже. Неправилно упражњавање молитве је неодвојиво од самообмане из које заправо настаје демонска прелест.

Веома детаљно разне врсте прелести које се дешавају приликом неправилне молитве разматра светитељ Игњатије у “Беседи старца с учеником”. Овде ћемо навести основне мисли из овог чланка.

“Све врсте демонске прелести којима се подвргава подвижник молитве настају због тога што у темељ молитве није положено покајање, што покајање није постало извор, душа и циљ молитве...

Покајање и све од чега се оно састоји као што су: скрушеност или ожалошћеност духа, плач срца, сузе, самоосуђивање, сећање и предосећај смрти, суда Божијег и вечних мука, осећање присуства Божијег и страх Божји, јесу дарови Божији, драгоцени дарови, дарови превасходни и основни, залог највиших и вечних дарова. Ако се прво не стекну ови дарови немогуће је задобити следеће дарове. “Ма како узвишени били наши подвизи,” рекао је свети Јован Лествичник, “ако, међутим, не стекнемо самилосно срце – ови подвизи су лажни и узалудни” (сл. 7).

Најопаснији и најнеправилнији начин молитве се састоји у томе да човек који се моли снагом своје маште ствара фантазије или слике узимајући их наизглед из Светог Писма, а у ствари из свог сопственог стања, из свог пада, из своје греховности, из своје самообмане. Овим сликама он ласка својој надмености, својој таштини, свом високом мишљењу о себи, својој, гордости, обмањује себе... Свети Симеон Нови Богослов овако описује молитву маштара и њене плодове: “Он диже ка небу руке, очи и ум, замишља у свом уму божанствене савете, небеска блага, чинове светих анђела, насеобине светаца, укратко, скупља у својој машти све оно што је чуо у Божанственом Писму, разматра ово за време молитве, управља поглед ка небу, свим овим подстиче своју душу на божанствене жеље и љубав, понекад пролива сузе и плаче. Тако се мало по мало горди у свом срцу не схватајући то умом. Он мисли да је то што чини плод Божанствене благодати која му је дата на утеху и моли Бога да га удостоји да увек буде у овом делању. То је одлика прелести. Овакав човек, чак и ако буде тиховао у савршеном тиховању не може да се не подвргне силаску с ума и лудилу. Чак ако му се то и не деси за њега је немогуће да достигне духовни разум и врлине или бестрасност. На тај начин су пали у прелест људи који су видели светлост и сјај овим телесним очима, осетили миомирис, чули гласове својим ушима. Неки од њих су постали опседнути злим дусима и ишли тако суманути с једног места на друго, други су прихватили демона који се

преобразио у светлог анђела, пали су у прелест и остали неизлечени све до смрти, не прихватајући савет ниједног брата, понеки од њих по ђавољем наговору извршише самоубиство, неки се бацише у провалију, неки се удавише. И ко може да наброји различите прелести ђаволске којима он обмањује људе и које су неизрециве?..

Наша слободна воља тежи и стреми ка прелести: зато што свака прелест ласка нашој надмености, нашој таштини и нашој гордости.”

Светитељ Игњатије нам излаже поучне примере овакве демонске прелести услед развоја машовитости у молитви.

“Неки чиновник који је живео у Петрограду бавио се великим молитвеним подвигом и доспео је због тога у необично стање. Обратио се за духовни савет у манастир једном старцу-монаху. Чиновник поче да му прича о својим визијама, о томе како он у молитви стално види светлост од икона, осећа миомирис, осећа у устима необичну сласт и тако даље. Монах, саслушавши ову причу упита чиновника: “Да ли вам је падало на памет да се убијете?” “Како да не,” одговори чиновник. “Већ сам хтео да се бацим у Фонтанку, али су ме извукли.” Испоставило се да се чиновник молио као што је то описао свети Симеон, распламсао машпу и крв, при чему човек постаје веома способан на велики пост и бдење. Стању самообмане које човек произвољно бира ђаво је придодео своје дејство сродно овом и људска самообмана је прешла у очигледну демонску прелест. Чиновник је видео светлост телесним очима: миомирис и сласт које је осећао такође су били чулни. Насупрот овоме, визије светаца и њихова натприродна стања су у потпуности духовна: подвижник није способан за њих пре но што му очи отвори Божанствена благодат. Монах поче да наговара чиновника да остави начин молитве који је упражњавао објашњавајући му неправилност тог начина и неправилност стања које он изазива. Чиновник се гневно успротивио савету. “Како да се одрекнем очигледне благодати!” негодовао је. Изгледао је жалосно и некако смешно. Тако он постави монаху следеће питање: “Кад ми се од обилне сласти у устима скупи пљувачка и почне да капа на под зар то није грешно?” Истина, људи који су у демонској прелести изазивају сажалење као људи који не припадају себи самима и чији су ум и срце у власти лукавог, одбаченог духа. Они предствљају смешан призор, исмева их лукави дух који је њима овладао и довео их у стање понижења обманувши их таштином и уображеношћу. Они ни не схватају да су заробљени, они који се налазе у прелести не схватају ни да се чудно понашају без обзира на то колико да је очигледно ово ропство и чудно понашање.

Кад је чиновник отишао други монах који је присуствовао разговору упита старца: “Како ти је пало на памет да питаш чиновника за покушај самоубиства?” Овај одговори: “Као што у плачу по Богу долазе минуте необичног спокојства савести у чему се састоји утеха оних који плачу, тако и у лажној наслади коју даје демонска прелест долазе тренуци кад прелест као да се разобличава и даје човеку да искуси каква она у ствари јесте. Ови тренуци су ужасни! Њихова горчина и очајање које ова горчина рађа су неиздрживи. По овом стању до којег доводи прелест прелашћени најлакше може да је препозна и да предузме мере за своје исцељење. Авај! Почетак прелести је гордост и њен плод је изобилна гордост. Прелашћени човек који мисли да је сасуд Божанствене благодати презире спасоносна упозорења ближњих. Међутим, напади очајања постају све јачи и јачи: на крају очајање прелази у суманутост и крунише се самоубиством.”

“Десио ми се,” казује даље светитељ Игњатије, “један изузетан случај. Неком приликом ме је посетио светогорски јеросхимонах који је у Русију дошао да скупља прилог. Сели смо у моју примаћу келију и он поче да ми говори: “Помоли се за мене оче, много спавам и много једем.” Док ми је он ово говорио осетио сам врелину која је од њега долазила и зато му рекох: “Ти не једеш много и не спаваш много, али да ли у теби има нечег нарочитог?” и замолих га да уђе у моју унутрашњу келију. Идући пред њим и отварајући врата у мислима сам молио Бога да дарује мојој гладној души нешто корисно од светогорског

јеросхимонаха ако је он заиста слуга Божји. Истина, приметио сам у њему нешто нарочито. У мојој унутрашњој келији поново седосмо ради беседе и ја почех да га молим: “Буди милостив, научи ме молитви. Ти живиш на првом монашком месту на земљи, међу хиљадама монаха, на таквом месту и у тако многобројном скупу монаха сигурно мора бити великих молитвеника који знају молитвено тајнодејство и преносе га ближњима по примеру Григорија Синаита и Григорија Паламе и по примеру многих других светогорских светила.” Јерсохимонах одмах пристаде да буде мој наставник и – о ужаса! с огромним жаром поче да ми излаже раније наведени начин усхићене машгалачке молитве. Видим да је у страшном жару (ужарени су му и крв и уобразиља), да је задовољан собом, усхићен собом, у самообмани, у прелести! Пошто сам га пустио да каже све што је хтео почех помало и као ученик да му излажем учење светих отаца о молитви наводећи му Добротољубе и молећи га да ми објасни ово учење. Светогорац паде у потпуну недоумицу. Видим да уопште није упознат са учењем отаца о молитви! У наставку разговора му рекох: “Види, старче! Кад будеш живео у Петрограду немој никако да станујеш на највишем спрату, обавезно стануј у приземљу.” “Зашто?” успротиви се светогорац. “Због тога што ћеш се,” одговорих, “ако анђелима падне на памет да те узму и пренесу из Петрограда на Атон и ако те пренесу с најгорњег спрата и испусте убити, а ако те понесу из приземља и испусте само ћеш се угрувати.” “Замисли,” одговори Светогорац, “колико пута ми је већ док сам стајао на молитви долазила жива мисо да ће ме анђели узети и однети на Атон.” Испоставило се да јеросхимонах носи вериге, готово не спава, окуша врло мало хране, осећа у телу такву врелину да му зими није потребна топла одећа. Пред крај разговора пало ми је на памет да поступим на следећи начин: замолих Светогорца да он као испосник и подвижник испроба на себи начин из предања светих отаца који се састоји у томе да за време молитве ум буде ван сваког машгања, да се сав погрузи у пажњу према речима молитве, да се затвори и ограничи речима молитве. Притом срце обично помаже уму спасоносним по душу осећањем жалости због грехова... “Када ово осетиш на себи,” рекох Светогорцу “обавести ме о плоду покушаја; за мене самог овај покушај није згодан због расејаног живота који водим.” Светогорац је радо пристао на мој предлог. После неколико дана долази код мене и каже: “Шта си то урадио са мном?” “А шта то?” “Па чим сам пробао да се пажљиво помолим све моје визије су нестале и више не могу да им се вратим.” Даље у току разговора са Светогорцем нисам више видео оно самопоуздање и смелост који су били веома уочљиви у њему приликом првог сусрета и који се обично могу запазити код људи који се налазе у самообмани и мисле за себе да су свети или да духовно напредују. Светогорац је чак изразио жељу да чује мој убоги савет. Кад сам му посаветовао да се по спољашњем начину живота не разликује од осталих монаха зато што такво разликовање води у надменост он скиде са себе вериге и даде ми их. Кроз месец дана поново је дошао код мене и испричао ми како је нестала ужареност из његовог тела, како му је потребна топла одећа и како много више спава. Притом ми је причао како на Светој гори многи од оних који су чувени по светости упражњавају овај начин молитве и њему уче и друге...”

“Пажљива молитва захтева самоодрицање, а на самоодрицање се ретко ко одлучује. Онај ко се пажљиво загледа у себе и налази се у стању недоумице видећи своју греховност не може много да говори и нимало не афектира и не глуми, и неупућенима у тајанствени подвиг изгледа некако чудан и загонетан, као да с њим нешто није у реду у сваком смислу. Да ли је лако растати се од доброг мишљења света! И како свет може да препозна подвижника истинске молитве кад је и сам подвиг свету потпуно непознат? Сасвим другачије стоје ствари с онима који се моле у самообмани! Он не једе, не пије, не спава, зими иде само у мантији, носи вериге, има визије, свакога подучава и разобличава с дрском безобразношћу, без икакве тачности, без имало смисла, са страсним жаром у крви и телу коју рађа ова жалосна и

погибелна ужареност. Светац и ништа друго! Одавно је примећно да је људско друштво склоно оваквима и да га они привлаче.

Велики део подвижника Западне цркве које је она прогласила за највеће свеце после њеног напуштања Источне Цркве када ју је оставио Свети Дух, молио се и достигао визије, разуме се, лажне, на поменути начин. Ови умишљени свеци су били у ужасној демонској прелести... Понашање западних подвижника обузетих прелешћу је увек било помахнитало услед необичне телесне страсне ужарености. У таквом стању се налазио Игнацио Лојола, оснивач језуитског ордена. Његова машта је била толико ужарена и изоштрена да је било довољно да он само пожели и да уложи мали напор па да по својој жељи угледа пакао или рај. Појава раја и пакла није настајала само под дејством људске уобразиље. Ова појава је настајала дејством демона који су изобилно своје дејство додавали недовољном људском деловању и додајући дејство дејству и допуњујући једно дејство другим, на основу слободне људске воље којој је човек изабрао и усвојио лажни правац...

Светитељ описује другу врсту неправилне молитве.

“Као што неправилно деловање води у самообману и прелест исто тако у њих води и неправилно деловање срца. Као што су сулудом гордошћу испуњени они који имају жељу и стремљење да виде духовне визије умом који није очишћен од страсти и који није обновљен и препорођен десницом Светог Духа таквом истом гордошћу и безумљем су испуњени они који имају жељу и стремљење срца да се наслађују светим, духовним и божанственим осећањима, кад њихово срце уопште није способно за такву насладу. Срце које покушава да осети божанствену сласт и друге божанствене осећаје не налазећи их у себи, вара се, обмањује себе и уништава себе улазећи у област лажи, у заједницу са демонима потчињавајући се њиховом утицају, потпадајући под њихову власт. Само једно осећање од свих осећања срца у његовом стању пада може бити употребљено у невидљивом богослужењу: жалост због грехова, због греховности, због пада, због своје погибељи, која се и назива плачем, покајањем и скрушеношћу духа...”

Свима је познато каква је душевна несрећа задесила јеврејске књижевнике и фарисеје због њиховог неправилног душевног расположења: они посташе не само туђи Богу, него и Његови помахнитали непријатељи и богоубице.

Сличној несрећи бивају подвргнути подвижници молитве који су из свог подвига искључили покајање и који се приморавају да осете насладу и одушевљење: они развијају свој пад, удаљавају се од Бога, ступају у заједницу са сатаном, заражавају се мржњом према Светом Духу. Ова врста прелести је ужасна: она је подједнако погубна по душу као и прва, али је мање очигледна, ретко се завршава лудилом и самоубиством, али потпуно уништава и ум и срце. По стању ума које она рађа оци су је називали “умишљањем”. Човек који је обузет овом прелешћу умишља нешто о себи, “умислио” је да има многа добра дела и врлине, чак и да у изобиљу поседује дарове Светог Духа. “Размишљање не допушта човеку да умишља,” рекао је свети Симеон Нови Богослов. Онај ко умишља да је бестрасан никада се неће очистити од страсти: онај ко уображава да је испуњен благодаћу никад неће добити благодат; онај ко мисли да је свет никада неће достићи светост. Необична уображеност се уочава код људи који пате од ове прелести: они као да су одушевљени собом, својим стањем самообмане у којем виде благодатно стање. Они су прожети и испуњени надменошћу и гордошћу, изгледајући, међутим, смирени многима који суде по лицу и не могу да оцене по плодовима.

Нема спасења без покајања, а покајање од Бога добијају само они који да би га примили продају све своје имање, односно одрекну се свега што су лажно стекли “умишљеношћу”.

Врло често се могу срести људи заражени “умишљеношћу”. То је свако ко нема скрушеног деуха, ко мисли да има било какве врлине и заслуге, свако ко се не придржава

непоколебљиво учења Православне Цркве, већ о некој догми или предању размишља произвољно, по свом нахођењу или по инославном учењу, налази се у овој прелести.

Треба будно пратити себе да се не би лично себи приписало неко добро дело или похвална особина или нарочита природна способност, или чак благодатно стање уколико га је човек удостојен, укратко, да човек не сматра да лично он има било какву врлину.

Наравно, има и духовних стања која су последица Божанствене благодати, у којима човек осећа духовну сласт и радост, у којима се у срцу осећа присуство Светог Духа, у којима Христов подвижник бива удостојен духовних виђења, али ово постоји само у хришћанима који су достигли хришћанско савршенство и претходно се очистили и припремили покајањем. Постепено деловање покајања уопште, огледа се у свакој врсти смирења, нарочито у молитви која се приноси из сиромаштва духа, из плача, и постепено слаби у човеку дејство греха. За то је потребно прилично много времена... Борба са страстима је од необичне користи: она највише доводи до сиромаштва духа. Када страсти знатно ослабе, а ово се најчешће дешава пред крај живота, тада мало по мало почну да се појављују духовна стања која се неизмерно разликују од стања која ствара “умишљеност”. Духовне дарове дарује Божанствена премудрост која брине о томе да словесни сасуд који треба да прими дар у себе може да издржи без штете по себе јачину дара. Ново вино цепа старе мехове! (Мт. 9, 17). Примећује се да се у наше време духовни дарови дају веома умерено, према слабости којом је обузето хришћанство уопште. Ови дарови готово да једва задовољавају потребе спасења. Насупрот овоме “умишљеност” расипа своје дарове у безумном изобиљу и с великом журбом.

Општа одлика духовних стања је дубоко смирење и смиреност, сједињено с већим поштовањем свих ближњих него себе са расположењем и јеванђељском љубављу према свим ближњима са тежњом да човек буде непознат, да се удаљи од света...” (9, т. 1, стр. 230-258).

Из овог веома битног, дубоког и детаљног чланка владике Игњатија овде су наведени само неки одломци с циљем да се укаже на најопштија својства опасности и могућих одступања која се срећу на молитвеном путу. Онај жели да детаљније сазна који су узроци прелести нека обавезно прочита сам чланак.

Међутим, приметимо овде још једну запањујућу ствар која ће нас приморати да будемо још опрезнији у духовном животу.

Светитељ Игњатије као вероватно ниједан од светих отаца нарочито детаљно и тачно проучава природу прелести у њеним различитим облицима, он користи сво искуство древног монаштва како би открио мноштво разноврсних демонских замки и упозорио на њих последње хришћане којима предстоји духовна борба у време нарочитих искушења када ће бити потребна изузетна разборитост и опрезност да човек не погине. Међутим, ево једног доказа како само знање без смирења срца не помаже да човек избегне ову опасност: испоставља се да зли дуси чак и из самог учења о смирењу могу да извуку оруђе за себе.

Недавно се догодио овакав случај: наш манастир је посетио један монах који је неколико претходних година провео у готово пустим местима међу аскетима у послушању код неког старца. Овај старац се бавио необичним делањем плача и овом делању је научио свог ученика. (У овој пустињи је било још неколико монаха који су прихватили ово учење и вршили исте овакве експерименте.) Дакле, овај монах поче да преноси своја искуства манастирском братству, поче ватрено да говори о значају покајничког плача, о томе како је то главно делање монаха, како је само у плачу спасење итд. Цитирао је многе изреке светих отаца о сузама, нарочито се позивао на учење светитеља Игњатија о плачу и покајању, напамет је знао цела његова писма, укратко – изложио је опширно, детаљно и складно учење о овом предмету светих отаца Цркве. Убеђивао је монахе да човек мора да се присиљава, да се сузе задобијају нарочитим молитвеним трудом и подвигом самоодрицања и суровости

према себи. Браћа која су слушала монаха нису могла да се не сложе са његовим речима, али нису баш имала поверења у овакву монахову ватреност. На крају он поче да им нуди да им покаже овај начин покајничког плача који упражњавају ови старци у пустињи. Притом се испоставило да због тога треба да се удаљи од обитељи у планину, како се остала братија у манастиру не би узнемирила. Ово је учинило да монаси постану тако опрезни и да одбију да се упознају с тако чудним експериментима. Разговор се завршио. Монах оде некуда да прошета. Прошло је неко време и свако се бавио својим послом. Одједном се по брдима око манастира разлегло неко чудно завијање, завијање од којег се ледила крв, ридања и стењање. Ови звуци су се као ехо проламали по кланцу од стене до стене. Браћа оставише послове и почеше да ослушкују у недоумици. Нису одмах схватили да је управо то оно делање плача и да се монах тако молио Исусовом молитвом. Живећи негде у безљудној пустињи, међу стенама и планинским шумама монаси о којима је гост причао у малим међусобно удаљеним келијама предавали су се овим очајничким вапајима свакодневно по много часова испуњавајући околину стењањем и ридањем, лијући многе сузе, падајући на крају од изнемоглости. И овакво хистерично упражњавање засновано на тренингу нерава и самоопијености они су сматрали за истински покајнички подвиг по предању светих отаца.⁶

Како је чудно што је овакав најјачи вид прелести свио себи гнездо тамо где је наизглед све било усмерено директно против ње. Овде човеку долази на ум како је свети Антоније Велики духовним очима видео све ђаволе мреже распрострте по свету и узвикнуо: “Тешко људском роду. Ко може да избегне ове мреже?” На то му је било речено: “Смиреност спасава од њих и оне чак не могу ни да га додирну.” (11, стр. 43, сл. 202).

КОЈИ СУ РАЗЛОЗИ ЗА СУЗЕ И КАД СУ ОНИ ИСПРАВНИ

О плачу код светих отаца налазимо веома много најузвишенијих речи и поука. Дар плача и суза они сматрају за један од највећих дарова Божјих који су суштински потребни за наше спасење. Разлог за сузе је виђење и свест о својој греховности, сиромаштво духа. Сузе су дар Божји и служе као знак милости Божије, као знак да је Бог примио и да прима покајање.

Међутим, и плач, као и друга духовна дејства може имати неправилну основу, може да проистекне од веома разноврсних страсних помисли и осећања. Сузе су као својство пале природе заражене болешћу пада као и сва остала својства. Понеко је нарочито склон сузама по природи и у свакој згодној прилици пролива сузе: овакве сузе се називају природним. Има и греховних суза. Греховним сузама се називају сузе које се проливају из греховних побуда. Овакве сузе изобилно и с нарочитом лакоћом проливају људи који су предати сладострашћу. Сузе сличне сузама сладострасника проливају људи који се налазе у самообмани и прелести,

⁶ Заиста, код светитеља Игњатија има таквих савета у погледу плача који имају неке сличности с оним чему уче ови “старци”: “За искушенике снажније телесне грађе је могуће и корисно веће присиљавање на плач и сузе. Они треба, нарочито на почетку свог подвига, речи молитве да изговарају плачним гласом, како би се душа која је уснула мртвим сном од опијености грехом пробудила од звука плача и сама осетила плач. Тако је плакао силни Давид (Пс. 38, 8) говори он о себи, “риках” као лав који испуњава пустињу вапајем у којем су страшни и испољавање снаге и изражавање туге. За гласну молитву и плач неопходна је осамљеност, макар у келији: овом делању нема места међу браћом. Из живо тописа светаца се види да су се они од њих који су имали могућност бавили гласним плачем који се понекад нехотице чуо и ван зидова келије, премда су се они с великом брижљивошћу трудили да свако њихово делање остане тајно...”

Ово је безусловно свето учење по предању светих отаца, али какав опасан повод се овде може наћи да се из ове поуке извуче само солјашње и да човек немајући истинског смирења и скрушености због грехова падне у нервно, крвно и хистерично делање и да сматра да је циљ успавеног хистеричног кретања душе, да се опија овим стањем и сматра себе за великог подвижника као што су древни оци.

сузе се обилно лију због ташгине, лицемерства, претварања, човекоугодништва. На крају, пролива их и злоба” (9, т. 1, стр. 194).

Јован Лествичник каже: “Значење суза, нарочито код почетника је мрачно и тешко схватљиво, оне настају због многих различитих разлога: од природе, од Бога, од неправилне туге и од туге истинске, од ташгине, од блудне страсти, од љубави, од сећања на смрт и из многих других побуда (4, сл. 7, стр. 32). с богоугодним плачем се врло често преплиће веома гнусна суза ташгине: и ово у искуству добро препознајемо када видимо да плачемо и предајемо се гневу (4, сл. 7, стр. 26).

“Ако код оних који мисле да плачу по Богу видимо гнев и гордост, њихове сузе треба да сматрамо неправилнима: “Шта је заједничко светлости и тами?” (4, сл. 2, стр. 29). Онај ко се у себи дичи својим сузама и осуђује у свом уму оне који не плачу личи на човека који је од цара измолио оружје против непријатеља, а њиме убија самог себе (4, сл. 7, стр. 44). Често се догађа да ове сузе чине надменима лакомислене, због тога се оне некима и не дају. Овакви, трудећи се да их нађу и не налазећи их прекоревају себе, осуђују себе и муче се уздасима и сетом, ожалошћеношћу душе, дубоком скрушеношћу и недоумицом. Све ово је без икакве опасности по њих замена за сузе иако они, срећом по себе, ово не сматрају ни за шта (4, сл. 7, стр. 47). Не веруј сузама својим пре попуног очишћења од страсти, јер вино које је право из точила затоврено у суд још није сигурно” (4, сл. стр. 35).

Светитељ Теофан Затворник каже: “Има суза које настају од слабости срца, од велике мекоће карактера, од болести, а понеки себе намерно присиљавају на плач, има суза и од благодати. Цана суза се не одређује на основу воде која тече из очију, већ на основу онога што се у души дешава за време и после њих. Немајући благодат суза нећу да расуђујем о њима, само претпостављам да су благодатне сузе у вези с многим променама у срцу. Главно је – срце тада мора да гори у огњу суда Божијег, али без боли и жежења, већ с умилењем које стиже од престола милосрдног Бога Који премда осуђује грех милује грешника. Такође мислим да ове сузе морају доћи већ пред крај напора, не спољашњих, већ рада на очишћењу срца као последње омивање или испирање душе. И још – ово се не дешава за сат, за дан и два, већ годинама. И још кажу да постоји неки плач срца без суза, али исто толико драгоцен и јак као сузе. Овај је бољи за оне који живе с другима и могу да га виде” (14, писмо 2).

Обратимо пажњу на то како се свети оци чувају од ташгине у сваком духовном делању: чак и тако велики подвижник, затворник и молитвеник као што је епископ Теофан (28 година затвора, од којих је 11 последњих година сваког дана служио литургију) каже за себе да нема дар суза и учи о овом делању с таквим смирењем као да сам није стекао плач, него зна о томе само од других. Наравно да је овом светом оцу био откривен овај дар – управо непризнавање да му је из искуства познат плач, тако смирен однос према себи и јесте сведочанство заиста покајничког духа. Они који су заиста скрушени због својих грехова не цене много свој плач. Отац Мојсије је говорио: “Када плачемо немојмо подизати глас уздаха, да не зна левица шта ради десница. Левица је ташгина.” (11, с. 287, стр. 2).

Код светих отаца се такође среће и следећи важан савет: оне сузе које немају духовну основу настају од природе или чак из греховних побуда и њих треба одмах претворити у богоугодно и правилно расположење мењајући саме помисли које изазивају сузе, тј. сећати се наше греховности, неизбежне и непознате смрти и суда Божијег, - и плакати због ових разлога (9, т. 1, стр. 194).

Али притом: “Чудне ли ствари!” примећује свети епископ Игњатије. “Када они који су из природне наклоности лако проливали потоке бесмислених и јалових суза, као и они који су их проливали из греховних побуда, пожелеле да плачу богоугодно одједном виде у себи необичну сувоћу, не могу да исцеде из очију ниједну кап сузе. Из овога се учимо да су сузе страха Божијег и покајања дар Божји, и да би их човек задобио треба прво да се потруди да

задобије њихов узрок.” А “разлог за сузе је виђење и свест о својој греховности” (9, т. 1, стр 194), као што је већ било речено.

Навешћемо још неколико речи истих отаца.

Епископ Теофан: “Избави нас, Господе, усхићених молитава. Усхићења, јаки покрети са узбуђењима су просто душевна кретања крви од распаљене маште. За њих је Игнацио Лојола написао многа упутства. Људи доспевају у ова усхићења, али све су то мехури од сапунице. Права молитва је тиха и мирна, и она је таква на свим нивоима. Код Исака Сиријског су наведени највиши степени молитве, али нису поменути усхићења.” (14, писмо 14).

Епископ Игњатије: “Треба се држати у стању уједначености, тишине, спокојства и сиромаштва духа, клонећи се брижљиво свих стања која изазивају ужареност крви и нерава. Не ударај себе ни у груди, ни у главу да би изазвао сузе, такве сузе су од нервног стреса, крвне, које не просвећују ум и не умекшавају срце. Чекај с покорношћу сузе од Бога... Доћи ће суза тиха и чиста суза, промениће душу, неће изменити лице, од ње неће поцрвенети очи, кротко спокојство ће се излити на израз лица” (10, писмо 88).

ШТА ЗНАЧИ “ТРУДИТИ СЕ НЕРАЗУМНО”

Треба рећи још неколико речи о телесном труду као што је, на пример, физички труд, обављање неког послушања у манастиру или у храму, пост, стајање на молитви, метаније и други спољашњи подвизи. Сваки хришћанин мора јасно да распозна своје стање – физичко и духовно, свако треба да изабере себи вежбе и начин духовне борбе који конкретно њему одговарају. Тешкоћа је у томе што је за избор правих и одговарајућих рецепата за сваку душу и лекова којима се могу излечити баш њене болести потребан искусан лекар који добро познаје посао. Међутим врло је мало таквих. Сада најчешће свако сам узима сва делотворна средства и почиње да их примењује из све снаге без икаквог појма о њиховој намени. Људи тако поступају у погледу поста, молитве, бдења и физичког рада мислећи да ће успех постићи брже ако их више и интензивније примењују. Међутим, ова дела су добра само онда када се обављају у тачној мери, с тачном, правилном усмереношћу и када онај ко их упражњава будно мотри на дејство које они имају на његово срце: да ли се оно смирује овим делима, постаје ли мекше и пријемчивије за духовна упражњавања или се пак, насупротив томе распламсава страсним жељама, опија samozадовољством, потхрањује своју таштину, горди се пред људима, надима се и постаје сурово због ових подвига. Спољашњи подвизи нарочито лако воде у ово стање самоузношења пред другима, јер су очигледни, приметни, ми сами не можемо да не примењујемо своја спољашња изузетна дејства, таштина нам пева “хвалу” за такво јунаштво. Неправилни подвизи који нису у складу са својим циљем, то јест са смирењем срца рађају заљубљеност у себе и егоизам. Светитељ Теофан каже: “Егоизам настаје од спољашњих подвига ако човек не пази на помисли... Онај ко чини само спољашње подвиге, а не пази на себе пада у егоизам: начини одређени број метанија, седи и машта: ух, ала смо се данас потрудили. Видите ли, частили смо Бога. Или се не преједе и мисли: тако су и сви свеци чинили: то јест, одмах можемо у житије да доспемо... и остало томе слично. Спољашњи подвизи су од суштинског значаја, али је задржавање само на њима несрећа!” (14, писмо 28).

Пре свега човек треба да се боји да ради било шта да би га други видели; тако су на пример, египатски монаси чинили када је нека њихова врлина постала позната - они је више нису признавали за врлину, већ тобоже за грех (11, стр. 185, ст. 1).

Ава Исидор Пилусијски је монасима говорио: “Подвизавајући се успешно у посту немојте се поносити тиме. Ако постанете ташти због свог поста било би вам боље да једете

месо. За монаха није толико штетно да једе месо колико су штетни гордост и надменост” (11, стр. 222, ст. 6).

“Буди ревностан, али у својој души,” говори Јован Лествичник, “нимало не показујући ово у свом спољашњем опхођењу, ни изгледом, ни неком речју, чак ни наговештајем. И немој следити чак ни скривену ревност осим ако си већ престао да понижаваш ближњег. Ако се од тога не уздржаваш, буди сличан својој браћи и немој се разликовати од њих уображеношћу” (4, сл. 4, стр. 81-82).

“Пошто се таштина храни свиме што је изузетно, па нас некада и сама добра дела чине надменима, тада оно што је у ствари спасоносни лек за нас постаје смртни отров” (4, Примедба).

Ава Исаија је говорио: “Ако се молиш и подвизаваш са смиренумудријем, као да си недостојан то ће бити пријатно Богу. Ако се сетиш неког другог ко спава или је лењ и ако се узвисиш у срцу, узалудан је труд твој” (11, стр. 119, ст. 10).

Ава Јефимије: “Ако неко од почетника очигледно и пред свима покушава да превазиђе брата у посту и скрушености срца он пада у најгори грех. Први пост јесте избегавање самовоље и самозакоња, када човек не разглашава своје добро и не чини га јавно. Уздржање није у томе да се човек гнуша хране да би прекоревео брата свог. Боље је не одрицати се од мало јела на заједничкој трпези, будно стражити над срцем и тајно се борити с тајним страстима. Пример за спољашње и видљиво делање је Стари Завет, он никога не чини савршеним. А Свето Јеванђеље је пример за унутрашње стражење, то јест чистоту срца” (11).

Неки старац је говорио: “Многи су своје тело оптеретили подвизима, али пошто су то учинили без расуђивања отишли су из овог живота без икаквог плода, без ичега. Наша уста смрде од поста; цело Писмо знамо напамет, Давидове песме смо толико усвојили да оне као да су постале наше дело, али немамо оно што Бог од нас захтева – смирење” (11, стр. 362-362, ст. 88).

Јован Лествичник: “Ма како узвишени били наши подвизи ако нисмо стекли милостиво срце ови подвизи су лажни и ташги” (4, сл. 7).

“Шта значи трудити се неразумно?” пита епископ Игњатије и одговара: “То значи трудити се с телесном ватреношћу, с ташпином, хвалисавошћу, понижавањем друге браће који не могу да понесу такав труд. Такав труд, ма како велик био и дуго трајао, ма како био користан за обитељ у материјалном смислу, не само да је бескористан по душу, већ је и штетан, јер је испуњава с надменошћу уз коју у души нема места ни за какву врлину” (9, т. 1, стр. 310-311).

Да би човек имао разумно делање оци саветују да подвиге одмери према својој снази и да не подражава слепо подвижништво древних отаца, већ да, усвајајући саму суштину њихових подвига, њихов циљ, њихов принцип дејства, одреди своју меру.

“Ако немоћно тело присилиш на дела која премашују његове снаге тиме у душу своју уносиш помраченост и доносиш јој узнемиреност, а не корист,” рекао је Исак Сиријски (2, сл. 85).

Ава Евагрије је пренео изреку једног старца: “Сваки подвиг мора бити благовремен и сразмеран. Подвиг који је није предузет на време и сразмерно снази може да се издржи само у току кратког времена, а свако делање које се обавља кратко, а затим оставља више је штетно него корисно” (11, стр. 98, ст. 6).

Описујући дивне подвиге светих отаца у једном општежићу свети Јован Лествичник закључује: “Похвална ствар је ако се човек диви труду ових светаца, спасоносно је ако има ревност за њих, а нерасудно и немогуће је ако жели да одједном постане подражавалац њиховог живота” (4, сл. 4, стр. 42).

“Наше врлине обавезно имају примесу нечистоте која потиче од наших немоћи. Човек од своје душе и од свог срца не сме да захтева више него што они могу да дају. Ако будете

захтевали преко мере они ће банкротирати, а умерену камату могу да дају до ваше смрти, и ако се задовољите њима, чинићете их до смрти и нећете умрети од глади,” писао је светитељ Игњатије (10, писмо 21).

Овде ћемо навести још једну веома важну поуку о спољашњем и унутрашњем подвигу светитеља Игњатија коју је он изложио у писму у којем се нарочито јасно излаже суштина овог питања: “Неке људе је Творац саздао тако да они строгим постом и осталим подвизима морају да обуздају своје јако тело и крв и тиме омогуће души да делује. Други уопште нису способни на телесне подвиге: све треба да ураде умом, код њих се душа, сама по себи без икакве припреме налази у непрестаној активности. Она треба само да се лати духовног оруђа. Бог се човеку јавља у чистоти мисли, без обзира на то да ли ју је човек достигао телесним или душевним подвигом или само душевним. Душевни подвиг може и сам, без телесног да достигне чистоту, а телесни је, ако не пређе у душевни, потпуно јалов и више је штетан него користан: он задовољавајући човека не даје човеку смирење, напротив, изазива у њему високо мишљење о себи, као о подвижнику који се разликује од других немоћних људи. Уосталом, телесни подвиг који се чини са истинским духовним расуђивањем је неопходан за све оне који су обдарени здрављем и јаком телесном конституцијом, и опште монашко правило је да се почне од њега. Већина Христових трудбеника тек после дугог упражњавања и навикавања на њих почиње да схвата умни подвиг који обавезно треба да крунише оне који се телесно подвизавају, без чега је телесни подвижник као дрво без плодова које има само лишће.

Теби и мени је потребан други пут (наставља епископ Игњатије обраћајући се монаху којем пише, - сам владика је био веома болестан и осећао је велику телесну немоћ): што се тиче тела треба да чувамо и чувамо благоразумну умереност, без изнуривања својих телесних снага које нису довољне за упражњавање општих монашких подвига. Сву своју пажњу треба да усмеримо на ум и срце: ум и срце треба да буду усмерени по Јеванђељу. Ако будемо изнуривали телесне снаге из јалове, крвнe ревности према телесним подвизима, ум ће ослабити у борби с ваздушним духовима, владарима таме века овог, са поднебесним, палим силама, анђелима који су свргнути с неба. Ум ће због немоћи тела морати да остави многа јака оружја која су му суштински потребна и да претрпи неизмерну штету...” (10, писмо 92).

Врло је драгоцен савет да телесним подвизима морамо да припремамо у себи терен за сађење умног и срдачног делања и пре свега да се трудимо да сачувамо умереност. Пост, бдење и молитва, све треба да иде умерено, с мером, спокојно, без удаљавања у било какву крајност. Тада ће се створити предивне могућности за унутрашње делање, за пажњу и трезвеност. У истом овом писму налазимо овакав савет дат истом овом монаху: “У молитвеном подвигу буди слободан... Немој јурити за бројем молитава, него гледај да оне буду квалитетне, то јест да буду изговорене с пажњом и страхом Божјим... Умереним спољашњим животом треба да сачуваш тело у умерености и здрављу, а самоодрицање да испољиш у одбацивању свих помисли и осећања која су у супротности с Јеванђељем. Нарушавање умерености ће нарушити читав поредак и сву равнотежу у занимањима која су подвижнику неопходна” (исто).

Сличан савет у погледу поста налазимо код светитеља Теофана: “Пост немојте избегавати. Он је изузетна ствар. Само по мало... Обично тако да после хране у души све остане као и раније, односно иста она топлота срца и иста она светлост мисли. То је мера.” (14, писмо 27) Највероватније је да таквом мером треба да меримо и сва своја друга делања.

“Очигледно је да нашем времену нису дати изузетни и активни спољашњи подвизи. О томе говоре многи последњи оци Цркве, а и код древних налазимо таква пророчанства о последњим хришћанима: да ће они проводити веома слаб живот, чак и монаси, али ће се спасавати стрпљивим подношењем несреће и искушења. Наравно, и сада ће се наћи мноштво смелих људи који су способни на високе подвиге, али хоће ли се наћи такви који су способни

да из њих извуку разумну корист?! Спољашњи подвизи се све више и више замењују унутрашњим, ништа мање тешким, а унутрашњи се све више замењују тешким несрећама и искушењима која хришћанина окружују са свих страна. Положај истинских хришћана ће све више и више подсећати на положај јеврејских младића у вавилонској пећи, обузетих страшним, помамним пламеном који само чудом нису изгорели у њему. Сачувати своје молитвено стање онако како треба, кротко, и без роптања, сачувати срце од нечистоте бесомучног света, не издати Православље – ето то је велики подвиг у наше време. Сада више није питање да ли ће човек бити “добар” или “лош” православни хришћанин, сад се поставља питање: хоће ли се наша вера уопште сачувати? Код многих се неће сачувати...” писао је наш савременик отац Серафим Роуз (†1982.).

Други наш савременик, отац игуман Никон (1963.), је говорио: “Свети угодници нам објашњавају да у последња времена монаштва уопште неће бити или да ће понегде још и остати спољашње монаштво, али без монашког делања. Они који траже Царство Божије неће имати никаквих личних подвига. Људи ће се спасавати само трпљењем несрећа и болести. Зашто неће бити подвига? Зато што у људима неће бити смирења, а без смирења подвизи доносе више штете него користи, и чак могу да упропасте човека, јер они и нехотице код подвижника изазивају високо мишљење о себи и рађају прелест. Неки подвизи би могли бити допуштени само уз руководство врло искусних духовних људи, али њих сада нема, не могу се наћи. Руковођа је Сам Господ и делимично књиге за онога ко их има и ко може да их схвати. Како то Господ руководи? – Допушта прогоне, увреде, болести, дугу и тешку старост с болешћу. Без смирења човек не може без штете по себе да добије било какве дарове Божије. Управо због тога је предсказано да ће се људи у последња времена због велике гордости спасавати само трпљењем несреће и болести, а подвизи ће им бити одузети” (16, сл. 116, 132-133).

Очигледно је да онај ко данас заиста тражи спасење душе и жели да се сачува од разних саблазни и прелести мора да води изузетно скроман живот, све да ради врло опрезно и умерено, нарочито да се чува од свега што се ради да би други видели и што пада у очи, да мрзи у себи таштину, ако је могуће да крије своје подвиге од људи. Поново се враћамо временима тајног, скривеног хришћанства, морамо да кријемо своје врлине, али не због прогона од пагана, него због тога што нас гоне страсти и лаж – како изван нас тако и у нама.

После овога што је речено треба да упозоримо још на једно: многи од нас, који су у себи јасно видели своје слабости, неспособност да правилно понесу изузетне и делотворне спољашње подвиге, кад се у њима охлади првобитни душевни елан, који се заснива на уображености могу да падну у другу крајност, да потпуно оставе спољашњи труд и вежбање; у сваком случају који захтева напор и борбу са собом, одсецање своје воље, самоодрицање они беже од ове борбе изговарајући се слабошћу и говорећи: “Ми смо тако слаби, данас то више нису она времена, ако почнемо да присиљавамо себе на нешто пашћемо у прелест”; или: “Од нас се сада не тражи много! Само да не падамо у тешке грехове, а све остало ће се некако већ средити!” и т.сл. Лењ, тром и самовољан човек радосно може да се позове на горе наведене речи светих отаца да би оправдао своју лењост и да се мирне савести препусти спокојству и небризи, мислећи да му је за спасење довољан само овакав “смирени” поглед на себе. Али у ствари овакво смирење може бити лажно. Због својих слабости се смирује само онај ко не жали себе, ко је строг према себи, ко стражи над собом и притом наилази на своју немоћ и кроз то спознаје свој пад. Управо оваквима су упућени наведени савети да би у њима подржали њихову ревност у онолико колико је то за њих корисно. Лењивце који стално траже мир и безбрижност оправдавајући се немоћима подсетићемо на друге отачке изреке.

Антоније Велики: “Непрестано стражи над собом да не би био обманут и доведен у заблуду, да не би пао у лењост и нерад, да не би био одбачен у будућем веку. Тешко

лењивцима! Примакао им се крај и нема ко да им помогне, нема им наде на спасење” (11, с. 18, стр. 135).

Ава Исаија отшелник: “Омрзни све мирско, и само телесно спокојство, зато што те они чине непријатељем Божјим. Као што се војник који има противника бори с њим, тако и ми морамо да се боримо с телом, не дајући му да се мази и да постаје тромо од сувишног спокоја” (11, с. 130, стр. 65).

Светитељ Игњатије: “Подвижник мора да одржава здравље и телесне снаге у мери која телу омогућава да сачува способност да служи Богу. Прекомеран развој здравља и дебљине у телу води човека у тешко телесно стање, буди у њему животињске нагоне и склоности тако да он не може да их савлада, одузима му сваку способност за духовне осећаје. Ономе ко своје тело учини лаким путем умереног поста и бдења даће се веома крепко здравље и учиниће га способним да прима у себе духовне покрете, то јест, деловање Светог Духа” (11, стр. 132-133).

Светитељ Теофан: “Онај ко се понаша онако како треба труди се не жалећи себе, пазећи на себе и распламсавајући у срцу религиозна осећања. Чим почне да се клони труда на Богоугађању одмах за овим следи лутање мисли и хлађење срца. Ако се не заустави брзо ће пасти у нерад и безбрижност, безосећајност и расејаност. То је душевна парализа или погруженост душе у смрт” (13, писмо 86).

“Свуда су нам потребне,” каже свети Јован Златоуст, “усрдност и многа ватреност душе које су спремне да се боре против саме смрти, јер се иначе не може стећи Царство” (Беседа 31 на Дјела апостолска).

“Не само телесни грех, већ свако угађање телу у храни, пићу, сну, спокојству и животу или пресеца духовна кретање или смањује снагу њихове напетости” (13, писмо 14).

“Самосажалење иде руку под руку са угађањем себи и са самољубљем уопште и оно је корен сваког пропуста, грешака, равнодушности и безбрижности. Чули сте за речи: грех који живи у вама? – То је управо самосажалење са читавом својом свитом. Ако му икада будете попушгали то ће увек као парализа да разбије свако добро које је стечено претходним трудом” (13, писмо 49).

“Истина је да самосажалење и самоугађање не воде свакога директно ка лошем животу, али без обзира на то они читав живот чине јаловим. Онај ко од њих пати није ни врућ ни хладан, ни ово ни оно” (13, стр. 286).

“Трех који у нама живи – корен и извор свих грехова јесте себичност или самољубље. Његове првородне кћери јесу самосажалење и угађање себи. Преко првог он увек води ка другом и ствара поредак и карактер живота који су у супротности са Богоугађањем. Немој мислити да се на овај начин испољава очигледно грешан живот. Не! Овај живот је исправан, само што човек све чини због угађања себи. Самосажалење и самоугађање допуштају човеку да чини богоугодна дела, али само под обавезним условом да она не ремете његово спокојство и да га потхрањују. На тај начин је понеко и побожан и пун врлина, а у ствари је сав обузет угађањем себи. Овакви ће на суду чути: “Не знам вас!... Решили смо да учинимо нешто пошто смо видели да је то потребно за спасење и да је због тога Богу угодно, а затим се одричемо само зато што нам је жао себе, жао нам је да одузмемо себи нешто сна, жао нам је да не поједемо мало хране, жао нам је да приморамо себе на нешто и слично... Пожаливши себе остављамо дела за која по савести сматрамо да су нам неопходна ради спасења. Дакле, у овим дејствима ми са Богоугађања и остваривања спасења прелазимо на угађање себи, делујемо супротно ономе како смо одлучили да радимо... Надали смо се да ћемо задобити Царство и живети спокојно и наслађивати се што је неспојиво. Код светих подвижника свуда се говори о томе да онај ко жели да иде путем спасења онако како треба мора да се припреми за смрт, - не на нека незнатна лишавања, него и на лишавање самог живота – да не би скренуо са онога што је започео чак и ако треба да положи живот... Ако се препустиш самосажалењу

још увек се ниси одрекао себе, још ниси ни корак начинио на путу идући за Господом Христом. Само си размишљао и говорио о томе, а да још ништа ниси учинио” (13).

Исак Сиријски: “Почетак помрачености ума се пре свега испољава у лењости за Божију службу и молитву. Јер, ако душа прво не отпадне од тога нема другог пута ка душевној обмани; а кад буде лишена Божије помоћи она лако пада у руке својих противника...” (2, сл. 2).

“Чувајте се лењости, јер се у њој крије сигурна смрт – и без ње не можемо пасти у руке оних који покушавају да нас заробе. Онога дана Бог нам неће судити по псалмима, или за молитве које смо оставили, него због тога што ако ово пропустимо демони лако улазе. А кад нађу себи место уђу, и закључају врата наших очију мучитељски у нама испуњавају оно што чини да потпадамо под Божију осуду и сурову казну...” (1, т. 2, стр. 516, ст. 229).

“Пази се угађања себи у малом да не би себи угађао и у великом и пао у велики грех. И мала неопрезност, као што је неко рекао, често доводи до великих опасности. Мудрост је увек бити трезвен и у малом и незнатном!” (1, т. 2, стр. 239).

Светитељ Игнатије: “Својство људских жеља је такво да је потребно да човек научи да их побеђује у ситницама. Ако научи да побеђује ситне жеље обуздаће и велике. А онога кога побеђују ситне жеље сигурно ће победити и велике. Човек не може да савлада ни страст похоте, ни страст гнева, ако не научи да побеђује све жеље уопште, чиме се једино исправља поквареност воље” (11, стр. 449).

Теофан Затворник: “Ревносно Богоугађање је радосно корачање ка Богу које подстиче дух. Без њега читава ствар може да се поквари. Све треба чинити у славу Божију упркос греху који у нама живи. А без овога ћемо све чинити само из навике, зато што то од нас захтева пристојност, зато што се од давнина тако радило и што тако раде други...”

Дакле, јасно је да је хришћанин без ревности лош хришћанин, тром, ослабљен, беживотан, ни врућ ни хладан, и да такав живот није живот. Знајући ово потрудимо се да покажемо да смо истински ревнитељи добрих дела, да бисмо заиста били Богу угодни”.

Дакле, свако од нас треба да нађе свој пут, своју меру имајући у виду све што је речено.

КАКО СМИРЕЊЕ МОЖЕ БИТИ ЛАЖНО

Овде смо често понављали: треба се смирити, пре свега тражи смирење и т.сл. Међутим, треба рећи да и смирење може бити лажно.

Као прво, треба правити тачну разлику између смирења и смиреномудрија, и између смиреномудрија и смиренословија. Смирење је једна од највећих јеванђељских врлина, која је недоступна човековом схватању. Смирење је божанствено, оно је Христово учење, Христово својство, Христова делатност. Јован Лествичник каже да само они које води Дух Божји могу на задовољавајући начин да расуђују о смирењу. Онај ко жели да стекне смирење мора врло брижљиво да изучава Јеванђеље и са великом пажњом да испуњава све заповести Господа нашег Исуса Христа. Делатељ јеванђељских заповести може да спозна своју сопствену греховност и греховност читавог човечанства, и да на крају стекне свест и убеђење да је он најгрешнији и најгори од свих људи. Смирење је осећање срца.

Смиреномудрије, пак, јесте начин мишљења који је у потпуности узет из Христовог Јеванђеља. Човек прво треба да се учи смиреномудрију, и што се више вежба у смиреномудрију то више душа стиче смирење (9, т. 1, стр. 306). Смирење души дарује Бог, то је већ дејство Божије благодати, а смиреномудријем се припремамо за смирење, показујемо Господу своју жељу да задобијемо свето смирење. Ако је смиреномудар хришћанин се труди да све учини тако као да већ има смирење – у односима са ближњима, у свим својим активностима и у помислима, иако се душа још увек није смирила он треба да се

придржава смиреног расположења кроз принуду, да се све време уздржава од својих дрских порива. Међутим, ово није претварање и лаж, јер има за циљ да се оваквим понашањем заиста стекне смирење, и наравно, због тога човек треба да се понаша скромно, да говори тихо, да иде спокојно, да се не свађа, да не истиче себе итд.

Међутим, смиренословље веома личи на смиреномудрије. Његова дејства су наизглед иста, споља тако изгледају, али је унутра нешто сасвим друго. Смиренословље изнутра има други циљ, оно људима жели да се покаже као смирење, с овим циљем прима на себе маску смирености, обара поглед, говори тихе и скромне речи, у читавом човековом изгледу огледају се тихост и уздржаност, или он говори разобличавајуће фразе о себи – све је то да би се човек показао другима, да би људи о њему имали добро мишљење.

“Колико је корисно прекоревати себе и кривити себе због грешности пред Богом у тајни душевне клети толико је штетно чинити то пред људима. У супротном случају изазиваћемо ласкаво мишљење о себи као смиреним људима,” каже епископ Игњатије. Он примећује занимљиву ствар: свету се нимало не свиђа истинско смирење у људима, а лажно и претворно га увек привлачи. Светитељ пише: “Они људи који су у монашком животу стекли нарочиту слободу и простоту срца, који не могу да се претварају у опхођењу с ближњима свету се не свиђају! Он их сматра гордима... Свет тражи ласкање, а у њима види искреност која му није потребна, наилази на разобличавање које мрзи” (9, т. 1, стр. 317).

Примећено је да се заиста смирени људи, који воле ближње нимало не брину о спољашњем утиску који остављају на друге, они воде рачуна о својој души и заузети су истинским испуњавањем Христових заповести у односу на ближње. Спољашње опхођење ових људи је веома уздржано, понекад чак изгледа претерано сурово или строго. Међутим, касније само време открива да су ови људи испољили искрену бригу о ближњима, да су заиста били самилосни и пружили помоћ. А лицемери, претварачи и лажносмирени људи су често веома предусретљиви, мили и услужни, али ако човека задеси туга, несрећа или тешкоћа видеће се да су они далеки, хладни и туђи, да су равнодушни према свим патњама ближњих. Управо то је фарисејски квасац од којег је Господ наш Исус Христос заповедио Својим ученицима да се чувају.

КАКО ЧОВЕК ДА НАУЧИ ДА РАСПОЗНАЈЕ СПЛЕТКЕ СТРАСТИ И ЗАМКЕ ЛУКАВИХ ДУХОВА

Код многих светих отаца који су у искуству прошли кроз све нивое духовне борбе налазимо веома важне, оштроумне и проницљиве опаске које откривају разноврсне маске страсти, њихове сплетке и замке прикривене лукавством, које ако човек не зна готово да никако не може да оствари успех у духовној борби. Или морамо имати духовног руковођу који добро познаје ову препреденост и непријатељске сплетке, или ми сами, изучавајући дела светих отаца морамо имати у виду све ове разноврсне замке наших непријатеља – страсти и демона, јер је немогуће да иначе не паднемо у њихове мреже. Толико је важно да у духовном животу следимо свете оце, да стално пажљиво усвајамо ову науку из њихових аскетских искустава описаних у многим душекорисним делима.

На пример, из књиге светог Јована Лествичника сазнаћемо следеће три изузетно важне ствари: сазнаћемо да нам демони обично копају три јаме. Као прво, они покушавају да спрече наше добро дело. Као друго, кад у овом првом покушају буду побеђени труде се да оно што је урађено не буде по вољи Божијој. А ако ни у овоме не постигну успех они неприметно приступају нашој души и почињу да нас хвале као људе који у свему живе богоугодно (4, сл. 26, стр. 8).

Као што када захватамо воду из извора понекад неприметно захватимо и жабу, исто тако често извршавајући добра дела ми тајно удовољавамо страстима које су с њима

повезане: на пример: с гостољубивошћу се преплиће прождрљивост, с љубављу – блуд, с расуђивањем – поквареност, с мудрошћу – лукавост, с кротошћу – тајно лукавство, спорост и лењост, свадљивост, својевољност и непослушање; с ћутљивошћу се преплиће хвалисавост и паметовање, с радошћу – уображеност, с надом – попустљивост, с љубављу – опет осуда ближњих, с тиховањем – чамотиња и лењост, с чистотом – осећање огорчености, са смиренумудријем – дрскост. За све ове врлине као отров се лепи таштина (4, сл. 26, стр. 58). Дух таштине се радује кад види мноштво врлина, јер улаз за таштину представља умножавање труда (4, сл. 22, стр. 5). Ташти смо када постимо, али и када кршимо пост да бисмо од људи сакрили своју уздржаност – опет смо ташти, сматрајући себе мудрима. Таштина нас побеђује када се лепо облачимо, али ако се и лоше облачимо, опет смо ташти. Ако почнемо да говоримо, побеђује нас таштина, ако заћутимо – опет нас она побеђује. Без обзира на то какао да бациш тророг, опет ће један рог бити нагоре (4, сл. 22, стр. 5). Одвратна таштина нас учи да се претварамо да имамо врлину коју немамо убеђујући нас да је то потребно ради користи ближњих, јер је речено: “Тако да се свијетли ваше видјело пред људима, да виде ваша добра дјела” (Мт. 5, 16) (4, сл. 22, стр. 37). Таштина гневне чини кроткима пред људима. Она се врло лако придружује природним талентима и често преко њих упропаштава своје проклетите слуге (4, сл. 226, стр. 26). Гордост често захваљује Богу и у овој захвалности налази себи храну, јер испочетка не одбацује Бога очигледно, већ под маском овакве захвалности оправдава своју надменост. Многи горди људи не познајући саме себе мисле да су достигли бестрашће и тек пошто напусте овај свет они виде своје сиромаштво (4, сл. 23, стр. 3, 36). Понекад страсти не узнемиравају човека који се налази у свету зато што их се он већ довољно наситио видећи и слушајући оно што је грешно; или због тога што демони намерно одступају остављајући духа гордости који успешно замењује све остале (4, сл. 15, сл. 62). Међутим, постоји и лажно смирење када људи себе називају грешнима, чак можда и мисле тако, али када их други понизе показује се да су имали високо мишљење о себи (4, сл. 25, стр. 34). Демони се често претварају у светлог анђела, и узимају на себе маску светаца и мученика и у сну нам показују како им прилазимо, а када се пробудимо чине да од утисака сна будемо радосни и надмени (4, сл. 7, стр. 48). Такође нам од честог певања псалама и за време сна понекад на ум долазе речи псалама, али их понекад и демони приказују нашој уобразиљи како бисмо због тога пали у гордост (4, сл. 20, стр. 20). Демони су пророци у сновима: пошто су проницљиви они на основу околности доносе закључке о будућности и ово нам откривају у сну да бисмо се ми зачудили када видимо да се оно што смо сањали испунило, и да бисмо се чудили и мислили да смо већ постали видовити (4, сл. 3, стр. 27). Понекад демон таштине једном брату сугерише неке помисли, а другом открива ове помисли и подстиче га да му каже шта му је на срцу, и тако га хвали као видовитог (4, сл. 22, стр. 22). Понекад страст таштине човеку сугерише да испољи врлину уздржаности у храни, а страст прождрљивости га нагони да је прекрши и између њих настаје читава свађа због једног човека (4, сл. 14, стр. 9).

Монаху, који се одрекао света демони често доносе помисли које хвале људе који у свету носе подвиг самилости и милосрђа, а његов живот у манастиру му приказују као лишен таквих врлина и због тога ништаван: кроз овакво лажно смирење га вуку у свет (4, сл. 2, стр. 3). Или пак долази лукава мисао да не треба одлазити из света, већ тамо, налазећи се у искушењима, али не предавајући им се, проводити поштен живот, јер је то, тобоже већи подвиг од монашког и достојан је веће награде (циљ непријатеља је да међу саблазнима што пре упропасти човека) (4, сл. 36, стр. 10). Кад се монах на годину или на неколико година удаљи од својих рођака и познаника и стекне извесно умилење, страхопоштовање и уздржаност почињу да му долазе сујетне помисли – да иде у своју домовину да би подучио оне који су раније видели његово саблажњиво понашање како би их сада својим примером учио и спасавао, а у ствари, да би поново пао у исте оне страсти – таква је ђаволска замка (4,

сл. 3, стр. 11, 26). Демони му и у сну често показују патње рођака или њихову болест, како би монаха привукао свет и како би био лишен трезвеног живота (4, сл. 7, стр. 68). А неким монасима када дођу у градове и кад су међу људима, навиру сузе умиљења – и ово им дају демони да би они мислили да и тамо могу дивно да се моле, а да им то не нашкоди, и да би се без страха зближили са светом (4, сл. 4, стр. 118). Тиховатеља демони блуда нападају с нарочитом жестином, сугеришући му да никакве користи неће имати од своје пустиње: али од монаха који се налази у свету они често одступају, да би он, видећи да је слободан од борбе, изабрао останак с мирјанима (4, сл. 5, стр. 61). Искушеницима ђаво сугерише жељу за тиховањем, крајњим постом, сабраном молитвом, савршеном скромношћу, сталним сећањем на смрт, свагдашњим умиљењем и превасходном чистотом и вуче их да прескоче преко степеница које се налазе пред њим како би тражио савршенство пре времена и како га на тај начин не би стекао у своје време. А тиховатељу овај ласкавац хвали гостољубивост искушеника, њихово служење, братољубље, негу болесника итд. да би их тако учинио нестрпљивима (4, сл. 4, стр. 118). Када неко живећи у општежићу пада у искушење демони одмах почињу да му саветују да иде на тиховање. Послушнике понекад прљају телесном нечистотом, чине да им срце окамени и постане брижно, стварају сувоћу и жаловост, лењост за молитву, успаваност и помраченост, да би им сугерисали да никакве користи неће добити од свог послушања, већ да напротив, иду у супротном смеру како би их тиме одвојили од подвига послушања. А оне који су се захваљујући свом послушању испунили срдачним умиљењем и постали кротки, уздржани, усрдни и слободни од борбе и страсти и ревносни, оне који су такви постали захваљујући покрову свог оца, демони наводе на помисао да су већ јаки и да могу да тихују и да тако могу да достигну савршенство и бестрашће. Тако их из залива одводе на узбуркано море и утапају (4, сл. 4, стр. 69, 57, 58). Демони нам често бране да учинимо оно што је врло лако и корисно и подстичу нас да учинимо нешто врло тешко (4, сл. 26, стр. 164), али онај ко је себе упознао никада не бива исмејан и никада не предузима нешто што премашује његове снаге (4, сл. 25, стр. 50).

Разноврсно је и тешко схватљиво лукавство нечистих духова, и мали је број људи који га виде, а ни они га не виде у потпуности. На пример, зашто се дешава да ми понекад и наслађујући се и будући сити бдимо трезвено, а понекад нас када постимо и патимо јако мучи сан? Зашто у тиховању осећамо сувоћу срца, а кад смо са другима испуњава нас умиљење? Зашто када смо гладни трпимо искушења у сну: а кад смо потпуно сити бивамо слободни од свих искушења? Зашто у оскудици и уздржању бивамо мрачни и без умиљења, а насупротив томе, када пијемо вино бивамо радосни и лако долазимо у умиљење?.. (4, сл. 26, стр. 127).

За време молитве лукави дух нас подсећа на неопходне ствари и на све начине покушава да нас одвоји од беседе с Господом под било каквим изговором који изгледа добар или изазива у нама дрхтавицу, главобољу, врућицу и бол у стомаку. Чим се заврши време молитве све ово нестаје (4, сл. 13, стр. 7-8). Онога ко се налази у блудном искушењу овај вук обмањује изазивајући у његовој души бесловесну радост, сузе и утеху, и овај мисли да је то благодат, а не ташпина и прелест. Кад човек пева псалме понекад му сладост не долази од речи Духа него од демона блуда. Неки се из душе моле за своје вољене, будући да их покреће дух блуда, а мисле да испуњавају дух сећања на ближње и закон љубави. Они који су склони сладострашћу често бивају самилосни и милостиви, брзи на сузе и нежни: али они који се брину за чистоту не бивају такви (4, сл. 15, стр. 42, 48, 49, 46).

Демони понекад одступају од душе да би је учинили безбрижном, и потом изненада нападају јадну душу, плъчкају је и до те мере навикавају на пороке да она после тога сама себе клевете и бори се против себе (4, сл. 26, стр. 64). Ђаво често своје напоре и бригу усмерава на то да монахе муче противприродне страсти. Због тога неке од њих када су у друштву женског пола не муче ове похотне помисли и они хвале себе не разумевајући да тамо где постоји већа несрећа нема потребе за мањом. Још се демон телесног сладострашћа

врло често потпуно скрива, чини да монаха обузима крајње страхопоштовање, изазива изворе суза, када он седи међу женама или разговара с њима он га подстиче да их учи да се сећају смрти, последњег суда, чувања чедности, да би их привукао као пастир, али затим, кад услед блиског познанства стекне смелост и када га одједном обузме узбуктала страст он на крају бива подвргнут суровом паду. Понекад кад монах седи са женама за столом или се налази у њиховом друштву нема никаквих лоших мисли, али када после тога, сигуран у себе, уобразивши да већ има “мир и сигурност” долази у своју келију, неочиковано пада у грех, пошто га је ђаво ухватио (4, сл. 15, стр. 29, 63, 50).

Догађа се да демони у нама буде умилење кад се наједемо, а кад постимо – чине нас суровима, горко нам се ругајући како бисмо се ми преварени лажним сузама одали наслади (4, сл. 7, стр. 48). Демони нас наводе да без мере једемо и пијемо када нам неко дође да бисмо тобоже сакрили врлину поста (4, сл. 14, стр. 8). Кад демони виде да ми чувши смешне речи желимо што пре да се удаљимо од штетног приповедача они у нама рађају на лажно-смирене мисли: “немој да га ражалостиш”, сугеришу нам, или “немој да показујеш да си богољубив више од осталих” итд., али не треба им веровати, већ треба побећи што пре (4, сл. 1, стр. 5). Понекад лукави демони брзо одлазе од нас док се гневимо, да бисмо постали безбрижни у погледу ове штетне страсти, јер неки кажу: “Иако лако планем брзо ме прође,” и на тај начин ова болест може да постане неизлечива (4, сл. 8, стр. 9, 21). Исто тако многим таквим људима ђаво даје снаге да усрдно упражњавају бдење, пост и тиховање и под маском покајања и плача протура им ствари које хране њихову страст (4, сл. 15, стр. 62). Среброљубље често започиње маском раздавања милостиње сиромашнима, а завршава се мржњом према њима итд.

Међу нечистим духовима има и таквих који нам на почетку духовног живота тумаче Божанствено Писмо. Они то обично чине у срцима таштих и још више оних који познају спољашње науке како би их, варајући их мало-по мало на крају увукли у јерес и хулу. Ово демонско богословље или боље речено богоборство можемо да препознамо по узнемирености, по нескладној и нечистој радости која обузима душу за време ових тумачења... (4, сл. 26, стр. 151).

За таква и многа слична разобличавања демонских сплетки често сазнајемо из писама светих отаца Цркве. Ево због чега је тако важно проучавање и познавање светоотачке аскетске науке, наравно ради саме њене непосредне и практичне примене у нашем животу. Дакле, у веома дубокој заблуди су они који сматрају да изучавање отаца, живот по њиховом руководству више не одговарају нашем времену. Међутим, ми смо без тог знања јаднији од слепца који се обрео у густој шуми без водича. Друга ствар је то што није нимало једноставно правилно примењивати ово учење. Опет су потребни велики опрез и разум. Свети оци у својим саветима и поукама често као да противрече један другом, говоре и саветују разне па чак и супротне ствари, али није тако. Одредити и указати пут сваком човеку уопштеним саветима није могуће. Пут духовног живота сваког појединца је врло индивидуалан, али свети оци нам дају иста усмерења, оцртавају границе безбедног терена, указују нам на јаме и провалије. Понекад јаким позивима да пратимо један смер, понекад као да нам граде безбедни кридор чувајући нас како од једне крајности, тако и од друге. Избор самог пута, као и разних начина да се ово путовање оствари преостаје сваком ко њиме иде – по његовим особеностима и способностима. Али без овог искуства отаца сигурно ћемо се изгубити!

“Нико за нас није тако опасан као ми сами!” (9, т. 4, писмо 7).

ЗАКЉУЧАК

Дакле, из свега што је овде речено о разним духовним врлинама и подвизима постаје очигледно како мало поверења треба да имамо у свој разум и срце, у своја добра дела и

уопште у све што може да нам изгледа похвално у нама самима. Остаје још да упозоримо на једну од могућих крајности: да управо онда када подвргнемо себе анализи и поновној оцени све наше врлине и установимо да је већи део њих или да су све оне нечисте и оскрнављене, да не могу бити угодне Богу због своје нечистоте. Кад кренувши путем неповерења у себе почнемо да проналазимо велико мноштво тајних болести своје душе и када на крају видимо да нисмо способни апсолутно ни за шта у свом садашњем стању, да тада не паднемо у чамотињу и тромост и да се не предамо због виђења ове ружне слике која ће се открити у нашем срцу. У духовној борби ово је познато оружје злих сила: онога кога не могу да улове овим лажним, самозадовољним и одушевљеним стањем, напротив, увлаче у стање безнадежности, хладноће, безосећајности и озлојеђености. Готово сваки искрени и самопожртвовани хришћанин који тражи истинско смирење обавезно пролази кроз ову тешку, пуну и безводну етапу пута. И управо у овом искушењу испољава се права храброст, вера, молитвено тражење Бога, уздање у Њега. Често нашим природним немоћима, болестима душе, њеним патњама, тешкоћама и жалостима зли дуси додају још мучније патње, муку, тугу и изнемоглост тако да је ово стање крајње тешко и неиздрживо. Међутим, без ових мука се не може на путу ка спасењу.

Код светих отаца се тако много говори о добродушном трпењу ових унутрашњих жалости, о огромној користи коју душа има од њих, о потреби да се трпе ове тешкоће, да овде нема потребе да их излишно понављамо. Навешћемо само неколико речи о томе да треба бити снисходљив према својим немоћима и не тражити од себе превише.

Код Никодима Светогорца читамо: “Немој само на Тавор да идеш жељно него и на Голготу, то јест, не само онда када у себи осећаш Божанствену светлост и духовне утехе и радости, него и када те нападају помраченост, жалост, туга и горчина, које душа понекад мора да окуси од демонских искушења унутрашњих и спољашњих. Нека чак ово захлађење буде праћено таквом помраченошћу и узнемиреностју да ни сам не знаш шта да радиш и коме да се обратиш, не бој се ни тада; већ стој чврсто у свом чину... Дешава се понекад да се душа мучи оваквом хладноћом, оваквом равнодушношћу према свему духовном, а непријатељ је напада снажније, изазивајући лоше помисли, срамне покрете и снове пуне прелести. Његов циљ је да се човек, који изгуби наду због осећаја да га је Бог оставио, преда и да се ода нечему страдном, јер му је после овога већ лако да га поново ухвати у ковитлац грешног живота. Знајући ово, стој чврсто. Нека бесне таласи греха око срца: али док код тебе постоји жеља да одбациш грех и жеља да останеш веран Богу твој бродић је цео” (7, д. 2, гл. 7).

“Много користи души дају оваква туга и ова сувоћа срца или оскудица духовне радости и сладости, кад их прихватимо и подносимо са смирењем и стрпљењем... Јер кад се душа налази у стању овакве оскудице, осећајући горчину и патећи због искушења и помисли, који су такви да и само сећање на њих доводи човека у трепет, трује срце и готово потпуно убија унутрашњег човека, душа престаје да има поверења у себе и не ослања се на своје добре намере и стиче истинско смирење, које Бог толико жели од нас...” (7, д. 2, гл. 24).

“Ако ти се деси да паднеш у неки опростив грех, делом или речју, то јест да те узнемири нека случајност или да осудиш некога или да чујеш како други осуђују или да се спориш око нечега, или да осетиш нестрпљење, сујету или подозрење других људи, или да нешто занемариш, не треба да те то крајње узнемири или да патиш и очајаваш размишљајући о ономе што си учинио, а још мање да томе додајеш жалосне мисли о себи, мислећи да се сигурно никада нећеш ослободити таквих слабости или да је твоја жеља да се потрудиш Господу слаба, или да не идеш путем Божјим онако како треба оптерећујући своју душу хиљадама других страхова због малодушности и туге... И све ово се дешава зато што заборављамо своју природну немоћ и губимо из вида како душа треба да се односи према Богу, управо кад душа пада у неки опростив грех који није смртан, она са смирењем

покајањем и надом треба да се обрати Богу, а не да се мучи прекомерном жалошћу, тугом и горчином... (7, д. 2, гл. 26). Онај ко се не ослања на себе већ се узда у Бога када пада не чуди се много овоме и не препушта се прекомерној тузи, јер зна да му се то сигурно десило због његове немоћи, и још више због слабости његовог уздања у Бога. Због тога се услед пада појачава његово неуздање у себе и он се још више труди да повећа и продуби своје смирено уздање у Бога и да мирно носи труд покајања... Што је туга палих мрачнија и неутешнија тим се више види да су се они прекомерно уздали у себе и врло мало у Бога, и због тога се њихова туга због пада не ублажује никаквом утехом” (7, д. 1, гл. 4).

Светитељ Игњатије каже: “Због таквих падова који се дешавају свакога дана и часа не треба претерано да се жалостимо, јер је то лукавство непријатеља који неизмерном тугом жели да парализује душу. О таквим гресима Серафим Саровски говори да не треба себе да осуђујемо кад нам се деси да се спотакнемо, него да сматрамо да смо способни на све грехове, да наше спотицање није новост и нешто необично, да идемо пред Богом у скрушености духа, пуној покајничких мисли. Управо ово Бог неће презрети, то јест, Он ће срце скрушено и смирено ставити изнад падова (810, писмо 51). Ово се не односи само на тело већ и на душу да не буде све онако како желимо већ да већина ствари зависи од околности. Због чега, по могућству отклањајући разлоге ослабљености, који зависе непосредно од нас треба да будемо мирни, препуштајући себе са својим немоћима пучини милосрђа Божијег (10, писмо 2). Наша добра дела несумњиво имају примесу нечистоте која потиче од наших немоћи. Не смемо да захтевамо од своје душе и од свога срца више него што они могу да дају (10, писмо 21). Будите снисходљиви према својој души и њеним немоћима, сувишна строгост одвлачи од покајања, води у чамотињу и очајање (10, писмо 15). Док смо на путу, све док нисмо стигли у пристаниште непроменљиве вечности морамо да очекујемо у себи и у својим околностима измене, преврате, туге обичне и неочекиване. Један преподобни отац је рекао: “Хвала Богу за све, - и за саме немоћи наше, јер је боље да будемо грешни и да видимо себе као такве, него да имамо спољашњи изглед праведника и да себе сматрамо таквима” (10, писмо 18).

ПРИЛОГ

ПРИМЕР ОКАЈНИЧКОГ САМОПОСМАТРАЊА

Из псалама преподобног Јефрема Сирина

Зле навике ме спутавају као мреже и ја се радујем што сам везан. Понирем у саму дубину зла и то ме весели. Непријатељ свакодневно обнавља моје окове, јер види колико се радујем разноврсности ових окова.